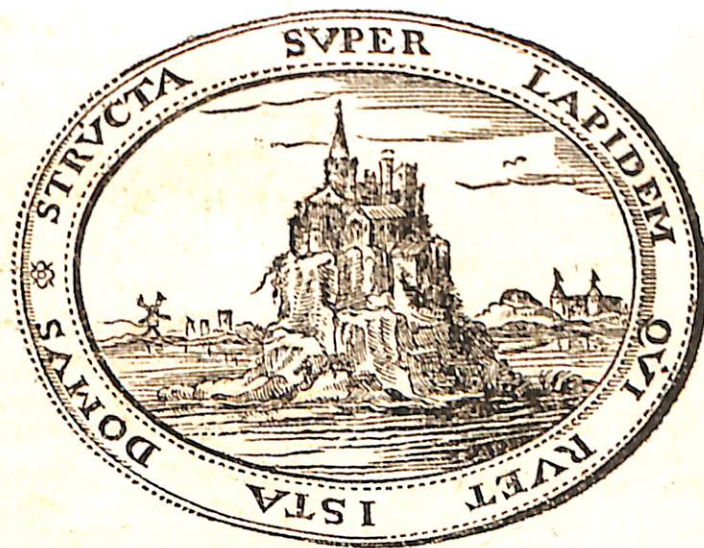

CHRISTOPHORI WITTICHII
**CONSENSUS
VERITATIS**

IN
SCRIPTURA DIVINA
ET
INFALLIBILI REVELATÆ
CUM
VERITATE PHILOSOPHICA

A
RENATO DES CARTES DETECTA,
*Cujus occasione Liber II & III Principiorum Philosophiæ
dicti des-Cartes maximam partem illustrantur: cum Indice.*

Editio secunda à multis mendis emaculata & non parum aucta.

Fondo Santoro
C 46

LUGDUNI BATAVORUM,
Impensis CORNELII BOUTESTEYN & CORNELII LEVER, 1682.

PRÆFATIO

AD

LECTOREM

Secundæ Editioni præfixa.

*S*apientissime, ut alia omnia, dictum est à Salomone : Librorum multorum faciendorum non esse finem & multam meditationem fatigare corpus *Eccl. XII. 22*: Quibus tamen verbis non prohibet ille omnem librorum scriptionem, sicut nec omnem meditationem vult esse sublatam. Ex opposito præcepto Scopus & mens Regis Sapientissimi facillè cognoscitur. Timorem Dei commendat præ omnibus, quo si careant, sive meditatione multâ fatigantes corpus, sive scriptione multorum libro-

PRÆFATIO.

rum se macerantes, vana sunt eorum opera & frustranea omnia. Sed si accuratius attendamus ad omnia, non aliud videtur Ecclesiastes voluisse indicare, quàm, si quis de singulis rebus, quæ humano generi cognitu sunt utilia, plenè & accuratè scribere velit, nullum eorum finem esse futurum, cum filum vitæ incidatur prius, quam omnia absolveris; compendium verò horum omnium in timore Domini vult contineri, cui propterea omnem operam navandam esse monet. Neque enim videtur, istis temporibus adeo excrevisse librorum copiam, ut eo nomine conquerendum fuerit Regi. Is quippe agrè non fert, libros sacros Θεοπνεύστους esse auctos, præter quos an alii fuerint scripti privatâ industriâ & labore, non nisi merâ conjecturâ potest firmari. Insana tamen post illa tempora invaluit scribendi consuetudo, de quâ jam olim Iuvenalis lib.II. Sat. 7. vers 51. --- tenet insanabile multos Scribendi cacoëthes, & ægro in corde senescit. Id nunc his temporibus in immensum est auctum, ut omnem medelam superasse videatur, nec alio modo possit coërceri, quam si plures divulges libros; quam rationem agendi forte paradoxam aliquis dixerit, optimam tamen nemo jure negaverit. De multitudine librorum utilium immenso numero non est quod jure conqueramur, qui non facile nimis augentur. Quamvis enim de rebus iisdem scribunt plures, modo illæ sint cognitu di-

gnæ

AD LECTOREM.

gnæ, nullum id nocumentum veritati videtur inferre, quæ sic ad plures sibi viam pandit, cum lectorum alii his potius, quàm illis scriptoribus delectentur, quamvis de eodem argumento commentatis. Quod rectè observavit Augustinus lib.I. de Trinitate cap. 3. Neque enim omnia, quæ ab omnibus conscribuntur, in omnium manus veniunt. Et fieri potest, ut nonnulli, qui etiam hæc nostra intelligere valent, illos planiores non inveniant libros, & in istos saltem incidant. Ideoque utile est, plures à pluribus fieri diverso stylo, non diversâ fide, etiam de quaestionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic. Quâ ratione inutiles libri sensim eliminantur, ut alii postea non sint usui, quàm ut piperi & thuri involvendo inserviant. Nec errores noxi melius tolli ex hominum animis, nec libri pestilentes commodius ex manibus excuti possunt, quam per ejusmodi commentarios, qui errores detegunt & refutant. Quid me ad Consensum Veritatis ante plures annos edendum impulerit, & quam justam ejus scribendi habuerim causam, ex Præfatione sequenti, quæ primæ editioni antea fuerat præfixa, & nunc hîc est repetita, cognoscere potest Lector. Hoc meo scopo non visus fui planè excidisse, cum multi re-

ctius de veritatibus illis, quæ ibi tractantur, ceperint
* 3 judi-

P R Æ F A T I O

judicare. Iam à multis annis desiderata exemplaria secundam editionem flagitabant, quæ in publicis librorum auctionibus iniquo pretio vendebantur. Itaque undique omnes petere, rogare, instare, ne sibi in hac parte desum; in quo tamen difficiliorem me experti sunt, fateor, quàm speraverant; anni enim viginti & tres inter hanc & primam editionem intercesserunt; donec tandem cum animadverterem, vel me invito Typographum aliquem Secundam Editionem multis forte mendis deturpatam protrusurum, malui hunc laborem in me suscipere, ut menda Typographica, quæ in primam editionem irrepsent, tollerem, quæ verò ad uberiores intellectum veritatum demonstratarum facere viderentur, variis in locis adjungerem, ne sine novo ornatu hæc editio prodiret. Adversariorum, quantum sciam, nemo refutationem hujus opusculi aggressus fuit; & quamvis alii hinc & inde quædam carpsent, quia nihil tamen attulerunt, quod vel à veritatis defensoribus non fuerit refutatum, vel quod nullâ operâ à quovis attento lectore mei Consensus, falsitatis possit convinci, operæ pretium non videbatur inutili repetitione eorum, quæ sæpius in eo fuerunt dicta, Lectorem onerare. Ex adversariis Cl. Herbinus, cujus majorem præ aliis modestiam antehac laudavi, veritati cessit, scriptis ad me Anno MDCCCLXIV a. d. x. Dec. humanissimis Traje-

cto

A D L E C T O R E M.

cto ad Rhenum, literis, in quibus, inter alia benevolentia & amicitia signa, hæc lego: Gaudeo magnopere mihi que palam de Te tantæ Virtutis adversario gratulor, responsionibus tuis contentus sum. Contuli tecum & cum aliis Magnis Viris sententiam meam communicavi: ad quam quia modestissimè reposuisti, cum non tanti sit momenti, scribere ultra atque disputare de eâ supersedeo. Contentus sum, & gratias tuæ Claritati ago pro tam amicæ animi sententiæque suæ mecum collatione, meque Tibi ac tuorum servituti pro hacce benevolentia, quoad vixero, additum fore scito. Utinam verò similis esset aliorum omnium animus! utinam nemo nisi ea mente ad scribendum se accingeret, ut veritatibus sibi revelatis alios imbueret! quod profecto nunquam obtineri potest per convitia, per calumnias, per detorsiones verborum alienorum in aliam planè mentem, per sannas, per sarcasmos, quibus potius animus à veritate indagandâ avertitur; sed per placidam veritatis demonstrationem ad conscientiam, & ut scriptum pro Veritate propagandâ adornatum spiraret amorem erga proximum, & studium illum juvandi quævis pagina loquatur. Sic ἀληθεύομεν ἐν ἀγάπῃ verè & sincerè, si charitatem non ore, quâvis occasione, verborum vaniloquentiâ jactemus, sed corde geramus & ipso opere

opere

PRÆFATIO AD LECTOREM.

opere demonstremus. Sic in iis, ad quæ omnes pervenimus, eadem ambulantes regulâ, idem sentiremus, & spe magnâ armati confidere possemus, Deum reliquas veritates nostrâ operâ interveniente etiam aliis revelaturum. Id quod faxit Deus benignissimus, gratiâ & efficacîâ Spiritus Sancti nos ducens in omnem veritatem. Amen.

P R Æ F A T I O

A D

LECTOREM CORDATUM.

aud raro contingit, ut remedia discordiis civilibus exstinguendis apta nata, culpâ eorum, quibus turbida læta & tutiora, magis illas excitent & incendiant. Idem aliquando fatum dissensionibus eorum, quibus literarum studia sunt cordi, ut, dum moderata ingenia iis tollendis, dextrâ & sanâ mentis suæ sinceræ interpretatione, intentorumque criminum purgatione, omnem navant operam, magis exardescant, enixe id agentibus calumniarum reis, ne, veritate in lucem protractâ omniumque oculis expositâ, ipsi in crimine deprehendantur. Quatnprimùm Philosophia Nobilissimi Cartesii caput suum extulit, quamvis non intenta sententiis aliorum oppugnandis, pervulgata inter Philosophos hujus & aliquot præcedentium seculorum consuetudine, intra sua se munimenta contineret, soli veritati investigandæ dedita, non defuerunt, qui eam tum voce tum scriptis vehementer aggredierentur, neque tam justis armis quam veneno calumniarum & tinctis maledicentiæ felle spiculis peterent, & quoad potuerunt confossum irent; hac via sibi certiozem de ea victoriam promittentes. Igitur necessitas imposita iis, qui per eam se profecisse profitebantur, illiusque beneficio multa, quæ ignara adhuc, quamvis multum quæsitâ, protulisse in aprium, nisi pro fungis & ceritis, qui omnes anteirent stultitia, vel, quod gravius, pro atheis & devotis haberi vellent; ut, expositis sententiis, quibus non sua & nativa facie, sed sub horrenda larva, quam imposuerat ambitiosa ignorantia aut maligna eruditio, productis invidia quærebatur, seque & eam, quam merito probabant Philosophiam propugnarent, & propulsata calumniantium iniquitate indigne reatui eriperent. Herbornæ quietè & qua debui modestia unâ cum Clarissimo Claubergio ex munere nostro studiosam juventutem instruebam, rarioremque illam philosophandi rationem, quæ à præjudiciis veritati percipiendæ nimium quàm obstantibus defæcatam mentem in veritatis

A

pene-

CHRISTOPHORUS
THEOLOGIE DOCTOR EIVSDEMQUE IN
si Probitas Vultus Sætamque serentia pacem
Ora placent. Tabulam Wittichiumq. Vide
revereere magis. Satet hac sub Imagine gaza.

WITTICHIVS
ACADEMIA LUGDUNO BATAVA PROFESSOR
Et mens, Cui ratio, hebraei sapientia fati
Græcique & pietas, fecit in astra Viam
Observantia testanda

penetralia deducit, commendabam, cum ab invidis & æmulis livido oculo nostri successus adspiciuntur, & quæ tunc calumniandi materies, sententiæ inconditæ & inficetæ, impiæ imo nefariæ, & quæ sanctam Dei aut verbi divini majestatem violarent, nobis affinguntur, & quas ipsi agnoscebamus, malevolis rumoribus & scriptis differebantur. Cartesius & Cartesiani odii & probri erant vocabula. Tum Cyriaco Lentulo Eloquentiæ & Historiarum Professori (ad quem nihil attinebat Philosophia, sed putabat suis luminibus à nobis officii) dum munia Professionis suæ obcunda, placuit invectiva in Cartesium & nos insurgere, qua ut Sceptici, Athei, impii, novarum rerum cupientes, aliisque indignis nominibus traducebamur. In vulgus rumores audiebantur, quibus nos tum aliorum horrendorum dogmatum, tum quod negaremus Resurrectionem mortuorum insimulabamur. Sententia imprimis Cartesii, quæ vicissitudinem diei & noctis non Solis circa Terram rotationi, sed Telluris circa suum axem volutioni acceptam refert, tanquam Lymphatorum delirium pipulo differri, & tanquam Dei oraculis manifestissimè contraria incusari, exhibitari. Ostentabantur varia Jacobi Revii scripta, interque ea *Statera Philosophiæ Cartesianæ*, quibus calumniæ memoratæ tanquam tibicinibus innitebantur: nobisque, his scriptis injuriam fieri Philosophiæ innoxia & immeritissimè præcepta illius, detorta scilicet & mala fide deformata atque ita proposita lacerari, testantibus dictitabatur, etiam ab iis qui amicitiam nostri præ se ferebant; *non itaque debuisse tamdiu multa ferri, sed, si causa nostra potior, de gradu dejici & calumnia um convinci*. Tandem patientia nostra audacior factus, scriptisque Revii tanquam tibicine nixus Lentulus properavit, si stylum excipias, scriptum ineptissimum, titulo: *Nova Renati des Cartes Sapientia*, in quo acerbius & iniquius in Cartesium à Revio jacta iterantur & inculcantur, novisque calumniis detortæ sententiæ Cartesii proscinduntur. Igitur his injuriis quasi vi quâdam pertracti & necessitate constricti sumus (quod quivis æquus judex existimabat) ad nos & nostra modestè defendendum, atque innocentia demonstratione sententiarumque Cartesii dextrâ expositione, ceu scuto obiecto, tela adversariorum tam confestim ad nos obruendos conjecta repellendum. Tunc Clarissimus Claubergius editâ *Defensione Cartesianâ* contra Revium & Lentulum in varia Cartesii dogmata commentari orsus est: ego peculiarem materiam de Volutione Telluris circa suum axem, maximæ invidiæ nullâ causâ obnoxiam defensitare, nec adversus sacras literas infesto incurrere agmine, demonstrare. Editæ itaque à me *Dissertationes duæ, quarum prior de S. Scripturæ in rebus Philosophicis abusu,*

altera

altera de verâ quiete & vero motu Terræ; utraque destinata restinguendo incendio, quod alii conflaverant. Ad loca scripturæ Gyrationi Terræ, ut videntur, contraria, eoque opponi solita, responderam, loquendi ratione à Copernicanis frequentatâ, *scripturam iis in locis loqui secundum opinionem vulgi, non secundum accuratam veritatem*; quam nullo modo putabam, tanquam labefactantem & evertentem eam, quæ sacris divinisque literis tribuenda est Auctoritas & Veritas omnium verè Christianorum consensu, acceptum iri, cum, si hæc mea mens fuisset, compendiosiore viâ potuerim ista scripturæ loca, tanquam Auctoritate & Veritate destituta rejicere. Ego vero è contrario fueram testatus, me *scripturæ auctoritatem summa cum reverentia suscipere*, & testimoniis adductis variorum Theologorum, qui eodem illo loquendi modo in locorum scripturæ interpretatione utuntur, quorum nubem lector videre non neglegat cap. 31. hujus libri, satis tutus videbar, minimeque reus criminis, quo arguor, quasi istis verbis utendo Auctoritatem & Veritatem scripturæ læderem, imo convellerem; nisi quis forte eadem opera ejusdem criminis postulare tot orthodoxos Theologos sustineret. Ceterum longe alius ac speraveram scripti hujus fuit eventus, & quod defendendæ & liberandæ opinioni Cartesii à profana temeritate & impietate, conciliandæque cum sacris literis erat comparatum, hominum malevolorum opera impietatis & profanæ temeritatis accusatum, & tanquam Auctoritati & Veritati scripturæ evertendæ adornatum, fuit traductum. Primus impetus contra illud factus ex Academia Ultrajectina per Disputationes sub titulo: *De Auctoritate, Veritate & Infallibili Fide sacræ Scripturæ in rebus Philosophicis*, auctoribus iis (nam librorum titulis fides deroganda non est) qui respondendi navaverunt operam, quibus insimulatus fui, quod *studuerim infringere Auctoritatem & accuratam Veritatem S. Scripturæ in rebus Philosophicis*. Quibus, omiſſis Respondentibus, unâ Disputatione Duisburgi habitâ ita respondi, ut & sententiam meam clarius explicarem, & adversarii mecum consensum, dum concedit: *Scripturam fuisse usam formulæ receptis, etsi inniterentur opinionibus erroneis*, docerem, eaque Disputatio dein sub titulo: *Consideratio Theologica de Stylo Scripturæ* Anno LVI. publici juris fuit facta. Quantumvis autem postea iidem Respondentes *Vindicias* singuli pro suis Disputationibus aut fuerint, quando tamen Præses earum infra se existimaverit, ut alio modo quàm per Respondentes in scenam productos mecum congrediretur, nec in ipsis Disputationibus quicquam sit, speciem veri habens, quod, repetitum ab aliis adversariis, in hoc tractatu à me non sit dilutum, nec in Vindiciis crimen calumniarum Præsi-

di impactum sit purgatum (conferat tantum Lector meam accusationem in *Consideratione cum Vindicta*), nemo mihi vitio verteret, si ulterius contentionis ferram cum Respondentibus reciprocari dedigner. Attigeram quædam contra hanc sententiam objecta à Dn. Jacobo du Bois in *Dialogo Theologico Astronomico*, eaque modeste inter alias objectiones refutaveram, qua re bilis ipsi adeo mota, ut tractatu virulento, cujus inscriptio: *Veritas & Auctoritas sacra in Naturalibus & Astronomicis*, me censuerit adoriendum & lacerandum. Dn. Revius reliquis, quæ ad ipsum pertinebant, prætermittis, quæstionem, quæ in priori opere per occasionem erat tractata, de *Indefinito Mundo*, solam sibi sumsit ventilandam, composito ad id libello, cui titulum fecit tractatui parum convenientem *AntiWutichius*, cum non nisi paucissima mei libri tangat, statumque Controversiæ, de *Infinitate Mundi* à me nullibi asserta, præter meam mentem constituat. Ac ne quid deesset oppositionum, accesserunt præterea, tum Dn. Petri van Maestricht *Vindicta*, quas vocat, *Auctoritatis & Veritatis Scriptura*, tum Dn. Johannis Herbinii *Examen Theologico-Philosophicum famosa de Solis vel Telluris motu controversia*, quo inter alios adversarios etiam me sibi sumsit invadendum, ut ita Oppositionum & adversariorum multitudine tantum non viderer obruendus. Hi omnes uno ore à me Auctoritatem & Veritatem scripturæ oppugnatam asseriebant, quam etiam in titulis librorum contra me defensuros pollicebantur, eorumque scripta, ut fit ab iis, qui quam semel imbiberunt animo sententiam, nunquam vel examinare volunt, solaolvebantur. Nec defuerunt alii, qui quavis occasione & loco, in Cathedris Scholasticis, Ecclesiasticis, Classibus, Synodis, scriptum meum tanquam profanum & inimicum sacris literis traducerent, & ut in summam adduceretur invidiam, omni ope & operâ niterentur. Accessit ad gravandam meam causam, quod à non paucis, ineptissimis scilicet iudicibus, tum ex frontispicio libri, è quo, si animum nolis advertere ad explicationem à me in ipso libro adhibitam, non impossibile est dirius quid colligere, iudicium ferebatur; tum nimium habebatur fidei cuidam Suetonio Tranquillo, qui verba mea excerpta, tanquam membra aliqua à corpore suo divulsa proposuit, quò separata ab antecedentium & consequentium connexionem atque illustrationem deteriora viderentur. Quæ occulta perversitas scribendi & iudicandi si obtineat, nihil quicquam erit, in quo damnatoria sententia non possit ferri. His causis simul concurrentibus factum est, ut Synodi & Classes commota, nescio quod malum Ecclesiæ à Philosophiâ Cartesianâ promittum putaverint, atque Auctoritatem & Veritatem Scripturæ ea nimium quantum

quantum infirmatum iri metuerint. Quapropter, ut & quæ offensionem concitavisse ex scriptis adversariorum didici, dextra explicatione vel substitutione clariorum tollam, & ab illo metu quoscunque liberem, dummodò non velint sponte tuta timere, & meæ Defensionis post adversariorum accusationem alteram aurem apertam præbeant; vel, si ne nunc quidem id obtinere queam, posteritas aliquando iniquitatem istiusmodi iudicium cognoscat & miretur, iteratam hanc scriptionem necessarium habui suscipere. Est ea *Dissertationum secunda Editio*, dispositione commodiori & alio titulo. Post explicatam differentiam, quæ inter Cognitionem humanam Communem omnibus hominibus, atque eò Vulgarem dictam, & Philosophicam, ac propterea Accuratam appellatam, demonstro argumentis, Philosophicæ istius Cognitionis Principium non esse Sacram Scripturam, quam ostendo, non datam esse à Spiritu Sancto, ut Philosophos & sapientes mundi efficiat, verum eo fine Deum hominibus largitum esse lumen rationis, quo, si benè utantur, atque legitimæ viæ tramite incedant, ad multarum absconditarum veritatum cognitionem pervenire possunt, exemplo Cartesii, cujus progressum tali methodo factorum aliquot specimina adduco; qui sic cognovit, tum Mundi Extensionem Indefinitam, quam declaro, probo & defendo, tum legitimum situm & Ordinem præcipuorum Mundi corporum inter se, qua occasione determinatur, num vicissitudo dierum & noctium à Solis circa Terram Motu, an à volutione Telluris circa suum axem dependeat? His adjicio, quod quamvis Cartesius ex lumine tantum naturæ Philosophicæ rerum cognitionem hauserit, tantam tamen semper deferat (quod & ego facio) scripturæ Auctoritatem, ut, si eam cognoscat aliquid revelare, quod cum lumine rationis pugnet, potius velit Auctoritati divinæ, quam proprio suo iudicio fidem adhibere, qua occasione evinco, etiam si statuatur, *scripturam sacram de rebus naturalibus loquentem stylo uti vulgari iisque formulis, quæ, nullam quidem docentes falsitatem, veritatem tantum generalem, relatum ad homines, & præiudiciis quoad modum enunciandi involutam, significant*, nihil quicquam asseri, quod Auctoritatem & Veritatem scripturæ evertat; simul speciatim arguo, per opinionem de Gyratione Telluris nihil quicquam Auctoritati & Veritati scripturæ adversum doceri, atque loca scripturæ, quæ ei videntur contradicere, cum eadem concilio. Mutatus prioris Editionis titulus, ne porro offenderentur, qui solis è titulis, ipsis interim libris non inspectis, toto de librorum argumento, quod ne opera quidem perfunctoria lustrarunt, iudicium ferre consueverunt. Etiam hoc dedi infirmiorum teneræ Conscientiæ, ut mo-

dum illum loquendi, scripturam saepe de rebus naturalibus loqui secundum opinionem vulgi, non secundum accuratam veritatem, quo antea etiam usus, isti lapidi offensionis removendo, mutaverim alia communiore formula substituta; qui vero arbitrantur, se offensos phraeos istius usu, mihi unà cum Theologis plurimis Orthodoxis, quibus idem dicendi genus usitatum, ignoscant peto. Simul rogo, ne iterum offendantur, si dicam cum adversario Ultrajectino: *Scripturam uti formulis receptis etsi præjudiciis innituntur*, vel, *Scripturam uti talibus loquendi modis, qui veritatem aliquam, sed generalem tantum atque relativam ad homines & præjudiciis quoad verba involutam significant*. Idem enim his verbis quamvis diversis significatur, mea-que verba eandem referunt sententiam, ac est Clarissimi Dn. Velthufii, (quod & ipse observavit pag. 42. in libello Belgico, *Nader Beuys, dat noch de leere van der Sonne stilstandt &c. noch de gronden van de Philosophie van Renatus des Cartes strydigh zyn met Godts Woord*) & Irenæi Philalethii pag. 62. in tractatu Belgico: *Bedenckingen op den staat des geschils over de Cartesiaensche Philosophie*. Cavi, quantum potui, in hac secunda Editione, ne verba exciderent, in quibus quisquam merito offenderetur, ideoque pacis studio omisi locutiones, quas vidi in sequiorem sensum facile detorqueri, atque ita materia in scandali esse posse &, si, præter spem, ejusmodi quid non animadversum huic editioni adhuc insit (quis enim immunitatem ab omni defectu etiam in verbis sibi tribuere aulit) id, perspecta sana mea sententia, per alia mea verba clariora ut exponatur, precor. Locupletata est altera hæc Editio accessione Instantiarum, quæ contra primam à Dn. du Bois, Revio, Herbinio & Maestricht fuerunt motæ, & Responsionum, quibus illæ retunduntur. Ex his itaque, sed lectis & accuratè perpensis judicate, quicunque estis, Doctores, Pastores, Synodi, Classes, num mereatur Cartesianæ Philosophiæ laudatorum causa cum Arminianorum comparari, & num similes turbæ Cartesianorum dictorum opera & culpa metuendæ? quo metu simplices quosdam & rei ignaros corripitur. Nos utique, præterquam quod Verbi divini Auctoritati libenter omnes nostros sensus & opiniones subjicimus, nihil quicquam innovamus in Confessionibus receptis, nihil reprehendimus, sed eas tanquam communis fidei Reformatorum tesseras recipimus, atque subscribendo probavimus, & ex animo etiamnum probamus. Non fidem spectant, non Theologiam Revelatam Controversiæ, quas excitare placuit Sophistis. Philosophia Cartesiana quæta est, & tantum in mente amatorum sui veritate instruendâ, non aliorum opinionibus & falsitate evertenda occupatur. Spectant vel mentem Cartesii, quam Sophistæ

Sophistæ conantur pervertere, vel res naturali lumine cognoscendas, quas is optimè intelligere dicendus, qui rectissime isto lumine utitur. Ac, nisi ab antagonistis scriptura in partes fuisset vocata, atque pro illorum sententia adducta, nulla controversia circa eam fuisset exorta. Quæ tamen non est de ejus Veritate & Auctoritate, cui, si non plus, saltem non minus deferunt Cartesiani, atque isti, qui eâ malè intellectâ suos errores conantur palliare, sed de ejus sensu, adversariis ei, quod noli suis pueri, affingentibus sensum opinionibus suis convenientem. Non quaeritur: *An Scriptura sit credendum? An Scriptura falsum loquatur? An Scriptura multis falsitatibus scateat?* quod adversarii petulantissime mihi affingunt, mihi tamen nunquam in mentem venit asserere. Sed quaestio est: *An non Scriptura utatur sermone è trivio desumpto & phrasibus, quæ ex præjudiciis habent ortum, non tamen illa ipsa præjudicia docendo, sed veritatem generalem talibus verbis quasi involutam?* ubi ego affirmantium sententiam sequor. Quis enim negabit, quin sermo quavis in lingua multis præjudiciis sit involutus? Quis dicet, novi sermonis inventorem esse scripturam sacram, & non potius inter homines recepto, quamvis non satis accuratè respondente rebus, earumque naturam non accuratè exprimente, uti? Atque hic eos, cum quibus mihi est negotium, etsi contra meam sententiam varia objiciant, veritatis vi coactos mecum consentire oportet. Sic enim Dn. Herbinus pag. 248. de Chananja loquens, qui in scriptura Prophetica vocatur inquit: *Spiritus Sanctus mutatus est hic verum opinionis sive nomen a populo, non verò opinionem*; quæ præfectò ipsissima mea est sententia. Et Dn. Maestricht pag. 115. inquit: *Sufficere, si statuamus Cordis vocabulum ea verè significare, quæ Sp. S. eo nobis significari intendit, sive ea vera significatio errorem aliquem NB auctorum istius phraseologia supponat, sive non*. Ergo Spiritus Sanctus potest uti phraseologia, cujus vera significatio errorem aliquem auctorum ejus supponit, quod tamen à me dictum tanquam adversans Veritati verbi divini impugnatur. Atque cum Dn. du Bois sæpius repetat: *A proprio verborum sensu si sit recedendum, debere esse cogentes rationes*, vide pag. 19, 72, & 127, quaestione prius dicta insuper habita, inter me & adversarios tantum disceptandum imposterum: *An sint claræ rationes, quæ nos jubeant à proprietate verborum recedere circa textus contra volutationem Telluris adductos? vel potius: An in laudatis textibus non sint tales formulæ loquendi, quæ ex præjudiciis habentes ortum, non nisi veritatem aliquam generalem, nihil contra gyrationem Telluris facientem, doceant?* quod ego tueor contra adversarios id negantes. Neque est, quod dicatur: *Clara esse ista loca contra Terræ*

Terræ gyrationem adducta, & proinde in iis doceri Terræ quietem & Solis motum: Sic enim dicere etiam potuerunt, qui terram aquis innatare persuasi fuerunt & Antipodes negarunt, clarè id docere Psal. xxi v. 2. *Nam ipse super maria fundavit Terram & super flumina stabilivit illam, & Psal. cxxxv. 6. Qui expandit Terram super aquas, quia in seculum est benignitas ejus;* cum tamen homo liber à præjudicio id inde non colligat. Non ergo ex nostris præjudiciis scriptura exponenda, sed iis prius depositis videndum, ex consideratione scopi & circumstantiarum textus, quid Sp.S. quovis in loco nobis velit testari. Proin non convelluntur fundamenta Theologiæ per Philosophiam Cartesianam, quod multis est persuasum. Quærit tamen Dn. du Bois pag. 140. *quanam sit ratio tam vehementis querimonia, quæ in prioris editionis præfatione habetur, si Controversia hæ fundamentum salutis non tangant, & neutri errores obsint saluti?* Verba mea super quibus hanc quæstionem fundat in Præfatione prioris Editionis sunt: quod Veritas Diaboli omnis Veritatis osoris instinctu gravissimis calumniis impetatur, oneretur & prematur; item, quod dolosus Cacodæmon nihil potuerit invenire aptius ad majorem ejus cursui remoram injiciendam, quàm si larvis mendaciorum & absurditatum dedecoratam mundo exhiberet, ut sic odiosam & invidiosam redderet; quæ justæ querelæ rationem habere possunt, etiam si non omnis Veritas pertineat ad fundamentum salutis, vel non spectet Fidem & Theologiam Revelatam. Cum enim omnis Veritas mentem perfectione ornet, eique jucunda & grata accidat vera multarum rerum & causarum naturalium cognitio, non potest non menti veritatis cupidæ esse molestum, quod propter istas calumniarum & mendaciorum nebulas sibi aditum ad eam videat esse factum difficilem, aliis etiam, eas non sentientibus, & propterea nec discutere conantibus, impervium. Dubitatio Cartesiana, neque ad res fidei neque ad usum vitæ se extendens, cumque respiciens, qui philosophari incipit, nihil aliud denotat, quàm serium examen omnium opinionum, quas quis ab infantiâ hausit, ut nulla admittatur, nisi quæ fundamentis solidis insistant; quod non tantum licitum, sed etiam necessarium esse ei, qui certam & indubitatam quærit scientiam, quis non videat? Quidni etiam, dum Fide firmiter teneas Dei existentiam, liceat inquirere, num eadem ex lumine naturæ possit cognosci & demonstrari? Verùm lucernam in meridie accenderem, si pluribus de his agere conarer, cum Dubitatio Cartesiana integro tractatu à Dn. Claubergio sit explicata, & ab omnibus incommodis libera facta. Qui ea legere dedignatur, & tamen desistere ab hac Dubitatione accusandâ detrectat, ejus improbitas nec nostrâ scripture poterit coerceri. Sententia

tia Cartesii de Libero Arbitrio eadem planè est, quæ nostrorum Theologorum omnium, quod ex Meditatione quartâ cuilibet potest esse manifestum. *Neque enim, inquit, opus est, me in utramque partem ferri posse, ut sim liber, sed contra, quod magis in unam propendeo, sive quia rationem veri & boni in eâ evidenter intelligo, sive quia Deus intima cogitationis meæ ita disponit, tanto liberius eam eligo; nec sanè divina gratia nec naturalis cognitio unquam imminuunt libertatem, sed potius augent & corroborant.* Indifferentia autem illa, quam experior, cum nulla me ratio in unam partem magis quàm in alteram impellit, est infimus gradus libertatis, & nullam in ea perfectionem, sed tantummodò in cognitione defectum sive negationem quandam testatur; quæ verba ad Cartesii consensum cum nostris Theologis probandum à solidissimæ eruditionis Theologo Johanne Coccejo in tractatu de Fædere Dei art. 99. laudantur. Dominium quod ei assignat non est absolutum, sed dependens à Deo, nihilque hic est diversitatis inter Cartesium & Theologos nostros. Vide Claubergii Defensionem Cartesianam cap. 20. De Omnipræsentia Dei quæ sit Cartesii sententia, eadem cum sententia multorum Theologorum, consistens in accuratiori Omnipræsentia explicatione Philosophicâ, videre licet hujus mei tractatus art. CCI. An bestia ita sentiant, ut homines? est quæstio Philosophica, ubi negativam Cartesius non sine magnâ ratione tuetur, bestiis denegans cogitationem & rationem. Plures posse esse mundos negat Cartesius, quia implicat contradictionem, atque eo ipso divinam Omnipotentiam non evertit, non negans, quod Deus plures possit creaturas sive corporeas sive incorporeas condere. Sed hoc facto, eæ non novam aliquam Universitatem corporum, si sint corporeæ; nec novam aliquam Universitatem creaturarum, adeoque non novum mundum essent constituturæ. Vide art. CLIV. hujus tractatus & Claubergii Defensionem Cartesianam p. 487. & seqq. In his ergo & similibus vel detorqueatur mens Cartesii, & quod non est controversum pro controverso habetur; vel quæstio est potius de nomine quàm de re; vel ad summum Philosophica, non ad Fidem, sed ad explicationem quandam ex lumine naturæ pertinens. Rogatos itaque volo & monitos quoscunque, qui hucusque clamoribus iniquis adversariorum in transversum acti, zelo forte Dei, sed non secundum scientiam judicârunt, sententias, quas Cartesianas vocant, adversâ fronte cum sacris literis concurrere, vel in fundamenta Religionis arietare, ut æquo animo citra affectus expensis juxta nostris defensionibus ac adversariorum accusationibus, mitius de nobis judicent, certoque sibi persuasum habeant, nihil nos innovatum in religione & receptis

ceptis fidei symbolis, Confessionibus Reformatorum, velle. Distinguant obsecro inter quæstiones de Veritate sententiarum & illarum Pondere, & si Cartesianas sententias minus veras existimant, fruantur suo iudicio, sed & permittant nos frui nostro, habeantque has quæstiones saltem eo loco, circa quas salvo Religionis Reformatæ vinculo liceat modestè dissentire, prout tales multas ipsa etiam in Theologia dari omnes Theologi agnoscunt. Sin è contrario sententias vobis vix auditas. nisi vocabulo Cartesianas, vel ex adversariorum accusationibus tantum cognitæ, nunquam verò libratis trutinâ incorrupti iudicii, tanquam adversas Verbo divino cæco iudicio placet condemnare, eoque sine iudicio, verè præiudicia, Academiæ vel Synodorum & Classium emendicare, sciatis nos parum istis iri motum, vos autem ita vestra opera implicitum iri crimine neglectæ charitatis, posterisque habituros, in quo vestram iniustitiam accusent. Reprehenditis Pontificiorum iniquitatem, quod à lectione librorum à nostris pro defensione Religionis scriptorum, tanquam condemnatorum abstineant, & sic in errore permaneant; cavete itaque, ne eandem mereamini notam, atque eadem iudicii temeraria iniquitate perverramini. Vos nunc compello, quibus præter meum meritum in me acerbius invehi, & contra meas Dissertationes placuit vehementius insurgere. Causam Dei agere contra me arbitramini, atque defendere Auctoritatem & veritatem ejus verborum, quam tamen juxta vobiscum indubitam & infallibilem agnosco. Etiam si putabant amici Jobi, pervertentes ejus verba, contra quos tamen Deus pronuntiavit sententiam. Si vestra causa bona, quid tanta virulentia opus est? cui bono contumeliæ & criminationes? Si par pari voluissim rependere, quoties mihi subministratis materiam, ut vos potuissim aceto perfundere, & sale multo perficere! Sed vobis condono, & ipse mihi in refutatione vestrarum objectionum occasionem præscindo, dum prætermisissis reliquis, ea tantum, quæ ad causam faciunt, cito & refuto. Velim tantum, ut ex multis sequentia vestra verba expendatis, eorumque iniquitatem agnoscatis. Tu imprimis Dn. du Bois considera serio, an conveniant cum tuo munere sacro, quæ passim in tuo tractatu comparent. Totæ tuæ Præfatio tuba est belli excitandi contra eos, qui Cartesii Philosophiam probant, à quibus malum Ecclesiæ gravius portendis, quàm à Remonstrantismo. Initio tractatus hoc argumentum proponis: *Quod sacra litera clavis & disertis verbis testantur esse verum, id etiam ut verum à nobis habendum & credendum est: Atqui Solem circa Terram moveri sacra litera clavis & disertis verbis testantur: Ergo, atque inquis: Concedi à nobis Major-*

rem

rem in materiis fidei, sed negari in rebus naturalibus, Physicis, Astronomicis. A quonam verò istam responsionem didicisti? Id vel ostende vel calumniam agnosce. Non Majorem, sed Minorem negamus, quam falsissimam esse sumus persuasi, neque magis asseri à sacris literis, quàm eadem docent, Terram aquis innatare, & proinde nullos dari Antipodes. Pag. 25. me accusas *contortarum expositionum scriptura, novitatum in Theologia & heterodoxarum opinionum*, de quo te injuriæ postulo. Quoties verò studio & opera data mea verba pervertis? Sic p. 83. ex eo, quod dixeram: *Ne videamur tantum niti præsumptionibus*, mihi tribuis, quod *mea argumenta habeam tantum pro præsumptionibus. Juvenilis audacia & temeritas, puerilis responsio, ingenium novaturiens, me nimis citò pulverem scholasticum excussisse, & similia ubique tuas paginas exornant.* Nos vilia mancipia Cartesii, qui credamus & omnibus viribus defendamus, quod ab ipso didicimus, quia *αὐτὸς ἐφ' ἃ* pag. 213. Cum tamen non auctoritate, sed rationibus à Cartesio monstratis, & à nobis rectè perceptis ducamur, nemoque minus auctoritatis humanis in scientiarum studio tribuat, quàm dicti Cartesiani, satis exploratum habentes, scientiam non nisi demonstrationibus & rationibus indubitatæ generari. *Deum in nobis non obscura lineamenta proponere Philosophorum, qui postquam tramitem verbi divini deseruerunt, justo Dei iudicio prolabantur in ματαιολογίᾳ*, inquis pag. 266. Scemma in Cartesium acerbum est: *Dammum illud esse deplorandum, quod hoc demum seculo in lucem è Jesuitarum scholis prodierit tantus doctor, qui si tempore Josue vixisset, virum illum secundum veritatem loqui docuisset* pag. 152. Hæc & similia innumera, quæ passim conspiciuntur in tuo libello, causam tuam nulli modesto & pacis amanti lectori probabunt. Itaque impofterum à talibus ut abstineas hortor, & si huic meæ Defensionis quid opponere velis, id fiat citra calumniam & contumelias. Memineris tamen, tibi prius satisfaciendum Dn. Velthuisio, cujus tractatui sub titulo: *Naeder Berys, dat noch de Leere van der Sonne stilstandt en des aerdrijcks beweging &c. srydigh zyn met Godes Woordt tegens I. du Bois*, responsum adhuc debes, ut & Irenæi Philalethii scripto: *De verstrickte Astronomus Jacobus du Bois.* Hos si accuratè refutaveris, satis maturè ad mihi respondendum te accinges. Tu vero Dn. Maestricht perpende, num ad sacri Ministerii functionem acerbo tuo & virulento scripto rectè te præparaveris? Præfat. pag. 3. inquis: *Satanam operâ Renati des Cartes enervatis genuinis fidei Christianæ principiis in Scepticismum primò, post in Atheismum Ecclesiam proturbare conatum esse.* Item, *Cartesium imitatum exemplum Iulii Vaninii Atheismum propagare volentis.* Pag. 5. *Satanam ad expugnandum scripturam proposuisse*

sententiam de Terra motu, quibus nihil contumeliosius & iniquius in Cartesium dici potuit. Pag. 8. tibi sum novitius & novaturus Theologus. pag. 11. incurro πολυπραγμοσύνης notam. pag. 12. non vereor in arenam cum scriptura sacra consistere. Sic in ipso tractatu p. 39. dicor, locutionibus Sp. S. falsitatis dicam scribere pag. 61. Veracitatem scripturae nefario ausu in dubium adducere. pag. 232. ea tantum ex adversariis meis, te sic volente, excerpti, quæ meis exceptionibus & cavillationibus maximè judicaverim exposita. Quibus si te audacter & impudenter calumniari & convitari dixerò, quod res est pronuntiavero. Pag. 206. mihi tribuis: Conceptus scriptura de Deo ejusque attributis exigendos esse ad limam rationis humanæ eaque corrigendos, cum non de conceptibus scripturæ, sed de conceptibus vulgi fuerim locutus. pag. 210. verba mea pervertis, id quod dixeram; Nulla blasphemia in Sp. S. committitur, sic exponendo: dicendo ipsum desertâ accuratâ veritate ad errorem deflexisse, cum hic eorum sit sensus: Nulla blasphemia in Sp. S. committitur, si dicamus, ipsum relictis accuratis locutionibus ad populares deflexisse erroribus innitentes. Pag. 218. calumniatoriè admodum agis, dum inquis, me dicere: Scripturam aliquatenus esse verbum Dei non purum, idque more docti generalitèr proponis, & postea impietatis accusas; cum si verba mea, quæ respicis, rectè considerentur, nihil quicquam sit, quod temetipsum concedere non oporteat. Quæro enim, si per purum Dei verbum intelligatur tale verbum, in quo nulla sit locutio humana à Deo adoptata, & suam originem referens ad aliquod præjudiciū, an eo sensu Scripturam audeas asserere purum Dei verbum? Reverâ ergo fluctus in simpulo moves, quando hîc ita paratragœdias. Tandem, ut infinita alia omittam, considera, num à calumniâ excusare possis, quod p. 257, dum tractatum concludis, ais: me ne nimis honorifice de sacrâ scripturâ sentirem, eam erroribus vulgi scaterere asserere non vereri. Hæc & alia tibi opinor ostendent, non fuisse Zelum Dei, quo agitatus contra charitatem tot aliena à meâ sententiâ mihi tribuisti. Ad te nunc me convertito Dn. Herbinus, qui ceteris modestior & doctior, styloque elegantiori usus, tamen non potuisti cavere, quin quædam duriora in me dicta tibi exciderent, qualium specimina sunt, (ne dicam de Epistolâ Dedicatoriâ, in quâ acerbissimè adversarios tuos generatim perstringis) p. 93. me ex hypothesi Copernicæ S. Spiritui in sua materia loquenti audacter præscribere non dubitasse. pag. 94. me dedisse rationibus meis Deum, Deo ne reverentiam quidem; me temere & indigne tractavisse sacras litteras. pag. 113. Estne Christiani hominis taceo Theologiæ Doctores tremendæ Majestatis taliter tractare oracula? p. 193. Taliter philosophari illos decet, quâ.

qui præconceptam ad furorem usque deperientes hypothesin, omnino omni atque adeo & supra rationem veneratione dignissimis contradicunt literâ. p. 199. inquis: demirari te non posse satis superque D. Wittichii Spiritum, qui ex solita Spiritui S. contradicendi, ejusque oracula ad hypothesin suam retorquendi libidine, quid non tandem de Deo statuit? Ego verò hujusmodi dictis injuriam mihi fieri, & sententiam attribui, quæ nunquam mihi venit in mentem, protestor. Spero fore & opto, ut his perpensis & meâ sententiâ clarè satis nunc saltem cap. 20. hujus tractatus propositâ agnoscatis, vos vel errasse in mente mea percipienda, vel, si eam antehac agnovistis, gravium calumniarum crimine vos obligasse, ac proinde seridè earum veniam à Deo petendam, & imposterum à similibus abstinendum. Dn. Revius, dum Defensio mea sub prælo est, satis concessit; itaque quamvis non mitius mecum egerit quàm alii, à recensendis durioribus ejus dictis abstineo. Quod superest, Deum veneror, ut fratribus de rebus levioribus differentibus tales inspiret mentes, ut linguas & calamos suos non convertant in gladios, sed invicem amice conferant, & leviolem dissensum patienter ferant, spiritu lenitatis alter alterum instituentes, donec quoque Deus ea, quæ ignorant, aliis revelet. Amen.

Cæterum adhuc te monitum velim, Amice lector, me in citandis adversariorum meorum scriptis compendio fuisse usum, quod ne tibi ea cum nostris conferre volenti obstaculo sit, notas istas compendiaras hîc explicare lubet.

Litera B. designat tractatum Jacobi du Bois, titulo: Veritas & Auctoritas sacra in Naturalibus & Astronomicis &c.

B. Dial. vel B. D. significat ejusdem Jac. du Bois Dialogum Theologico-Astronomicum.

H. significat Joh. Herbinii famosa de Solis vel Telluris motu Controversiæ Examen Theologico-Philosophicum &c.

L. Novam Renati des Cartes Sapientiam faciliore quàm antehac methodo detectam à Cyriaco Lentulo.

M. Petri van Maestricht Vindicias Veritatis & Auctoritatis Sacre Scripturæ in rebus Philosophicis.

R. A. Jacobi Revii Anti-Wittichium.

R. St. Jac. Revii Stateram Philosophiæ Cartesiana.

S. Martini Schoockii de Scepticismo Partem Priorem.

INDEX CAPITUM.

- C**APUT I. Cognitio humana duplex, Vulgaris & Accurata, five Communis & Philosophica. Art. 1.
- CAP. II.** Cognitionem Accuratam & Philosophicam rerum naturalium ex sacris literis hauriri non posse hinc constituitur in sequentibus demonstraandum. 25.
- CAP. III.** Argumentum pro ea sententia proponitur primum, à formulis loquendi scripturæ usitatis, & secundum à scripturæ finibus. 35.
- CAP. IV.** Argumentum tertium ex eo desumptum, quod scriptura in se non quærendam sapientiam Philosophicam doceat, proponitur & defenditur. 55.
- CAP. V.** Argumentum quartum, cuius summa, quod Deus ab iis, quos sapientia Philosophica ornaverant, nihil ad eam faciens voluerit conscribi, proponitur & vindicatur. 64.
- CAP. VI.** Argumentum quintum ab omissione eorum, quæ Salomon de rebus naturalibus consignaverat, cum vindiciis. 75.
- CAP. VII.** Argumentum sextum quo ostenditur, ea quæ oppositæ sententiæ Patroni ex sacris literis afferunt specimina doctrinæ Philosophicæ, talia non esse. 81.
- CAP. VIII.** Objectiones in contrarium adductæ solvuntur & refutantur. 93.
- CAP. IX.** Cartesii sententia de Mundi Extensione & Magnitudine proponitur. 110.
- CAP. X.** Demonstratur sententia Cartesii de Mundi Indefinitate. 137.
- CAP. XI.** Obiectio prima contra Indefinitatem Mundi à Spatiis Imaginariis desumpta proponitur ac refellitur. 164.
- CAP. XII.** Obiectio secunda contra Indefinitatem Mundi à cognitione limitum Mundi, quæ omnibus conveniat, expenditur & solvitur. 170.
- CAP. XIII.** Obiectio tertia ab Infinitate desumpta proposita & refutata. 192.
- CAP. XIV.** Refutantur Argumenta pro Mundi rotunda figura adducta, & ostenditur, talem figuram nec Cœlo stellato assignari posse. 206.
- CAP. XV.** De Centro Mundi nec non circumvolutionum Planetarum, 216.

CAP. XVI.

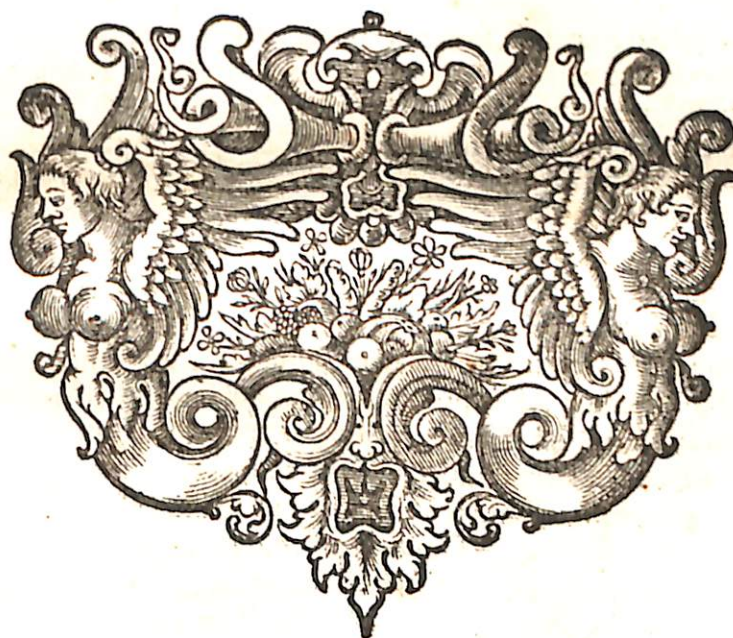
INDEX CAPITUM.

- CAP. XVI.** De Situ & Ordine præcipuorum Mundi corporum inter se. Sententia Cartesii & Copernici collata cum sententia Ptolemæi & Tychoonis Brahe recitatur, porroque origo & vetustas ejus exponitur. 244.
- CAP. XVII.** Terni iniquæ questionum propositarum explicantur, ostenditur, quid Terræ nomine veniat, quid itidem per Mundum intelligamus. 258.
- CAP. XVIII.** Demonstratur duobus argumentis, Terram deferri circa Solem annua delatione, & circa axem suum diurna. 283.
- CAP. XIX.** Objectiones contra delationem Terræ à sensu & ratione desumptæ refutantur. 412.
- CAP. XX.** Cartesius Auctoritatem scripturæ omnibus suis ratiociniis antepont & ego cum ipso. Ejus Auctoritati ut nec Infallibilitati repugnat sententia de stylo scripturæ vulgari circa res naturales. Status Controversiæ istius questionis constituitur. 446.
- CAP. XXI.** Scripturam uti debere formulis usu tritis, etsi præjudiciis eæ innitantur atque veritatem iis involutam referant, probatur Argumento ex Es. vii. 1. desumpto. 461.
- CAP. XXII.** Secundum Argumentum pro sententia dicta à modo agendi scripturæ Dialéctico desumptum. 468.
- CAP. XXIII.** Argumentum tertium ab Inductione eorum scripturæ locorum, quæ continent formulas vulgares referentes phænomena atque veritatem ad sensus relata & præjudiciis involutam. 475.
- CAP. XXIV.** Quartum Argumentum, quo sententiæ nostræ veritas ostenditur & demonstratur. 542.
- CAP. XXV.** Sententiam de usu formularum receptarum veritatem aliquam præjudiciis involutam referentium non pugnare cum Auctoritate & Veritate Scripturæ probatur primò Argumento ex locutionibus scripturæ de Corde usurpatis. 554.
- CAP. XXVI.** Idem probatur secundò Argumento desumpto ex locutionibus in scriptura usurpatis de moralibus & practicis, apparentiæ & opinioni super ea fundatæ innitentibus. 566.
- CAP. XXVII.** Tertium Argumentum, quo probatur, sententiam dictam cum Auctoritate & Veritate scripturæ nequaquam pugnare, ex eo desumptum, quod scriptura aliquid neget, non quia revera est negandum, sed quia à nobis non est cognitum. 615.
- CAP. XXVIII.** Quartum Argumentum pro sententia dicta desumptum ex argumentationibus ad hominem in scriptura usurpatis. 621.
- CAP. XXIX.**

- CAP. XXIX. Quintum Argumentum ex phrasibus de Deo adhibitis desumptum proponitur & defenditur. 632.
- CAP. XXX. Sextum Argumentum ab usu versionis LXX. Interpretum in N. T. proponitur ac vindicatur. 661.
- CAP. XXXI. Consensus Theologorum cum sententia nostra ostenditur. 674.
- CAP. XXXII. Objectiones contra hanc sententiam examinantur, quarum prima urget, quod ex ea sequatur, scripturam falsum docere. 684.
- CAP. XXXIII. Obiectio secunda, quod per istam sententiam omnis certitudo significationis Scripturæ evertatur, eaque in nasum ceruicem commutetur, proponitur & refutatur. 704.
- CAP. XXXIV. Obiectio tertia desumpta ex Joh. xvi. 13. cum instantiis proponitur & refellitur. 726.
- CAP. XXXV. Objectiones quarta & quinta, quarum illa desumitur à potentia & voluntate Dei, hæc à comparatione Dei cum artificibus manuariis proponuntur & refelluntur. 735.
- CAP. XXXVI. Obiectio sexta à puritate scripturæ divinæ desumpta proponitur & refutatur. 739.
- CAP. XXXVII. Septima Obiectio inde desumpta, quod posita hac sententia sufficiens habeant hæretici fundamentum negandi, Christum esse hominem. 752.
- CAP. XXXVIII. Octava, Nona, Decima, Undecima & Duodecima Objectiones refutantur. 758.
- CAP. XXXIX. Obiectio decima tertia à comparatione rerum naturalium cum Mysteriis, Prophetiis & Chronologicis desumpta proponitur & refellitur. 763.
- CAP. XL. Obiectio decima quarta à fide Spiritui Sancto debita. 773.
- CAP. XLI. Obiectio decima quinta à comparatione rerum naturalium cum miraculis. 777.
- CAP. XLII. Obiectio decima sexta desumpta à comparatione rerum naturalium cum rebus gravibus, & captum nostrum excedentibus. 783.
- CAP. XLIII. Objectiones à decima septima usque ad vigesimam septimam proponuntur & refutantur.
- CAP. XLIV. Sententiam de Gyratione Telluris non adversari Auctoritati & Veritati sacrarum literarum ostenditur. In specie verò cum ea conciliatur Josuæ cap. x. versus 12. & 13. 811.

CAP. XLIV.

- CAP. XLV. Cum sententia dicta conciliatur locus Es. xxxviii. 8. 852.
- CAP. XLVI. Proponitur Psal. xix. 5, 6, 7. ac cum sententia nostra conciliatur. 857.
- CAP. XLVII. Psal. xciii. versus 1. & Ps. civ. versus 5. proponuntur, & cum sententia dicta conciliantur. 900.
- CAP. XLVIII. Psalmi civ. versus 19. & Matth. v. versus 45. cum sententia dicta conciliantur. 907.
- CAP. XLIX. Adducitur locus Eccles. I. 4, 5. & cum sententia nostra conciliatur. 925.
- CAP. L. Gen. I. 14. conciliatur cum dicta sententia. 936.

CAPUT I.

Cognitio humana duplex, Vulgaris & Accurata, sive Communis & Philosophica.

I.

munis homo, eo ipso quod homo est, animâ nempe rationali præditus, habet facultatem percipiendi & intelligendi varia Objecta, quorum quædam, prout perfectus est, clarè & distinctè percipit, ita ut menti ejus sint præsentia & aperta, nihilque iis sit admixtum, quod non sit planum & perspicuum; alia verò, prout participat de nihilo atque aliquam imperfectionem sibi habet admixtam,

obscurè & confusè intelligit, ita ut vel planè mentis acie penetrare nequeat, vel si ex parte perspiciat, multa tamen iis maneant admixta, quæ ipsius intellectum effugiunt.

II. Sed & eidem competit tum Facultas *Judicandi* de illis ipsis objectis, eaque vel ad mentem, vel ad se invicem in mente, vel ad res extra intellectam referendi, tum facultas *prosequendi* quædam, alia *fugendi*, cui utrique Libertas est conjuncta, quâ ad id quod ab intellectu proponitur affirmandum aut negandum, sive prosequendum vel fugiendum ita fertur, ut à nullâ vi externâ se ad id determinari sentiat.

III. Ac quando Intellectus quidem aliquid clarè & distinctè affirmandum vel negandum, sive prosequendum vel fugiendum proposuit, non potest fieri, quin illud affirmemus vel negemus, prosequamur vel fugiamus quamdiu ad id attendimus; sed cum ab eodem aliquid confuse & obscure est perceptum, quamvis fieri possit, ut ad illud affirmandum vel negandum, prosequendum vel fugiendum seramur, tamen etiam contingere potest, ut non seramur, sed suspensi maneamus. Posterius si faciamus, non erramus, nec prave agimus, nexum illum, qui inter Perceptionem & judicium, ita ut illa præcedat hoc sequatur, esse debet, non violentes; si prius, vel erramus & peccamus, dum nempe affirmamus ea quæ sunt neganda & contra, & prosequimur ea quæ sunt fugienda & contra, vel casu tantum incidimus in verum aut bonum, adeoque nec verum scire, nec bonum appetere sumus dicendi.

IV. Communis ergo Regula esse debet omnis Certitudinis humanæ,

næ, ut nihil admittamus tanquam verum, nisi quod clarè & distinctè cognovimus, & percepimus verum, quâ observatâ ab erroribus nobis cavebimus; & ut omne quod clarè & distinctè percepimus, verum esse judicemus, qua ratione veritatem assequemur. Atque hanc regulam nemo sanus in dubium revocare potest, nisi eo ipso omnem certam cognitionem & scientiam è rebus humanis velit sublatam, atque ad scepticismum palam defectionem parat.

V. Neque isti Regulæ obstat, quod fide multa sint admittenda, quæ clarè & distinctè non fuerunt percepta: est enim per se manifestum, illam spectare cognitionem naturalem, quam homo per naturam acquirere potest. At in Fide loco istius claræ & distinctæ perceptionis rei credendæ est revelatio divina, cui fides innitur, cum sit assensus & judicium, quo aliquid affirmatur vel negatur propter testimonium divinum. In quo tamen ipso clarâ & distinctâ opus est perceptione, in tantum, ut nihil divinâ fide admittamus, nisi de quo constiterit, illud à Deo credendum esse propositum, quodque Deum testatum esse clarè & distinctè cognoverimus.

VI. His facultatibus dum rectè homo utitur, innotescunt ei, Primò, *Notiones quædam communes*, quæ sunt tam claræ ex se ipsis, ut earum cognitio possit sine meditatione acquiri, quales sunt: Totum est majus suâ parte. Impossibile idem simul esse & non esse &c.

VII. Deinde, per easdem addiscimus omne id, quod experientia sensuum docet, qualia sunt 1. nos habere corpus arctissimè nobis junctum & quasi permixtum, ut unum quid nostra anima cum illo componat.

VIII. 2. Varia corpora circa nos existere, quæ nos commodis vel incommodis afficere possunt, eaque pro re natâ vel prosequenda vel fugienda, talia sunt: Ignem urere, aquam madefacere; cultrum scindere, gravia decidentia contundere &c.

IX. 3. Sic variæ qualitates sensibiles, quales calor & frigus, humiditas & siccitas, varii sapor, odores grati & ingrati, soni acuti & obtusi, lumen & colores varii &c. ita percipiuntur, ut inde concludere possis, aliquas esse in corporibus, à quibus variæ istæ sensuum perceptiones adveniunt, varietates iis suo modo respondentes, quæ etiam per istam ad sensuum perceptionem relationem distinguuntur, ut hinc corpora lucida, calida, colorata, sonora &c. denominentur.

X. 4. Extendit etiam se ista per sensus cognitio ad varias corporum magnitudines, varias figuras, varium situm, motum & quietem rectè distinguenda,

stinguenda, ut & ad perceptionem substantiarum quarundam extensarum, quibus hæc omnia insint, quæ etiam per hæc à se invicem distinguantur, unde & oritur, ut quilibet communem his naturam animo abstrahere & contemplari possit.

XI. 5. Notamus insuper sensuum imprimis visus adminiculo varias corporum actiones, vel unius in aliud, ut cum ignis comburit corpora, & resolvit in cineres, aqua fervida carnes coquit, securis signum secat: vel alterius cujusvis Corporis in nostrum insignem inducentis mutationem, quemadmodum in medicamentorum usu experimur.

XII. Dum autem ita per sensus non paucarum rerum cognitionem homo acquirit, impressæ imagines à memoriâ conservantur, quæ Phantasia postea contemplatur; atque ita licet menti hæc sensuum Objecta inter se conferre, ut inde agnoscat, sæpius unum esse alterius antecedens vel consequens, causam vel effectum, unde unius notitiâ alterius cognitionem insigniter promoveri percipimus. Sic elevationem vaporum causam pluvie cognoscimus, auroram antecedens esse ortus solis, & similia.

XIII. Sed & hæc cognitio efficit, ut quia ex communi instituto & consuetudine res una alteram significat ac notam facit, per præsentiam unius non tantum provehamur ad recordationem alterius, sicut ex vocibus & sermone, picturis & variis characterum generibus, gestibus item & scripturâ apparet; sed etiam propter similitudinem variam aliarum rerum cognitionem consequamur.

XIV. Ex his ita per sensum notatis, Memoriam mandatis, & interveniente Phantasiâ inter se invicem collatis per Discursum plurima alia fuere inventa, quæ Anatomie, Arti Medendi, Mechanicis variis artificijs, Geographiæ ipsi speciali & aliis ortum dederunt.

XV. Atque hæc est notitia *Communis*, omnibus hominibus communibus adminiculis acquirenda concessa, in quâ tamen etiam alii aliis ulterius progrediuntur, quæ, collata cum cognitione Philosophicâ rerum naturalium, deprehenditur imprimis in his duobus ab eâ superari, nimirum, 1. quod obscuræ admodum sint & confusæ qualitatum sensibilium perceptiones. Quamvis enim quilibet minus attendendo sibi facile persuadeat, se clarissime videre lucem, colorem &c. percipere calorem, frigus &c. verè etiam unum ab altero per sensus rite dispositos distinguat, si tamen quidnam sit examinet, quod iste calor vel color repræsentat, omnino fatebitur, se id ignorare, præsertim si conferat cum magnitudinis, figuræ, situs, motus, quietis longe evidentiori cognitione. Quod si verò

si verò per sensus earum qualitatum natura perciperetur, nonne quo sensus firmiores, tanto etiam evidentior earum cognitio esse deberet, & quandoquidem, secundum vulgatum versiculum

Nos aper auditu præcellit, aranea tactu,

Vultur odoratu, lynx visu, simia gustu,

nonne etiam bestias istas clariorem habere harum qualitatum cognitionem erit censendum?

XVI. 2. Quod pauca sint comparate ad Philosophicam cognitionem, quæ hoc modo percipiuntur. Nulla enim substantiæ intima natura per hanc notitiam nobis innotescit; unde non tantum vulgus, sed etiam philosophi multi, qui aliis non utuntur cognitionis subsidiis, fateri coguntur, se cum vulpeculâ Ælopi vas vitreum lambere, pultem non attingere, cum omnium rerum formæ substantiales, exceptâ solâ animâ rationali, ignotæ illis dicantur. Multa etiam corpora suâ subtilitate & exiguitate sensus nostros plane effugiunt, ut vel ex acari membris subtilissimis, item ex spirituum quorundam Chymicorum subtilitate vasa vitrea penetrantium &c. patet. Ut non dicam de hujus adminiculi tenuitate circa ea, quæ pluribus sensibus usurpare non possumus, præsertim, quæ à nobis valde sunt remota, circa quæ nonnisi pauca & valde generalia sensus nos docent.

XVII. Verum enim vero, quoniam facultatibus à Deo concessis homo non raro abutitur, iudicium ultra perceptionem extendens, & sic iudicium ab ipso Deo constitutum infringens; fit, ut in istâ cognitione multa *Præjudicia*, nec pauci errores reperiantur, quibus veritas, quæ per notitiam communem & vulgarem retegitur, est involuta. Horum hic exempla plurima afferri possent, nisi id jam ab aliis, nominatim à Clariss. Dn. Claubergio in fine Defens. Cartes. sequente præeuntem Cartesium, esset factum, attamen in gratiam Lectorum quædam hic attingemus. Ortum ea communem debent non tam ipsis sensibus, ut sunt à Deo dati, quàm quod ultra eorum perceptionem sese iudicium in primâ infantia extendit, plus iudicat rebusque adscribit, quàm unquam in iis percipit, quibus præjudiciis tam firmiter adhæret imposterum, ut ea, ne examinari qui dem libenter patitur, quemadmodum exemplum hujus rei manifestum in adversariis existit.

XVIII. Et cum visus omnium sensuum sit communissimus, & quàm latissime se extendat, fit etiam, ut Præjudiciorum segetem ampliorem præbeat reliquis. Hoc modo decepti ab incunte ætate existimamus, terram esse planam, quod ob magnitudinem ejus gibbositas obtutu oculi

cognosci non possit; & contra plana ejus figura oculis insinuare se aperte videatur, qui error non potuit corrigi citius in vulgo, quam navigationes circa totum orbem terrarum & historiarum fide dignæ aliter homines edocuisent. Quo Præjudicio non minus est suâ naturâ, quod ab infantia judicemus, Cælum Terræ incumbere, ubi oculorum nostrorum acumen sistitur, quamvis facilius deponatur, quod cuivis per experimenta contraria illum errorem liceat emendare. Tale est, quod cuilibet è vulgo persuasum, Lunam post Solem reliquas stellas & luce & magnitudine in tantum superare, quantum nobis apparet, quod & firmiter retinetur à multis, qui nomen Eruditorum sibi vendicant, sed ab Astronomiarum studiis alieni existunt. Sic existimamus, ex visus indicio, Solem suâ luce & magnitudine tantum superare stellas, quantum nobis apparet; cum tamen sola nimia stellarum remotio causa istius diversæ apparentiæ esse possit: ipsas etiam stellas fixas tantoperè inter se differre in magnitudine, ut aliæ sint primæ, secundæ, tertiæ &c. magnitudinis, cum diversæ earum distantia à nobis sine variatione magnitudinis hoc phænomenon tanquam causæ adscribi possit. Esse enim omnes in unicâ sphericâ superficie creditum quidem fuit vulgo, sed hætenus à nemine demonstratum, imò contrarium ejus facile evinci posset: ut nunc de aliis non dicam. Qui vero omnia Præjudicia sensuum pro nugis habent ea agnoscere nolentes, satis ostendunt, quantis ipsi adhuc sint Præjudiciis obruti.

XIX. His observatis apparet, umbratilem esse Objectionem B. p. 27. *sensus nimirum non fallere in naturali suâ dispositione constitutos, sed judicium Intellectus errare posse, & sapissime errare circa ea quæ à sensibus percipiuntur. Sensus à Deo optimo & perfectissimo Creatore, cujus opera omnia valde sint bona, Gen. 1. 31. nobis esse increatos, ut eorum adminiculo ad cognitionem rerum, quæ extra nos sunt, perveniremus. & aptos esse creatos ad attingendum eum finem in quem nobis sunt inditi, qui sit Objecta externa taliter sensui Communi & per eum Intellectui deferre, qualiter sese exhibent, & in eo nec errare, nec decipere &c. Vanissima ergo esse quæ de errore sensuum circa propria Objecta docet Philosophia Cartesiana.* Nam 1. nec Philosophia Cartesiana docet, sensus opposite ad Intellectum nos fallere, cum sic non aliter, quam ut motus quidam corporei possint spectari, excitati à corporibus extra nos positis. 2. Ne quidem in illis ideis, quatenus à sensibus oblata solo intellectu percipiuntur, ulla est falsitas, si nullum judicium intercedat, sed in eo est error, quando judicium sese ultra perceptionem extendit, & de illis Ideis, quas per sensus accepit, plus judicat quam

quam in iis percepit. Vide Cartes. Medit. quartam & sextam. 3. per Intellectum est cognoscendum, an sensus sint in suâ naturali dispositione constituti, ut appareat, quid in Ideis per sensus oblati reverâ percipiamus. 4. si sensus propterea non sunt fallaces, quia à Deo Opt. Max. nobis sunt increati, Ergo nec judicium, quod dicit, Intellectus, propter eandem rationem; itaque distinguendum ipsum judicium, in quo nullus error, ab abusu ejusdem, qui causa erroris existit.

XX. Sic dicta Notitia Communis distinguitur à Notitiâ Accuratâ, quæ istius imbecillitates tollit & errores emendat. Hæc Notitia Communis appellatur à Salomonem Eccl. III. 18. דברת בני האדם אמרתי אני בלבי על דברת האדם : *Dixi ego in animo meo juxta rationem filiorum hominum, h. e. juxta ductum, quem homines in cogitando sequi solent ex sensibus & iis, quæ extrinsecus apparent, judicantes. Quamdiu talia cogitent homines ostendit in seqq. לברם האלהים ולראות שהם בהמה להם donec discernat eos Deus & videre faciat, quod illi sint bestia sibi ipsis, h. e. donec Deus lumine Sp. Sancti eos illustret iisque demonstret, quod dum hanc sequuntur viam ratiocinandi, in his rebus externis ut ἀλογα ζῶα corrumpantur. Hic ergo Notitiam istam Communem emendat notitia illa, quam Sp. Sanctus per verbum divinum hominibus suggerit; quod circa ea, quæ spectant ad statum futuræ vitæ Ratio & Notitia Philosophica homini non multum suppeditare possit, quod faciat ad Notitiæ istius Communis emendationem. Quid jam Solomon juxta istam notitiam communem judicaverit ostendit vers. 19. & seqq. quod idem eventus sit homini & bestia, quod æque moriatur homo ac bestia, quod unus Spiritus sit omnibus illis, quod excellentia hominis præ bestia nulla deprehendatur, quia omnes sint vanitas &c. Hæc notitia emendatur à Sp. Sancto juxta dicta, quo referri potest Eccl. xi. 7. ubi docetur, *pulverem redire in terram, sicut ille fuit, sed spiritum redire ad Deum, qui dedit eum.* In cæteris, quæ captum Rationis non superant, emendat Ratio & supplet ea, quæ Notitia communis vel non attingit, vel perperam collegit, & Præjudiciis imprimis sensum remedium affert.*

XXI. De cætero cum Præjudicia hominibus adsint, antequam sermone uti possint, hinc factum est, ut sermo ordinarius super iis fuerit fundatus, qui etiam post Præjudicia deposita debuit retineri, ut homines se mutuò intelligerent; unde Astronomi etiam post detectos errores phrasas consuetas usurparunt, ut apparet, quando solem oriri dicunt & occidere, Lunam varias subire phrasas, nunc corniculatam, nunc plenam,

nam, nunc semiplenam esse. Hinc est *locus astri verus*, qui etiam vocatur *apparens*, *Eclipsis Solis*, quæ Soli tamen non convenit, sed potius visui nostro. Inde orta est formula loquendi apud Ptolemaicos, ut Cœlum dicatur moveri ab Oriente in Occidentem, quod non nisi respectu nostri Horizontis est intelligendum: nam ab alterâ parte movetur ab Occidente in Orientem. Videatur Clavius in *sphær. de sacro Bosco* p. 40. Manifestum itidem talis locutionis exemplum, quando apud Astronomos dicitur, *stellas fixas ingredi solis radios*, item *ex iis emergere*, cum tamen nec secundum Copernicum, neque secundum Ptolomæum, id Stellarum, sed vel Terræ, vel Solis motui convenit. Videtis Kepl. *Epit. Astron. Copern.* lib. 6. parte 1. ab init. Atque is sermo super præjudiciis fundatus non tantum est proprius, sed etiam sæpe Metaphoricus, ita ut Metaphoræ ratio ab aliquo Præjudicio sit desumpta, à Poëtis imprimis frequentatus. Eæ autem locutiones à nemine reprehenduntur, nec Astronomi mendacii & deceptionis propter eas accusantur (sicut antagonistæ scripturam accusandam putant, si eodem modo phrasas consuetas usurparet.) Imo tota Astronomia cum in Phænomenis, hoc est, apparentiis explicandis versetur, etiam phrasas apparentiis convenientes debuit retinere.

XXII. Atque hic est crassus stylus, hoc est loqui *παχυλῶς & ἰξωπελῶς*, quando usurpas phrasas, quæ quidem veritatem aliquam, sed ad nos relata & generalem, confuse etiam perceptam & præjudiciis involutam, significant. Hic autem usus sermonis in multis præjudicia confirmat, qui suos conceptus verbis alligantes, posthac non nisi ad ea Præjudicia attendere solent, dum phrasibus vulgatis utuntur; unde etiam per totam ætatem ea non deponunt. Nec enim est, quod Præjudiciorum depositionem facilem cum Adversariis putemus; vel ipsum illud Præjudicium de Cœli extremitatibus, quamvis inter populos cultiores sit depositum ab hominibus adultæ ætatis, qui vel propria experienciâ contrarium didicerunt, vel ex aliorum conversatione, tamen apud populos incultiores, infantes, simpliciores, quibus fortè nec propria experientia, nec cum aliis conversatio illud ademit, manet.

XXIII. Cum ergò hæc Præjudicia sint firmiter radicata, ut homines ab ineunte ætate putent, se à naturâ de iis edoctos, adeoque quicquid iis repugnat, nisi certo ordine & Methodo clarè fuerit demonstratum, pro commento soleant habere; etiam scriptura loquens de rebus naturalibus censenda est retinuisse sermonem receptum, ne difficultatem non necessariam objiceret idiotis. Pone enim, sollicitè cavisse scriptores sacros, ut
ubi

ubi formula usitata alicui Præjudicio inniteretur, eam mutarent in accuratam, quæ nudam veritatem exprimeret, annon inde magna confusio fuisset exorta, multumque de intelligentiâ & perspicuitate sacrarum literarum periisset; ad cujus mentem percipiendam opus fuisset accuratâ rerum istarum cognitione, quæ per formulam accuratam fuerint expressæ?

XXIV. Propter ista Præjudicia & errores fit, ut Philosophica rerum cognitio non tantum in eo vulgarem superet, quod multa, quæ per communem cognosci nequeunt, detegat, quæ obscure & confuse tantum fuerunt percepta, clare & distincte explicet, prout suprâ dictum; sed etiam, quod ista Præjudicia & errores tollit & emendat veritate relecta. Hæc cognitionem rerum naturalium deducit à primis earum Principiis & Causis, iisque tam clavis & evidentibus, ut ingenium humanum non possit dubitare de eorum veritate, quando se cum attentione ad illa consideranda applicat. Atque eam deductionem sic instituit, ut nihil sit in totâ istius deductionis consequentia, quod non sit valde manifestum. Sic aperiuntur interiora rerum naturalium, earumque abditæ eruuntur causæ, sic cognoscuntur minutissimarum partium structuræ, nexus, intervalla, latentisque motus notantur; sic earum veræ formæ & intima constitutio declarantur, totumque naturæ artificium retegatur. Per Cognitionem Philosophicam rationes formales & causæ qualitatum sensibilium, vulgò confuse cognitarum, explicantur, & quomodo tam diversas in sensu affectiones excitent, distincte ostenditur. Hæc in effectuum causis reddendis, non in generali & confusa causæ redditione consistit, cum vulgo dicens, hanc esse rerum naturam, talesque iis inditas potentias, ut opera quæ præstari videmus præstent, sed harum ipsarum potentiarum & hujus talis naturæ causas investigat. Et quoniam omnia à primis principiis manifestâ deductionis consequentiâ derivat, nihil admittens, nisi quod vel per se sit clarè & distincte perceptum, vel ex clavis notionibus per apertam & perspicuam Consequentiam deductum, Præjudicia Infantia & sensuum errores vulgari notitiâ haustos sponte sua cadere oportet.

CAPUT II.

Cognitionem accuratam & Philosophicam rerum naturalium ex sacris literis hauriri non posse hic constituitur in sequentibus demonstrandum.

XXV. **E**x dictis apparet, quid observandum, quibusque principiis innitendum ei, qui accuratam & philosophicam rerum naturalium cognitionem acquirere cupit, oportere nempe, ut à principiis lumine naturali evidenter cognitis, manifesta consequentia quævis particularia deducantur, eorumque causæ distincte & clare explicentur. Hæcque si conferat Lector cum iis quæ M. c. i. de Principiis cognitionis humanæ disserit sufficientem iis paratam refutationem videbit: neque enim tanti sunt, ut particularem mereantur responsionem.

XXVI. Hoc tantum ad M. p. 4. & 5. annotamus, 1. Rectam rationem consistere in omnium hominum mentibus originaliter, sed non ab omnibus recte adhiberi. Quod si enim eo usque sit corrupta ratio, ut nullus nisi regenitus ea recte possit uti in naturalibus & civilibus, nonne hoc modo omnem certitudinem è rebus humanis ibi sublatum? 2. Lumen Rationis & scripturæ esse diversa lumina formaliter, cuius per se esse notum, etiam si in eo conveniant, quod utrumque à Patre Luminum veritatem docente sit derivatum.

XXVII. Ex eodem præcedente capite manifestum evadit, quid de scriptura sacra censeamus ratione scientiæ & cognitionis Philosophicæ, nimirum, 1. cognitionem Philosophicam rerum naturalium non posse ex sacris literis hauriri. 2. ex scripturâ non debere nec posse systemata Physica concinnari. Utrumque statuimus contra eos, qui nobis Physicas Mosaiicas, sacras, Christianas &c. voluerunt procudere, quales Casmannus, Valesius, Danæus & alii, ita tamen, ut argumenta nostra ad primum directe inferendum instituamus, cum posterius ex priori asserto tanquam corollarium sponte fluat. Frustra ergo quærit M. p. 222. contra quem disputem, cum hoc satis & ex hac & priori editione fuerit manifestum.

XXVIII. Huic sententiæ meæ videntur consonare ea verba (H. p. 259.) *Dixerunt multi, dico & ego, scripturam posse hominem in Physicis reddere materialiter, confuse & certo modo scientem atque in particulari doctum, & p. 261. scripturam non loqui, quomodo Philosophus debeat loqui, explicare, philosophari formaliter, quæ tamen postea p. 262. his verbis evertuntur,*

Accu-

Accurate & philosophice loqui est rem secundum formalem essentiam & naturam suam significationem proponere & considerare, hoc est, sicuti in se & sua est natura, idque facere Sp. S. non in paucis. Non enim hæc inter se invicem conciliare possum: scripturam non loqui, quomodo Philosophus debet loqui, explicare, philosophari formaliter, & tamen rem secundum formalem suam essentiam &c. proponere. Saltem planè mecum consensit Cl. Coccejus in Gen. I. p. 83. Neque Dei propositum fuit, neque esse debuit rerum essentias explicare.

XXIX. Quod autem dicitur (H. p. 259.) *Neminem dixisse, scripturam posse hominem reddere in Physicis distincte & formaliter eruditum, id falsum comperitur, si quis systemata illa Physica Danæi, Valesii &c. inspiciat, quæ ostendunt, mentem istorum auctorum directe oppositam fuisse meæ sententiæ prout patet ex statu Controversiæ, quem supra constitui; falsum etiam ostenditur per verba antea ex p. 262. citata.*

XXX. Quod si vero forte per *τὸ Philosophari formaliter* intelligas eum ordinem & modum observare, quem Philosophi in systematibus vulgaribus observant per Definitiones & Theoremata, facile concedo neminem dicere, scripturam ita philosophari; neque verò ratio ita Philosophandum docet; sed & tibi concedendum, me hoc nomine nemini ullam litem movisse. Manet ergo status Controversiæ, *An Cognition Philosophica, prout explicata cap. præced. possit ex sacris literis hauriri, & an ex scriptura possint debeantve systemata Physica concinnari?* ubi ego negativam teneo & defendo.

XXXI. Quamvis autem negem, scripturam debere haberi pro Principio Cognitionis Philosophicæ, nihil tamen ejus Auctoritati vel Infalibilitati etiam in rebus Philosophicis detraho. Nam pro certo & indubitato teneo, & à quovis Christiano tenendum censeo: *Omne illud quod scriptura testatur & docet, de quacunque re id fuerit, etiam si illud ratione nostra assequi non valeamus, imo etiam si illud pugnare videatur cum ratione, pro certo & indubitato esse habendum, idque propter ejus Auctoritatem divinam, quæ ei fidem divinam & infallibilem conciliat.*

XXXII. Verum sciendum, illud omne, quod ita suscipitur propter auctoritatem divinam, non scientificè & philosophicè cognosci, sed Fidei Divinæ definita cap. præc. art. 5. quod non tantum intelligendum de ipsis illis, quæ *ὡς τὰ θεῶν* in sacris literis habentur, sed etiam de iis, quæ exinde per manifestam & certam consequentiam eliciuntur. Omnis enim conclusio à Principio suo, ex quo deducitur, naturam & nomen suum mutuatur.

D 2

XXXIII. Quic-

XXXIII. Quicquid autem sit, quod scriptura de rebus naturalibus docet & testatur; aliam quàm cognitionem vulgarem & Communem in nobis ex eâ formari posse, nego, quod ex sequentibus evadet manifestum.

CAPUT III.

Argumentum pro eâ sententiâ proponitur primum à formulis loquendi Scripturæ usitatis, & secundum à Scripturæ finibus.

XXXIV. Argumentum primum pro nostra sententiâ à formulis loquendi, quibus scriptura utitur, hoc modo formamus: Si Scriptura loquens de rebus naturalibus promiscuè utitur formulis receptis, sive eæ veritatem nudam exprimant, sive talem, quæ ad hominum sensus sit relata & præjudiciis atque erroribus involuta: E. non potest cognitio Philosophica rerum naturalium ex Scripturâ peti: sed verum est prius: E. Maj. manifesta fiet ei qui Cap. I. attente consideraverit. Min. probamus Cap. 21. & seq.

XXXV. Secundum Argumentum pro nostra sententiâ petimus à Fines scripturæ. Hoc argumento utitur Cl. Coccejus in Gen. I. ubi §. 17. sic loquitur: Qui scopum Scripturæ novimus esse eum ut credamus Deo, quippe in quo habeamus justitiam & vitam; quæ Scriptura non tantum pro Sapientibus, sed etiam pro insipientibus facta est; neque Dei propositum sit, neque esse debuerit, rerum essentias nobis explicare: satis habemus, quod noscimus, Deum initio fecisse discrimen inter diem & noctem, quanquam dies esset sine sole & nox sine lunâ & sideribus: quanquam etiam nullus esset adhuc oculus, qui luce illuminari posset. Fines scripturæ in ipsa scriptura nobis recensentur 2 Tim. III. 16, 17. Tota scriptura divinitus est inspirata, & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad Disciplinam in justitia: ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfecte instructus. Deut. vi. 1, 2. Hoc est præceptum, statuta, judiciaque illa, quæ præcepit Jehova Deus vester, ut doceam vos, ut exerceatis ea in terra: ut timeas Jehovam Deum tuum, observando omnia statuta ejus & præcepta ejus, quæ ego præcipio tibi. Rom. xv. 4. Quæ ante scripta sunt, ad nostram doctrinam ante scripta sunt, ut per tolerantiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Joh. xx. 31. Hæc autem scripta sunt ut credatis, Jesum esse Christum illum filium Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus. Omnes autem Fines scripturæ secundum ductum loci 2 Tim. III. referri possunt ad hos quatuor, ad doctrinam, ad redargutionem,

gutionem, ad correctionem, ad disciplinam in Justitia. Utilis autem est scriptura ad doctrinam non quamvis, sed, explicantibus Belgis, quæ est de capitibus Christianæ religionis, ad redargutionem errorum in fide, ad correctionem vitæ & morum pravorum, ad disciplinam in justitia, ostendendo, quid justum & injustum, honestum & turpe sit. Nullibi autem invenimus finem Scripturæ esse instructionem in cognitione Philosophiæ naturalis. Neque etiam Theologi quando fines scripturæ recensent, unquam inter eos referunt cognitionem & sapientiam philosophicam. Cum autem finis mediis præscribat ordinem & mensuram, æquum est, ut hæc illi sint adæquata, non latiora nec angustiora. Ergo existimandum est, à scriptura etiam non alia præscribi media, quam quæ ad cognitionem salutarem sint appropriata, & sine quibus illa obtineri non possit. Verum enim vero tantum abest, ut æstimemus, sine explicatione naturæ rerum scopum suum scripturam obtinere non posse, ut certum sit, potius sufficere *παχυλῶ* & crassiorum rerum naturalium explicationem, qualis per sensus & experientiam haberi potest. Non malè Cl. Gausenius de util. Phil. ad Theologiam p. 31: Quis enim est hodieque, qui cælum instar metalli esse constat; tellurem basi tanquam tibicine niti, sibi tuendum sumat, & sexcenta sunt alia hujusmodi notæ, quæ brevitatis causa prætermitto. Et paulò post: Quod Physica in scripturis tractantur, id sit illustrationis causâ tantum, cum non quod maximè verum est, sed quod maximè verum esse plebi videtur, auctores sacri edisserant. Sufficit, si Scriptura nos sapientes reddat ad salutem 2 Tim. III. 15. etsi non sapientes in rebus Physicis: sufficit, si per eam perfectus reddatur homo Dei, satagens rerum divinarum, etsi homo mundi vel Philosophus inde parum de rebus naturalibus cognoscat. Ex quibus tale constitui poterit argumentum: Quidquid non est necessarium, ut scripturâ omnes suos fines obtineat, illud non quærendum in scriptura: At Explicatio Philosophica rerum naturalium non est ad id necessaria. E. Min. probatur: Ad fines supra recensitos non est necessaria, quoniam hi sine illa possunt obtineri, neque alius quis indicatur finis scripturæ. Quod, si hic inter alios esset finis scripturæ, ut nobis enuclearet interiorem rerum naturalium essentiam, futurum esset, ut si non de omnibus rebus naturalibus in specie ageret, saltem fundamenta talia jaceret & principia poneret, ex quibus opera artificum omnia erui possent, quod fieri nullibi videmus.

XXXVI. Exc. 1. (R. St. p. 321.) Hoc argumentum præsupponit, vel de natura nihil agi in Scriptura, quod falsum est, vel quæ in ea de rebus naturalibus, non pertinere ad doctrinam &c. quod itidem falsum est, vide P sal. VII.

VIII, XIX. CIV. Rom. I. & infinita alia loca quæ contrarium evincunt.

Resp. 1. quo tendat hoc argumentum, liquet satis ex præcedentibus, eò nimirum, ut ex mediocri ad Finem proportionem manifestum fiat, non quærendam in scriptura rerum Physicarum naturam accurate explicatam, sed ei, cui curæ sint hæc sacra, aliis principiis innitendum. Non autem negamus de natura vel rebus naturalibus agi in scriptura, & sic pertinere ad doctrinam, dummodo nobis concedatur, id fieri tantum incidenter, indirecte & propter aliud, non ex instituto & propter se, *παρὰ λόγον* non *ἀνεκὸς*, ut concernat cognitionem vulgarem & communem, non accuratam & Philosophicam. 2. quando scriptura inter alios finem suum esse doctrinam docet, intelligit utique doctrinam non quamvis, sed salutarem, sed illam quæ est de articulis fidei, uti superius ex Belgis interpretibus didicimus; unde bene inferimus, cum nullius alterius finis mentio fiat, quàm istorum quatuor, de quibus 2 Tim. III. ejus ergo finem non esse doctrinam Physicam; quamvis autem faciles largiamur cognitionem rerum naturalium eatenus ad doctrinam salutarem prodesse, quatenus ex iis cognoscuntur Existentia Dei, Sapientia, Potentia, Bonitas &c. ad id tamen sufficit cognitio qualiscunque, qualem etiam vulgus obtinet, cum liber naturæ pateat plebejis juxta ac eruditis, quamvis fatear multo uberiora exempla cognoscendæ divinæ Potentiæ, Sapientiæ & Bonitatis &c. reperiri in rerum natura ab iis, qui per lumen naturæ eam habent accuratius cognitam, quàm ab illis, qui ultra vulgarem cognitionem non ascenderunt. Hic autem commodum notanda verba Riveti in Isagoge ad Scripturam Sacram p. 49. *Dum scriptura versatur circa ea præcipue, quæ gratiam & gloriam æternam spectant, cognitionem omnem Philosophicam sibi ipsa substernit, eque rerum naturæ tantum sumit, quantum opus est ad fabricandum speculum, per quod divina oculis nostris quadantenus representantur.*

XXXVII. Inst. 1. (M. p. 224.) Dato, non concesso, hunc non esse finem scripturæ, nihilominus ista, de quibus Sp. S. incidenter agit, multo sunt certiora, quàm omnes vestra demonstrationes, adeoque Physica ex illis multo certior construitur, quàm ex omnibus demonstrationibus vestris.

Resp. illa quæ in scripturis de rebus naturalibus dicuntur, docenturque, sunt certissima, sed cum tantum pertineant ad notitiam communem, non potest ex illis Physica constitui secundum antea dicta.

XXXVIII. Inst. 2. (M. p. 225.) Inter fines scripturæ non comparent quoque historica & Chronologica, quis hinc concludet, Historiam quoque & Chronologiam non posse constitui ex scripturâ?

Resp.

Resp. Ea tamen necessaria sunt ad finem aliquem scripturæ, nempe ad cognitionem Christi nativitatis, vel ad cognitionem status Ecclesiæ Judaicæ &c. Ergò ut *media* traduntur in sacris literis; & sic historiæ quoddam & Chronologiæ systema exinde potest constitui. 2. Res historica & Chronologica pertinent ad vulgarem notitiam tantum & ad τὸ ὄν, non ad τὸ διόν.

XXXIX. Inst. 3. (M. p. 225.) Omnia quæ in scripturis traduntur, sive sint naturalia sive supernaturalia, pertinent eò ut credamus &c. Act. XXIV. 14. Ergò absque ratione negatur rerum naturalium expositionem facere ad doctrinam.

Resp. Quæ traduntur in scripturis, eò facere ut credamus concedo; Verum ego hoc modo arguo, quod cum Accurata & Philosophica rerum naturalium cognitio non sit necessaria, ut scriptura omnes suos fines obtineat, sed sufficiat Vulgaris, non censendum sit illam in sacris literis reperiri.

XL. Inst. 4. (M. p. 225.) Si scripturæ finis non sit tradere res naturales, (intellige Philosophice) sequetur, cum certum sit vel ex ipsa Adversariorum Confessione: eam saltem agere de aliquibus rebus naturalibus, ut Ecclesiast. 1. de fluminum ortu, sequetur, inquam, Sp. S. agere hoc absque fine, adeoque temere & irrationabiliter.

Resp. quod tradit Sp. S. de rebus naturalibus, illud eo ipso quo tradit facit ad finem ipsius; sed nego, quòd id notitiam communem excedat, qualis vulgaribus cognoscendi mediis haberi potest. 2. etsi igitur concedatur, scripturam docere quædam de rebus naturalibus eo modo quo explicatum est, tamen non sequitur, quòd illa doctrina sit scripturæ finis, sed ad summum erit medium, cum non propter se, sed propter alia expetatur.

XLI. Inst. 5. (M. p. 226.) Quòd ego tendam hoc meo argumento apertum quidem; sed quo ipsum meum argumentum tendat, id necesse habuisse mihi monstrari.

Resp. At ostendi, non eò tendere argumentum, ut exin colligi possit, vel in eo præsupponendam, de natura nihil agi in scripturis, vel quæ in ipsa de rebus naturalibus leguntur, nihil facere ad doctrinam: neutrum enim ex argumento sequitur: sed tantum non nisi cognitionem vulgarem rerum naturalium in sacris literis tradi, quam ad doctrinam facere non nego; nec quærendam in iis cognitionem Philosophicam.

XLII. Inst. 6. (M. p. 227.) si non negetis, scripturam agere de natura & rebus naturalibus, non negabitis quoque, scripturam id agere in hunc finem,

ut nos erudiamur de natura & rebus naturalibus, adeoque id agere ad doctrinam nostram.

Responsio ad illud jam sæpius est sufficiens data.

XLIII. Inst. 7. (M. p. 227.) Id vobis libenter largiemur, scripturam aliquando de natura & rebus naturalibus agere *παχολῶς*, dummodo vos nobis concedatis, ubicunque scriptura de rebus naturalibus agit, nunquam tamen aberrare à stricta rei veritate.

Resp. Id verò utraque manu largimur; neque enim unquam (Deum sancte testor) mihi venit in mentem, quod unanimiter mihi adversarii affingunt, *Sp. S. in sacris literis cum vulgo errare*. At demonstratum hic existimo, non tantum scripturam aliquando *παχολῶς* loqui, sed in universum cognitionem Philosophicam & accuratam rerum naturalium ex sacris literis non posse hauriri. Essent verò & alia, quæ loco Instantiarum ex M. p. 228. ad 232. possent afferri: verum Lectori & temporis parcendum censeo, cum ea omnia ex dictis satis possint refutari. Si cui tamen tanti videantur, is responsionum loco hæc quatuor annotet.

1. Nos non negare cognitionem rerum naturalium facere ad doctrinam salutarem, sed huic rei sufficere existimamus cognitionem communem.
2. Etiam agnoscimus, ea quæ dicuntur & traduntur de rebus naturalibus facere ad doctrinam simpliciter, sive, ut hæcenus instituamur in rebus naturalibus, ut notitia communis confirmetur: in quo tamen non acquiescit scriptura, sed illam institutionem ad aliquid aliud ordinat: unde inter fines scripturæ hæc cognitio referri nequit.
3. Concedimus, ex instituto hæcenus agere scripturam de rebus naturalibus, quatenus dirigit illam doctrinam qualemcunque ad istum finem, nempe doctrinam salutarem; sed non ex instituto agit, quatenus rerum naturalium Essentiam & constitutionem interiorem non explicat.
4. Ignorantiam Elenchi esse vel calumniam, quando mihi tribuitur, *falsum esse aut exprimere* (sive significare) *vulgi opinionem erroneam, quod Spir. Sanctus in Scriptura tradit*.

XLIV. Inst. 8. (H. p. 260.) me tamen in responsione secunda concedere, finem Scripturæ secundarium esse reddere hominem Eruditum in *Physicis*.

Resp. Nequaquam hoc concessi: nam non is potest dici Eruditus in *Physicis*, qui notitiam habet vulgarem & communem rerum naturalium, sed is, qui novit rerum causas interiores, formas & constitutionem, quod nemo ex scripturis potest discere.

XLV. Inst. 9. (H. p. 262.) Eccl. 1. 7. explicat philosophice & accurate, fluminum ortum, quem dicit ex mari esse, item cur mare non redundet, & supersuat, cum tot & tam vasta flumina in illud influant? hanc reddit rationem, quia ex eo aqua sese subducunt ut iterum influant. Ergo scriptura accurate & philosophice aliquam rem naturalem explicat.

Resp. Hanc quidem veram esse explicationem ortus fluminum, sed qualis per communem notitiam haberi potest, non philosophicam, quæ proximas & interiores rei causas scrutatur (vide Claub. Defens. Cartes. c. 31. de fontium origine & aquis) nam eo ipso, quo (concedente H. ibid.) Ecclesiastes modum refluendi per canales & Terræ colationem non ostendit, sed nobis meditandum reliquit, cum hæc demum sit philosophica & accurata explicatio, largitur illud ipsum quod petebam.

XLVI. Inst. 10. (H. p. 263.) *Sp. S. philosophice res naturales distinguit, Ergo Philosophice etiam agit & loquitur. prob. antec. quia Psal. CXLVIII. 1. incipit ab excelsis cælis, pergit v. 7. ad Elementorum systema, descendit postea ad corpora animata v. 10. desinit in homine v. 11. & 12.*

Resp. Talis est illa distinctio, qualis per notitiam communem facile haberi potest, ut quis à cælo supremo & iis quæ in eo sunt, ordine, quem per sensus facile cognoscere potest, progrediatur ad terram & ea quæ super eâ reperiuntur. Si autem Psalter Philosophicam distinctionem ex mente Adversarii observare voluisset, debuissent fortè præponi stellæ fixæ Soli & Lunæ, quia his sunt superiores. 2. debuissent meteora conjunctim tradere, cum tamen v. 4. agat de aquis quæ suprà in cælo sunt, quæ sunt nubes; & postea, interpositis versu 7. terrestribus, iterum v. 8. de meteoris agat grandine & nive. Inspiciatur totus ille Psalmus, & apparebit, non tam sollicitum & scrupulosum fuisse in ordine, qualem fortè Philosophus quis præscribere vel sequi voluisset, observando, ita ut hoc argumentum exigui admodum sit momenti. Verum ille auctor videtur existimasse, mihi rerum naturalium explicationem non philosophicam & accuratam eandem esse cum falsa, quæ cum factis distinxerim sæpius, cadunt reliqua omnia, quæ contra me, ex iis quæ habet p. 264. & 265. fortè dirigi possent: quæ si ita videatur, lector cum meis poterit conferre.

XLVII. Except. 2. (S. p. 405.) *Quamvis non dissitendum sit, primum scripturæ sacre scopum esse, ut nobis viam monstraret ad vitam æternam; hic tamen principalis finis non excludit alios minus principales. Cum enim hæc ipsa variis in locis res naturales, earumque seriâ meditationem nobis proponat,*

ut objective nos excitent ad Deum laudandum, quis dubitare aufit, quin de his ipsis rebus veras assertiones proponat, quarum subsidio rerum naturalium cognitionem acquirere queamus. Item p. 406. Vera explicatio rerum naturalium à Spiritu S. in scriptura proposita nequaquam avertit fideles à primario scriptura scopo, sed illa eos ipsos convenienter ad eundem scopum dirigere potest.

Resp. 1. Nec primarium, nec secundarium scripturae finem esse reddere hominem eruditum in Physicis ostensum. 2. etsi scriptura per res naturales velit nos excitari ad Deum laudandum, tamen non propterea cognitio accurata rerum naturalium inter fines scripturae repōnenda est; & ad id sufficit cognitio vulgaris, aut si quis velit plura argumenta habere Dei laudandi, illi accuratiorem rerum naturalium cognitionem è libro naturae petere licebit. 3. non dicimus, quod ipsa vera explicatio rerum naturalium homines fideles avertat à primario scripturae scopo per se & naturā suā, sed tamen existimamus, facile fieri potuisse, ut rudiores turbarentur, si in scriptura de rebus naturalibus tam subtilia reperissent captum suum excedentia, vel etiam sensuum praedictis contraria.

XLVIII. Exc. 3. Danæus part. 1. c. 33. Nonne ab iisdem istis Theologia & Ethica Philosophiae pars toto genere discernuntur? Et tamen quis eorum tam temerarius erit, qui Ethicam, eamque verissimam & universam Sacram Scripturam tradi negare audeat? Ergo distincti artium & tractationum fines non obstant, quò minus eadem Sacra Scriptura iisdemque literis & Physica illa Universalis, & Theologia sit comprehensa, quia & ipsa Physica quodammodo Theologia pars est, illique subservit.

Resp. 1. Ita quidem vulgò obtinet, ut Ethica diversa tradatur à Theologia Practicā, quod an rectè fiat non est huius loci prolixius disputare. Amesius tamen lib. 2. Medullae Theol. c. 2. ab illā vulgatā sententiā recedit, statuens, non aliam debere dari virtutum disciplinam, quam ipsam Theologiam. Nec ab ejus sententia ratio abludit. Certum quippe est, non nisi gradibus differre virtutes morales ita dictas à virtutibus Christianis: at gradus non mutat speciem, uti fert vulgata sententia. Et annon absurdum, disciplinarum distinctionem ex modo tradendi aliquid perfectè vel imperfectè eruere? quis unquam audivit, Physicam aliquam imperfectè explicatam esse aliam specie disciplinam à Physicā perfectè explicatā? quin ergò hic lux major exstinguit minorem, gradus perfectior absorbet imperfectiorem, & quemadmodum in vitā aeternā Fides mutabitur in Visionem; ita exortā Euangelii luce, id quod imperfectum ex lacunis Ethnicorum de virtutibus moralibus est haustum,

haustum, per illud perfectum absumitur, inque illud transmutatur. Ita que sic Danæi exceptio sponte suā collabascit; unde & diversitatis ratio apparet inter Physicam & Ethicam, quod scripturae finis sit mores nostros secundum normam legis divinae informare, unde moralia praecepta perfectissima tradit, non vero rerum naturalium essentiam enodare, uti ostensum. 2. qui vero volunt, distinctas esse Ethicam & Theologiam practicas disciplinas, illi à diversitate Principiorum limites iis ponunt, nimirum, ut Ethica tantum tradat illas Regulas morum, quae è reliquiis luminis naturalis possunt erui, sed Theologia practica eas, quas divina revelatio praescribit; Ergo secundum hanc sententiam scriptura non traderet Ethicam, sed Theologiam Practicam tantum, adeoque nec hanc ex parte allata Exceptio nobis oberit.

XLIX. Objicit (M. p. 232.) ad me nihil facere hanc exceptionem, cum auctor ibi videatur agere ad hominem, sive ex hypothesi eorum, qui Ethicam & Theologiam diversas esse disciplinas admittebant &c.

Resp. Contra me omnino facit haec exceptio, quoniam Major mei argumenti si in formā proferatur, talis erat. Quicquid non est necessarium, ut scriptura omnes suos fines, quales recensiti sunt Tim. III. obtineat, illud non est querendum in sacra scriptura, ejus fundamentum in eo consistit, quod distincti sint artium fines, qui etiam faciunt, ut distincta media adhibeantur: quod omnino evertere Danæus conatur, dum dicit, distinctos artium fines non ob stare, quò minus eadem Sacra Scriptura iisdemque literis & Physica illa Universalis & Theologia sit comprehensa, idque probat exemplo Theologiae & Ethicae, ad quae sic respondet. 1. Ita quidem vulgò &c. Vid. art. XLVIII. adeoque nego Danæi Minorem. 2. nego etiam Majorem propositionem, ut ex dictis manifestum.

L. Except. 4. (B. Dial. p. 9. & 10.) Apostolus ibi agit de rebus credendis & actu necessariis ad salutem, & de fundamentis fidei salvifica; ad quae sacram Scripturam sufficientissimam esse nemo orthodoxus negat; sed non negat Apostolus, textum Biblicum habere usum prater illa necessaria. Quid? annon habemus multa Historica, Chronologica, Physica, aliaque, quae citra salutis dispendium ignorari possunt: an ergò propterea poterunt illa floccifieri, vel argumenta inde deducta rejici? Verum Christianum decet, testimonia sacra in omni materia arripere, ut verissima, & doctrinam suam ad ea formare.

Resp. Apostolus ibi docet, hos esse Scripturae fines non alios, ex quibus de mediis judicandum existimo: Ergo non est, quod in ea quaeramus rerum naturalium explicationem accuratam, quemadmodum superius rectè

ut objective nos excitent ad Deum laudandum, quis dubitare auit, quin de his ipsis rebus veras assertiones proponat, quarum subsidio rerum naturalium cognitionem acquirere queamus. Item p. 406. Vera explicatio rerum naturalium à Spiritu S. in scriptura proposita nequaquam avertit fideles à primario scripturæ scopo, sed illa eos ipsos convenienter ad eundem scopum dirigere potest.

Resp. 1. Nec primarium, nec secundarium scripturæ finem esse reddere hominem Eruditum in Physicis ostensum. 2. etsi scriptura per res naturales velit nos excitari ad Deum laudandum, tamen non propterea cognitio accurata rerum naturalium inter fines scripturæ repōnenda est; & ad id sufficit cognitio vulgaris, aut si quis velit plura argumenta habere Dei laudandi, illi accuratiorem rerum naturalium cognitionem à libro naturæ petere licebit. 3. non dicimus, quod ipsa vera explicatio rerum naturalium homines fideles avertat à primario scripturæ scopo per se & naturā suā, sed tamen existimamus, facile fieri potuisse, ut rudiores turbarentur, si in scripturā de rebus naturalibus tam subtilia reperissent captum suum excedentia, vel etiam sensuum præiudiciis contraria.

XLVIII. Exc. 3. Danæus part. 1. c. 33. Nonne ab iisdem istis Theologia & Ethica Philosophiæ pars toto genere discernuntur? Et tamen quis eorum tam temerarius erit, qui Ethicam, eamque verissimam & universam Sacram Scripturā tradi negare audeat? Ergo distincti artium & translationum fines non obstant, quò minus eadem Sacra Scriptura iisdemque literis & Physica illa Universalis, & Theologia sit comprehensa, quia & ipsa Physica quodammodo Theologia pars est, illique subservit.

Resp. 1. Ita quidem vulgò obtinet, ut Ethica diversa tradatur à Theologiā Practicā, quod an rectè fiat non est huius loci prolixius disputare. Amesius tamen lib. 2. Medullæ Theol. c. 2. ab illā vulgatā sententiā recedit, statuens, non aliam debere dari virtutum disciplinam, quam ipsam Theologiam. Nec ab ejus sententia ratio abludit. Certum quippe est, non nisi gradibus differre virtutes morales ita dictas à virtutibus Christianis: at gradus non mutat speciem, uti fert vulgata sententia. Et annon absurdum, disciplinarum distinctionem ex modo tradendi aliquid perfectè vel imperfectè eruere? quis unquam audivit, Physicam aliquam imperfectè explicatam esse aliam specie disciplinam à Physicā perfectè explicatā? quin ergo hic lux major exstinguit minorem, gradus perfectior absorbet imperfectiorem, & quemadmodum in vitā æternā Fides mutabitur in Visionem; ita exortā Evangelii luce, id quod imperfectum ex lacunis Ethnicorum de virtutibus moralibus est haustum

haustum, per illud perfectum absumitur, inque illud transmutatur. Ita que sic Danæi exceptio sponte suā collabascit; unde & diversitatis ratio apparet inter Physicam & Ethicam, quod scripturæ finis sit mores nostros secundum normam legis divinæ informare, unde moralia præcepta perfectissima tradit, non vero rerum naturalium essentiam enodare, uti ostensum. 2. qui vero volunt, distinctas esse Ethicam & Theologiam practicas disciplinas, illi à diversitate Principiorum limites iis ponunt, nimirum, ut Ethica tantum tradat illas Regulas morum, quæ à reliquiis luminis naturalis possunt erui, sed Theologia practica eas, quas divina revelatio præscribit; Ergo secundum hanc sententiam scriptura non traderet Ethicam, sed Theologiam Practicam tantum, adeoque nec hæc ex parte allata Exceptio nobis oberit.

XLIX. Objicit (M. p. 232.) ad me nihil facere hanc exceptionem, cum auctor ibi videatur agere ad hominem, sive ex hypothesi eorum, qui Ethicam & Theologiam diversas esse disciplinas admittebant &c.

Resp. Contra me omninò facit hæc exceptio, quoniam Major mei argumenti si in formā proferatur, talis erat. Quicquid non est necessarium, ut scriptura omnes suos fines, quales recensiti sunt Tim. III. obtineat, illud non est quærendum in sacrâ scripturâ, ejus fundamentum in eo consistit, quod distincti sint artium fines, qui etiam faciunt, ut distincta media adhibeantur: quod omnino evertere Danæus conatur, dum dicit, distinctos artium fines non obstare, quò minus eadem Sacra Scripturâ iisdemque literis & Physica illa Universalis & Theologia sit comprehensa, idque probat exemplo Theologiæ & Ethicæ, ad quæ sic respondendo. 1. Ita quidem vulgò &c. Vid. art. XLVIII. adeoque nego Danæi Minorem. 2. nego etiam Majorem propositionem, ut ex dictis manifestum.

L. Except. 4. (B. Dial. p. 9. & 10.) Apostolus ibi agit de rebus credendi & actu necessariis ad salutem, & de fundamentis fidei salvificæ; ad quæ sacram Scripturam sufficientissimam esse nemo orthodoxus negat; sed non negat Apostolus, textum Biblicum habere usum præter illa necessaria. Quid? annon habemus multa Historica, Chronologica, Physica, aliaque, quæ citra salutis dispendium ignorari possunt: an ergo propterea poterunt illa flocciferi, vel argumenta inde deducta rejici? Verum Christianum decet, testimonia sacra in omni materiâ arripere, ut verissima, & doctrinam suam ad ea formare.

Resp. Apostolus ibi docet, hos esse Scripturæ fines non alios, ex quibus de mediis judicandum existimo: Ergo non est, quod in ea quæramus rerum naturalium explicationem accuratam, quemadmodum superius

rectè intulimus; Adversario vero ostendendum fuisset, vel Scripturæ finem esse accuratam rerum naturalium doctrinam, vel eam esse medium necessarium ad obtinendum aliquem ejus finium, ita ut nisi adhiberetur, aliquis etiam finis obtineri non possit, quorum neutrum quamdiu præstatur ab adversario, nihil obtinetur. 2. Non negamus, etiam scripturam agere de historicis & chronologicis, sed illa quamvis non pertineant ad Essentiam Fidei, tamen necessaria sunt ad ejus amplitudinem, defensionem & explicationem. Quod autem incidenter agens de rebus naturalibus formulas adhibeat non accuratam & nudam veritatem exprimentes, inde existit, quod homines per sensus varia præjudicia de iis hauserint, quæ habent pro naturâ notis: at non ita est comparatum cum rebus historicis, ubi, si homines forte falsi aliquid habeant præconceptum, id fundatum est in auctoritate humanâ, cui cum videntur opponi auctoritatem divinam, facile possunt ab eo deflectere. Imo amplius dicam: si aliquid in historicis fuerit, quod communiter ab hominibus fuisset receptum pro vero, & firmiter radicum, dummodo illud non pugnet cum fide, etiam hic Sp. S. pro suâ sapientiâ se hominibus errantibus, formulas receptas adhibendo, non vero errando cum errantibus, accommodaturum fuisse, si non potuisset sine magnâurbatione simpliciorum contrarium doceri; simili modo, quo ostendemus postea, Apostolos condescendisse hominibus in usurpandâ versione minus correctâ.

LII. Inst. 1. (M. p. 233.) *me hic non rectè concludere, sed hoc modo debuisse conclusionem formare. Ergo non est quod in Scriptura quæramus rerum naturalium cognitionem, tò vero accuratam gratis annexi.*

Resp. Imo rectissime, cum mens mea sit demonstrare, non esse quærendam in scripturis Physicam, hoc est, scientiam qualis debet esse Physica, quæ utique debet tradere explicationem rerum naturalium accuratam.

LII. Inst. 2. (M. p. 234.) *Potuisse Sp. S. ex superabundanti gratia alia quoque ad salutem præcise & per se non ita necessaria rebus fidei gratiosè auctarii loco adiacere vel admiscere.*

Resp. Quæ Deus tractat in sacris literis, ea etsi omnia non sint præcisè ad salutem necessaria, attamen necessaria sunt ad amplitudinem & explicationem fidei defensionemque, atque ita etiam de rebus naturalibus Scriptura agit, ad quod ut sæpius dixi, cognitio communis abundè est sufficiens.

LIII. Inst. 3. *loco sit id quod (M. p. 235.) arguitur, à tractatione rerum Chronologicarum & historicarum, ad tractationem rerum naturalium accuratam.*

Resp.

Resp. Verum id non procedit, propter hanc differentiam, quia tractatio rerum naturalium accurata non est necessaria ad amplitudinem, defensionem & explicationem fidei, sed sufficit cognitio vulgaris; At tractatio historica & Chronologica est necessaria ad aliquod ex dictis.

LIV. Inst. 4. (M. p. 237.) *Quod si istud præjudicium per oppositas à Cartesio rationes è me & similibus tolli potuerit, quidni persuasio Auctoritatis & Infallibilitatis divinæ aequè vulgum retrahere potuisset a præjudicio aliquo physico, atque eundem retrahit à præjudicio Historico & Chronologico.*

Resp. Differentiam jam dedimus, nempe non ita firmiter radicum esse id, quod suscipitur propter auctoritatem humanam adeoque facilius posse relinqui, positâ auctoritate divinâ contrariâ, ac id quod susceptum est propter sensuum præjudicia, ac habetur tanquam si natura notum esset.

CAPUT IV.

Argumentum tertium ex eo desumptum, quòd Scriptura in se non quærendam doceat sapientiam Philosophicam, proponitur & defenditur.

LV. Sequitur nostrum Argumentum tertium. Sed non tantum non docet Scriptura, finem suum esse doctrinam rerum naturalium, verum ita etiam in solidum doctrinam salutis sibi vendicat, ut non quærendam in se dicat sapientiam humanam sive Philosophicam. Considerentur ea quæ Paulus habet 1 Cor. I. 22, 23. *Quandoquidem & Judæi signum petunt, & Græci Sapientiam quærent. Nos autem prædicamus Christum Crucifixum, Judæis quidem offendiculum, Græcis verò stultitiam. Item 1 Cor. II. 6, 7. Sapientiam vero loquimur inter adultos: sapientiam autem non seculi hujus neque principum seculi hujus, qui abolentur: sed loquimur sapientiam Dei in mysterio. Et vers. 12. Nos vero non spiritum mundi accepimus, sed spiritum, qui est ex Deo, ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus. Sapientiam mundi vocat eam, qua homines seculi naturali perspicacia in rebus mundanis theoreticis & practicis excellere possunt, cujusmodi sapientes Græcia præsertim jactabat. Thaletem, Solonem, Socratem &c. Verba sunt Parei in hunc locum. Illam sapientiam quærebant Græci, utpote apud quos ilis temporibus studium Philosophiæ florebat. Illa per spiritum mundi, hoc est, rationem naturalem sive spiritum naturalis intelligentiæ, qui communiter hominibus est concessus, poterat reperiri. Hanc sapientiam dicit se non tradere;*

Græcos eam apud se vel in suis dictis non reperire, ideoque frustra ibi quæsituros; negat, se sapientiam mundi docere, sed eam quæ est in mysterio, quam mundus naturali indagatione indagare non potest. Hinc est, quod omnia quæ in scripturis, ad Christum referantur. Quemadmodum testatur Augustinus super Psalmum 71, ita dicens: Ad illum (scil. Christum) omnia, quæ divinitus scripta sunt, referuntur. Cum itaque expresse testetur Scriptura, se non docere sapientiam humanam, sapientiam mundi, sed Christum crucifixum, omniaque ad ipsum referri, quis non videt, multum falli eos, qui contra mentem & protestationem Scripturæ, ex eâ sapientiam humanam, Philosophiam naturalem volunt educere?

LVI. Exc. 1. *Eatenus saltem doceri, quatenus ad Christi cognitionem juvant.*

Resp. Juvant ad cognitionem existentiae Dei & Attributorum divinorum, sed parum admodum ad Christi Servatoris & Mediatoris notitiam, & sufficit ad illud cognitio crassior & minus accurata, ut sæpius jam dictum.

LVII. Exc. 2. (M. p. 240.) *Me ipsum concedere res Physicas, Historicæ, & Chronologicas in sacris literis tradi, & Moſen, Davidem, librum Jobi, Salomonis, si non concedam, mihi facile os obſtructuros.*

Resp. 1. De historicis & Chronologicis non est quæstio. 2. nullibi concessi, res Physicas secundum interiorem Essentiam & naturam, secundum causas proximas in sacris literis tradi, nec contrarium ex Moſe, Davide, libro Jobi & Salomonis potest ostendi.

LVIII. Exc. 3. M. p. 240. *per σοφίαν, veram & sanam non intelligi loci citatis, sed eam quam Col. 11. Apostolus vocat κενὴν ἀπ' αὐτοῦ &c.*

Resp. Ego verò probavi sapientiam veram & sanam intelligi his verbis: *Illam sapientiam quærebant &c. quæ mea probatio fuisset refutanda.*

LIX. Exc. 4. M. p. 240. *agitur hic de hujusmodi σοφίᾳ, quæ 1. apta est κενὴν ἢ σωφὸν ἢ Χρῆσθαι 1 Cor. I. 17. 2. quæ judicabat Christum & salutarem de eo Theologiam esse μωρὰν v. 18, 21, 23. esse vanam & inutilem. 3. Cui Deus, utpote rei in se male, extremum minatur exitium v. 19. 4. Quæ Christianæ Theologiæ opponitur ut inimicissime cum ea pugnans. E. non etiam de sapientiâ verâ agitur.*

Resp. Neg. ista majoris Connexio, quoniam de omni sapientiâ, quam Græci quærebant, & quæ per spiritum mundi hoc est rationem naturalem indagatur, agitur, eaque rejicitur; At Græci non tantum vana quærebant vel inveniebant, sed etiam vera & solida Græcorum sapientiâ consistebat in cognitione naturæ habente vera falsis admixta, in Eloquentiâ

quentiâ probâ, cum vanitate tamen conjunctâ: utramque rejicit: Abusum & vanitatem propter eas rationes, quæ in Exceptione allata; veram etiam & solidam non esse sufficientem ad salutem docet. Expresse enim dicit Apostolus 1 Cor. I. 21. *quoniam mundus per suam sapientiam Deum in sua sapientia non agnovit, propterea Deo placuisse per stultam concionem salvere eos qui credunt.*

LX. Exc. 5. M. p. 241. *per spiritum mundi intelligitur hujus sapientiæ Auctor, Satanas, qui Eph. 11. 2. appellatur ab hoc effectu τὸ πνεῦμα ἐνέργειαν ἐν τοῖς ἡσέσιν ὡς ἀπειθείαν, sana v. Philosophia nullibi appellatur τὸ πνεῦμα ἢ νόσος.*

Resp. Per πνεῦμα ἢ νόσος intelligi debet naturalis perspicacia secundum Paræum, spiritus naturalis intelligentiæ, qui communiter hominibus est concessus; Eodemque modo spiritum mundi alii Interpretes intelligunt. Sic Martyr, *Spiritus mundi, inquit, est consueta vis animi, quæ homines ad agendum & cognoscendum incitantur secundum rationem & facultatem suæ naturæ &c. quæ vide apud ipsum. Gualtherus, spiritum mundi hic dicit; non malum illum & impurum, per quem Diabolus in Impiis agit, sed mentem sive rationem, qua homines naturaliter intelligunt, sapiunt, cogitant, ea denique faciunt, quæ naturali illa anima facultate perfici possunt. Musculus. Et quid vocat spiritum mundi? Dixit, neminem scire quæ Dei sunt, nisi spiritum Dei, ut nec quæ hominis sunt nisi spiritum hominis, ita nunc dat mundo, hoc est, mundanis hominibus suum spiritum, veluti homini cuiuspiam, per quam intelligit eam partem, quæ constat rerum cognitio, sapientia & intellectus (hoc enim loco de sapientia Dei & humana loquitur) ut spiritus mundi sit sapientia & intellectus mundi. Atque hæc interpretatio textui, si is inspicitur, convenientissima.*

LXI. Exc. 6. M. p. 241. *Interpretationem Paræi his Exceptionibus non adversari.*

Resp. Contrarium patet ex collatione, Paræus intelligit talem sapientiam, quam homines seculi naturali perspicacia consequuntur; at superior interpretatio vanam & inanem, quæ non naturali perspicaciâ, sed sophisticatione acquiritur.

LXII. Exc. 7. M. p. 242. *At potest intelligi hic per σοφίαν, Ἐπεροχὴ ἀγῶν ἢ σοφίας.*

Resp. Quid debeat intelligi superius à me est ostensum.

LXIII. Exc. 8. M. p. 242. *Si omnia ad Christum referuntur, ut paulo ante cum Augustino referebas, quomodo ergo hoc loco asseris, res naturales parum admodum facere ad Christi Mediatoris & Salvatoris notitiam.*

Resp.

Resp. Id quod hic dico ex mente omnium Reformationum dico, qui ad Obj. Arminianorum ex cap. 1. & c. ad Rom. pro vocatione Universalis defuntas, respondent, hanc vocationem quæ sit per creaturas, earumque considerationem non ducere ad Deum Redemptorem, sed ad Deum Creatorem, Ergo parum admodum per se, & quatenus tales, juvant ad Christi Mediatoris quatenus talis notitiam, quamvis remote & per singularem directionem divinam ad Christum referantur, in quibus nulla plane est contradictio.

Reliqua quæ hic obijciuntur (M. p. 243.) de *σφίρα* quam Apostolus docuit, item, quod non tantum incidenter egerit scriptura de rebus naturalibus, ut & de cognitione erronea, sunt meri coccyfimi, de quibus sæpe est dictum.

CAPUT V.

Quartum argumentum cuius Summa, quod Deus ab iis, quos sapientiâ Philosophicâ ornaverât, nihil ad eam faciens voluerit conscribi, proponitur & vindicatur.

LXIV. Quartum argumentum inde petimus, quod Deus ab illis, quos ornaverât sapientia humana & cognitione Philosophica, nihil voluerit ad hanc rem spectans consignari. Patet id 1. Exemplo Moïsis, de quo legimus Act. vii. 22. *Et eruditus fuit Moïses omni sapientia Ægyptiorum.* Erant ii tunc temporis Philosophiæ Antistites, unde & in Græciam est translata. Quare nullum dubium esse potest, quin Moïses insignem habuerit rerum naturalium cognitionem. Is tamen cum Creationis opus describit, ubi occasio erat de istis Creaturis & operibus Dei subtiliter differendi, earumque interiores naturas & essentias explicandi, breviter tantum recenset earum præcipuas species, omnia uno capite absolvens, omittens etiam ea, quæ sensibus non erant obvia; unde factum, ut Angelorum Creationis disertis verbis non meminerit, nec etiam Metallorum, Gemmarum & aliorum in visceribus terræ reconditorum mentionem ullam fecerit, abunde se suo scopo satisfecisse statuens, si omnia illa, quæ in oculos hominum incurrunt, ostenderit, à Deo creata & producta fuisse: contra verò quam prolixus est in iis, quæ ad Ecclesiam ejusque administrationem spectabant, describendis! Ibi non unum

caput

caput sufficit, sed ferè omnia capita Exodi posteriora, à 25. ad 40. inclusivè, exceptis 32, 33, 34. eò collimant, ut tabernaculi constructio & cultus Levitici administratio plenè quoad omnes partes explicentur. Totâ Genesis absolvitur in fatis Ecclesiæ ab initio mundi usque ad sua tempora describendis; succenturiantur ei reliqui quatuor Moïsis libri, qui in formandâ & describendâ Ecclesiâ Israëlita tota occupantur. Aliorum scriptorum sacrorum similis est ratio. Unde vel cæco patere potest, non quærendam in S. Scriptura Physicam vel Philosophiam, quæ præcipuè à Moïse in his sacris erudito, occasione tam egregiâ datâ, per operum Creationis descriptionem, debuisse explicari, si Deus librum scripturæ huic rei voluisset destinatum. Sententiæ meæ accinit Paræus in Gen. cap. 1. v. 1. jam supra visus c. 4. art. 35. Is, ubi inquit, cur Moïses Angelorum non expresse meminerit Creationis, rejectis causis ab aliis allatis, inquit: *Simplicior est ratio Chrysostomi homilia 2. in Genesin, quam & Basilius attingit Hom. 1. in Hexaem. Moïsen historiam suam ruditati Judæorum attemptasse.* Erant enim homines terreni, tantum sensibilia sapientes, tantum igitur sensibilibus Dei operum descriptionem Moïses aperte prosequi voluit, quorum contemplatione ac sensu ad intellectum sublimiorum rerum, & ad ipsius invisibilis Dei conditoris agnitionem populus quasi infans eveheretur, ommissa doctrina de coelestium spirituum formatione, quæ captum ejus longe superatura videbatur, & quam satis ei fuit obscure per nomina Cæli & cælorum exercitus quasi per transfennam ostendi. Consentit Calvinus, qui Comment. in Genes. cap. 1. vers. 17. Tenendum est illud, Moïsen non acute philosophari de occultis mysterioribus, sed referre quæ etiam rudibus nota sunt, & posita in vulgari usu. Et ad v. 16. *Moïses populariter scripsit, quæ sine DOCTRINA & LITERIS omnes idiotæ COMMUNI SENSU percipiunt; & paulo post. Nec Moïses sane ab eo studio (puta Astronomico) retrahere nos voluit, cum omisit, quæ sunt artis propria, sed quia non minus indoctis & rudibus, quàm doctis ordinatus erat Magister, non aliter partes suas potuit implere, quam si se demitteret ad crassam istam rationem. Si de rebus vulgò ignotis locutus foret, causari poterant Idiotæ altiora hæc esse captu suo. Denique cum hic spiritus Dei promiscuam omnibus scholam aperiat, non mirum est si ea maxime deligat, quæ possunt ab omnibus intelligi.*

LXV. Exc. 1. M. p. 244. Negatur minor, quam refutarunt Zanchius, Vallesius, Danaus & alii, nec illi tantum, sed & ipsa sacra pagina Gen. 1. Psal. VIII. Item IX. Item CIV. & c. liber Jobi & c. diserte huic commento reclamant.

Resp. Ego vero ostendi, ea quæ Vallesius & Danaus habent ex scriptura

F

ptura

ptura de rebus naturalibus, non esse talia quæ Physicam cognitionem generare possint, atque similis ratio est Zanchii & aliorum. De interiori natura rerum naturalium, an ex scriptura possit haberi talis rerum naturalium cognitio, quæ scientifica queat dici quæritur? quod nego. Afferant vero adversarii legitimas demonstrationes ex scriptura, quibus hæc vel illa proprietas & operatio rerum naturalium ex proximis causis demonstraretur, & victores eos prædicabimus. Quin Gen. I. Psal. viii. & alibi mentio fiat rerum naturalium nos non negamus, sed de scientifica & philosophica est quaestio.

Ut autem causæ redderentur (à M. p. 245. & seq.) brevitatis, quare à Mose præcipuè rerum naturalium species tantum tractentur, non erat opus, cum manifestum sit ita breviter tractari, ut tantum illæ species recenscantur & referantur ad causam primam, earum vero interioris constitutionis nulla fiat mentio. Itaque non scientifices res naturales tractantur, quod est illud de quo hic quæritur. Chrysostomum & Calvinum habeo consentientes, qui statuunt expresse, Deum se ruditati Judæorum attemperasse, non subtiliter disseruisse, sed retulisse ea quæ rudibus etiam nota sunt, (quibus verbis notitia communis significatur). Per quam observationem nostram cadunt & aliæ objectiones (confer si placet M. p. 245 & 246.)

LXVI. Exc. 2. Danæi, simpliciter quidem *Moses*, sed verè; nude, sed rectè: populariter sed sincerè tradit, quæ sunt nobis de mundo, ejus partibus præcipuis, rerum causis & effectis credenda & tenenda & docenda inter homines. Ingenue etiam fateor, ad nostri sensus captum Mosen se attemperasse, nego tamen quod illi ajunt, propterea ad rei veritatem illum nec collimasse nec attendisse fuit enim illi propositum facile, nude & vere illa scribere.

Resp. Facilis est ad illa responsio. Nam 1. quod dicit, sincere tradidisse, quæ sunt nobis de mundo, ejus partibus præcipuis, rerum causis & effectis credenda &c. admittimus, sed inde colligimus, quia de præcipuis: Ergo non de omnibus. Et quia de rerum causis externis tantum, nempe de Deo agit: E. non de interiori earum formatione, texturâ & constitutione; adeoque quærenda in scriptura rerum omnium causa Prima, Universalis & Remota, sed non ideo causa Secunda, Particularis & Proxima omnium rerum naturalium proprietatum & effectuum; Atque ita manet nostrum Argumentum firmum & immotum. 2. Et nos concedimus, Mosen ad rei veritatem generalem collimasse, per formulas præjudiciis & sensuum apparentiis innitentes ab ipso usurpatas, sed negamus, omnibus & singulis verbis speciale quid, quale homines præjudi-

ciis occupati talibus verbis significarent, fuisse testatum. Vide infra specialiter dicenda de formulis scripturæ, quas adhibet, cum de rebus naturalibus loquitur.

LXVII. Inst. 1. M. p. 247. *Si concedis, Mosen de mundo & præcipuis ejus partibus &c. egisse, quæ fronte ergo supra dixisti, cum nihil consignasse ad rem Philosophicam spectans. quo pacto negaveris, ex præcipuis (quales sunt Essentiales) mundi partibus, ex præcipuis rerum causis, præcipuis earum effectis Physicam aliquam essentialiter totam concinnari posse?*

Resp. Nihil consignavit Moses ad rem Philosophicam præcisè quatenus talem, oppositè ad notitiam vulgarem, spectans, qui tantum effecta refert, & Primam atque Universalem causam, non verò interiorem naturam & proprietates scientificè explicavit & demonstravit. 2. Præcipuè mundi partes (de quibus agit scriptura) sunt Cælum & Terra, & præcipua rerum Causa est Deus; At quoniam hæc sunt partes & causæ nimis generales, cum in Physica requiratur proximarum causarum & specialium partium explicatio, rectè dicitur, ex his Physicam concinnari non posse. Nec, præcipua tradi (eo sensu quo concessi) in scriptura, sufficit ad Physicam cognitionem inde deducendam, quia ea tradi oportebat, quæ scientiam generare queant.

LXVIII. Inst. 2. (M. p. 248.) *At Moses agit de omnium rerum materiâ, quæ est causa rei interna, item multarum rerum formas tradit. E. non tantum de causis rerum externis tractat.*

Resp. Non sufficit generalis materiæ cognitio omnium rerum, sed requiritur specialis cujusque corporis materia, atque ad demonstrationes Physicas, & inde ortam scientiam (de quâ agitur) opus est cognitione causarum efficientium proximarum. 2. Mirum est, quod si Moses tradat multas rerum formas, hætenus Scholastici professi sint, se nullius rei formam substantialem nosse, præterquam solius hominis, & quod hic nulla nobis forma substantialis ex Mose monstratur.

LXIX. Inst. 3. M. p. 248. *Non sequitur, si Moses tantum tractat de omnium rerum causa prima externa, Universali, remota &c. E. non est quærenda in tota Scriptura causa rerum secunda particularis & proxima.*

Resp. 1. Argumentum meum tale est: Si Deus voluisset Physicam scientiam in Scripturis tradi, curasset eam proculdubio à Mose & Daniele, quos singulariter ea sapientia instruxerat, designari; At neuter ex his eam habet. Non Moses, quod hic demonstratum. Nec Daniel, quod mox probabitur. Ergo. Cui argumento, si quid respondendum, neganda fuisset Prop. Maj. ejusque probatio refutanda, & dein afferendi alii

scriptores sacri, atque ex iis demonstrationes Physicæ assignandæ.
2. Non nego, quod Moses & Prophetæ subsequentes Judæos in artibus ingenuis instruxerint, verum quod hoc in Scripturâ fecerint pernego.

LXX. Inst. 4. M. p. 249. *Philosophus ipse omnium rerum naturalium omnes proprietates, omnium effectuum omnes causas non explicuit, E. inique hoc à scriptura exigitur.*

Resp. Philosophus Principia scripsit rerum naturalium eaque fundamenta, ex quibus rerum variarum interior natura e. g. magnetis, ignis, vitri &c. ab ipso scientifice explicata, pluresque alii effectus possunt similiter explicari. Inde nomine Physicæ ejus tractatus recte potest venire, licet obstante vi majori tractatum de homine, de plantis &c. non potuerit absolvere. Ac in Scriptura talis scientifica explicatio non habetur, nec ab ea exigitur, ab iis qui statuunt, non esse hunc ejus scopum, ut instruat in cognitione scientifica rerum naturalium: sed ab adversa parte convenienter suis principiis non tantum exigenda, sed etiam ostendenda.

LXXI. Patet 2. Minoris Propositionis præcedentis argumenti veritas ex Daniele, de quo legimus Dan. I. 17. *quod Deus illi dederit notitiam & intelligentiam in omnibus literis & sapientia, & v. 4. quod fuerit institutus literis & lingua Chaldaeorum.* Noluit tamen is in libro Prophetiæ suæ istius sapientiæ Chaldaicæ, quæ in cognitione Philosophiæ præcipuam partem consistebat, specimina edere, neque de rerum naturalium interiori Constitutione & Essentia disserere, ut ostenderet, hæc ex disciplina humana non divina hauriri.

LXXII. Exc. 1. M. p. 251. *Nullam esse in hoc argumento consequentiam: non enim sequi: Daniel in Philosophia naturali egregie exercitatus noluit specimen ejus in libello Prophetiæ suæ extare: E. Spiritus Sanctus noluit quicquam res Philosophicas spectans in tota Scriptura exstare.*

Resp. Hoc non est meum argumentum, ut patet ex articulo 64. & 69. cujus etiam consequentia per rationes articulo 64. est stabilita.

LXXIII. Exc. 2. M. p. 249, 251. *Moses & Danielis erat specialis ratio: Moses noluit hoc agere, quia hæc non conveniebant ruditati Judæorum servitiis Ægyptiacis usque adeo emancipatorum, ut rerum naturalium & Philosophicarum contemplationi vacare plane non potuerint. p. 246, 249. Daniel ne scilicet ansam præberet Judæis paucillum illud tempus, quod exercitiis fidei & pietatis, inter quæ meditatio verbi divini concedebatur, speculationibus philosophicis impendendi. p. 251.*

Resp

Resp. Quasi verò in deserto per integros annos quadraginta non potuissent rerum Philosophicarum contemplationi incumbere, quando non amplius servitute Ægyptiaca distinebantur, si Moses voluisset eos in Pentateucho de rebus Philosophicis informare. 2. si Jobi & Psalmorum meditatio, in quibus adversarius vult Philosophica contineri, non avocavit Judæos ab exercitiis fidei & pietatis. E. etiamsi Deus à Daniele scribi philosophica voluisset, non tamen per ea fuisset Judæos ab istis exercitiis avocaturus.

LXXIV. Exc. 3. H. p. 298. *Illæ quæ Moses & Daniel naturalia suis scriptis inseruerunt, non tantum Ægyptiaca & Chaldaica fuerunt institutionis, sed divini quoque spiritus.*

Resp. Ego vero non nego, quod si fuissent Moses, Daniel &c. de rebus naturalibus scripturi, ex immediatâ Inspiratione fuissent acturi, quamvis Chaldaicam sapientiam haberent cognitam, eodem modo, quod ea, quæ Apostoli ipsi viderant de Christo, ita Deus libris Evangelistarum inseri curavit, ut infallibiliter & ex dictamine Spiritus Sancti ea retulerint; sed nego, quod in eorum libris Philosophica rerum naturalium explicatio reperitur.

CAPUT VI.

Quintum Argumentum ab amissione eorum, quæ Salomon de rebus naturalibus consignaverat, cum vindiciis.

LXXV. Mosen itaque & Danielem, ut sapientiæ suæ Philosophicæ specimina in sacris literis ederent, Deum noluisse vidimus. At quid de Salomone dicemus, quem Scriptura à sapientiâ præ omnibus hominibus I Reg. commendat? Hic verò ne quidem voluit Deus, ut ea quæ de rebus naturalibus disseruerat, proculdubio egregia & rerum naturam accuratius explicantia, quam ab aliis factum fuerat, conservarentur, sed ea intercideret passus. Ita enim legimus I Reg. IV. 33. *Elocutus est etiam de plantis, à cedro quæ in Libano usque ad hyssopum, quæ prodit à pariete: denique elocutus est de jumentis, & de volucris, & de reptilibus, & de piscibus.* Nec tamen vel vestigium eorum invenitur, cum contrà Providentia Dei in conservandis iis, quæ ad salutem nobis sunt necessaria, ubivis eluceat. Nonne ergo hoc facto tacite quasi Deus significare voluit, naturæ lumine nos in harum rerum indagazione contentos esse debere, & frustra

agere, si naturas rerum ex scriptura cognoscere velimus, cum ea, quæ de his optimè nos potuissent instruxisse, Deus permiserit interire. Unde tale argumentum in forma potest constitui: Si Deus voluisset Physicam scientiam in sacris literis tradere, tum proculdubio conservaturus fuisset præcipua, quæ ad eam fecerunt, qualia Salomonis fuerunt, vel saltem ea alibi fuisset suppleturus. At hoc non fecit: E. Maj. quoniam qui vult finem vult etiam media ad finem imprimis facientia.

LXXVI. Exc. 1. (M. p. 252.) *Deus passus est Salomonis de rebus naturalibus scripta interire, quia iudicavit reliqua sufficere ad scopum suum.*

Resp. Hæc quæ legimus de rebus naturalibus in sacris literis, omnino sufficiunt ad scopum Dei, nimirum ut per ea ad cœlestia nos manuducat, quod etiam sufficienter fit per talem earum cognitionem, qualis communiter ab hominibus, communibus mediis cognoscendi haberi potest. At si scientificam institutionem sibi pro scopo propositam habuisset, nego suffectura ea fuisse, nec dubito, quin ea quæ ad hunc scopum apprimè faciebant (qualia Salomonis fuisse crediderim) Deus fuisset conservaturus.

LXXVII. Exc. 2. (M. p. 253.) *Quidni eadem Consequentia ratione dicamus leges administratæ quondam Reipublicæ Judaicæ ex Scriptura addisci non posse nec debere, quoniam librum Recti, cuius hæc proculdubio principale fuerunt argumentum, intercidere est passus, Jos. X. Eodem modo quis dicet, res politicas & bellicas in Republ. Judaicâ quondam gestas non debere addisci ex Scriptura, quod librum bellorum Domini, de quo Num. XXI. 14. interire Deus passus sit.*

Resp. Si ad meæ consequentiæ rationem attendas, videbis te per eam de Republicâ Judaicâ inferre non posse; Qui enim defectus ex amissione Libri Recti (si tamen non sit intelligendus liber Josuæ) & Libri bellorum Domini est exortus, abundè compensatus fuit, per substitutionem aliorum ejus generis & argumenti: at negamus in Scripturis suppletum fuisse, qui ex amissione rerum Philosophicarum scientificè tractatarum à Salomone, obigit defectus.

LXXVIII. Exc. 3. M. p. 253. *Similiter colligi debere Physicam prorsus non posse disci ex Aristotele, quia multi ejus libri perierunt.*

Resp. At ego hic colligo, Deum noluisse Physicam scientiam in sacris literis tradere, quoniam ea, quæ Scriptores sacri, de eâ conscripserant, intercidere est passus, neque in Canonem, qui semper debuit in Ecclesia conservari, retulit, cujus argumentationis ratio superius est redita. Non verò simpliciter ex eo, quod quidam libri Physici à Scriptoribus

ptoribus sacris profecti interierint, colligo, in reliquis nihil Physici reperiri.

LXXIX. Exc. 4. M. p. 253. *Isti Libri non pertinuerunt ad Canonem Scripturæ sacre, Ergo ex illorum interitu nulla ratione potest concludi, Deum noluisse ut à Scripturis rerum Philosophicarum cognitio peteretur.*

Resp. Hoc nihil ad rem facit: potuisset enim proculdubio Deus istos libros conservare, & Canonicam auctoritatem iis conferre, quod quia non fecit, nec defectum hunc compensavit, omnino concludendum est, ejus sententiam non fuisse Physicam scientiam in sacris literis tradere.

LXXX. Exc. 5. H. p. 13. *Absurdum est dicere, Deum libros illos naturales Salomonis interire passum esse, propterea quia non necessarij vel inutiles nobis ad salutem. Cur enim, inquit, nobis usui est scire genealogiam Esau: mentionem terræ Palæstinæ in tribus duodecim? Quid ad salutem est, Reges post Salomonem, eorumque vitam & res gestas scire? &c.*

Resp. Ego vero non autumo, Deum ea omnia scripta virorum γενησων, concessisse interire, quæ non præcisè ad salutem nobis sunt necessaria; sed tantum statuo, Deum etsi nihil permiserit perire scriptorum, de rebus quæ nobis ad salutem sunt scitu necessariæ, tamen quædam concessisse ut interirent, scripta aliàs utilia, quæ non ad salutem necessaria dogmata complexa fuerunt, quæ eo ipso, quia perierunt, censeo non fuisse canonica.

CAPUT VII.

Sextum Argumentum, quo ostenditur, ea quæ oppositæ sententiæ Patroni ex sacris literis afferunt specimina doctrinæ Philosophicæ, talia non esse.

LXXXI. Argumentum sextum. Sed ex ipsa re tandem desumamus Specimina quædam eorum, quæ contrariæ sententiæ Patroni de rerum Physicarum natura in Scriptura se putant reperire. Et Vallesius quidem, ubi Scriptura mentionem aliquam rerum naturalium injicit, occasionem inde sumit de rebus naturalibus differendi, & quidem ex lumine naturali, adeò ut scripturâ vix aliter utatur ac catalogo rerum naturalium, uti patebit ei, qui eum voluerit conferre. Similem fere viam insistit Danæus, quamvis videatur ulterius procedere, & velle probationem desumere ex scriptura de rerum naturalium constitutione & causis.

& causis. Sed ipse modus procedendi, qui ab illo servatur, satis ostendit, cum rectam viam non instituisse, quæ ad Physicæ cognitionem ducat. Nam primò quidem concedit ipse, multarum rerum scripturam ne quidem meminisse: *Cometarum*, inquit, *Lampadum*, *Doliorum*, *Chasmatum celi*, *Caprarum saltantium*, & aliorum ejusmodi meteororum igneorum, quæ nonnunquam in hac expansione (quæ sub cælo Lunæ est) apparent, nusquam meminit scriptura, quibus & multa alia connecti possent, de variis animalium, plantarum speciebus &c. quæ inter res naturales sunt referenda, & suam habent singularem naturam: Ergò saltem non potest haberi ex scriptura perfecta rerum naturalium cognitio. Et nisi ipse ille Danæus subsidium à ratione & scriptis Philosophicis petiisset, multò pauciora potuisset dicere de rebus naturalibus quam dixit, & multa, quæ ex locis scripturæ obscuris elicere voluit, elicere non tentasset, nisi antea Philosophiæ cognitione imbutus fuisset. Quænam etiam ex scripturis causæ dari possunt Iridis & aliorum meteororum, præter eas de quibus ipsa experientia testatur? Quam causam scriptura assignat albedinis nivis? Ubi demonstratur Tonitrus causa proxima? quid de causâ fluxus & refluxus maris, Salsedinis ejusdem? Quænam causa recensetur stellarum scintillationis? Quid de Lunæ & Solis Eclipsi à scriptura depromi potest, ad causarum intelligentiam faciens, ut taceam sexcenta alia.

LXXXII. 2. De principio quidem rerum omnium externo, Deo, sive omnium rerum Causâ Efficiente Primâ & Universali Scripturam agere non diffitemur, & cætenus ejus cognitionem prodesse nos met ipsi asserimus, sed non potest Danæus nec quisquam alius, ex scripturâ ostendere, Materiam primam & Formas substantiales, vel Elementa essentiarum rerum omnium Principia, ex quibus componantur & in quæ resolvantur, quæ tamen pro principiis vulgò habentur, alia etiam veriora principia rerum interna à Scripturâ doceri non videmus.

LXXXIII. 2. Multò minus ex scripturâ possunt proferre demonstrationes, quomodo, vel ex vulgaribus illis Peripateticorum Principiis proprietates & effectus rerum naturalium oriantur, vel ex aliis Principiis solidioribus.

LXXXIV. 4. Crassè admodum Danæus philosophatur, ubi se ex scripturis philosophari putat. Sic Tract. 1. f. 8. Ex Eph. 5. 13. Lucem definit ab effectu, *Lux est quæ omnia manifestat*: at ipse hanc definitionem corrigit postea, vel hoc factò suo testatus, eam non fuisse accuratam. Sed nec prior nec posterior definitio multum facit ad Lucis naturam explicandam, de quâ Reusnerus Opt. lib. 1. th. 13. conqueritur, eam esse

esse valde abstrusam, idem ferens de colorum natura judicium, ejusdem lib. th. 36. *Videtur coloris natura non plus esse comprehensibilis intellectui, quam lux fuit ipsa, causeque tam obscura & difficiles, quam est color ipse promptu ad spectuque manifestus.* Nec tamen de colorum naturâ quicquam Scriptura docet. Ita Tract. 2. cap. 9. Aërem ferè in nihilum redigit, nitens (uti putat) scripturâ, aut saltem non pro corpore distincto ab Aqua & Terrâ habet. Plura similia annotare poterit, cui ejus Physicam perlegere vacabit.

LXXXV. 5. Multa, quæ ex scriptura probare tentat, talia sunt, ut à quovis, vulgari tantum notitiâ prædito, cognosci possint per experientiam. Ita quando probari vult, nubes elevari ex terra & mari ex Jer. 1v. 13. *Ecce tanquam nubes ascendit, & i Reg. xviii. 44. Fuitque septima vice, ut diceret, ecce nubes parva sicut vola hominis ascendit à mari*, nihil præstat, nisi quod à quovis per experientiam cognosci potest: nam quod nubes ita eleventur ex aqua ad oculum patere potest, uti ex posteriori loco apparet.

LXXXVI. 6. Multa ex scripturis elicere conatur, quæ revera non sequuntur; ex. gr. quando ex locis obscuris & metaphoricis Jobi vult aliquid educere. Sic ex c. xxxvi. 32. vult probare, ex pugna duarum nubium oriri fulmen, qui valde ambiguus est locus, & planè Metaphoricus. Verba ita habent: *Manibus obteggit lucem, & interdixit ipsi propter intercedentem.* Ex cap. xxxviii. 38. *ut persusio sit fermentanda terra, ut conglutinentur glebe*, probare conatur ex pulvere terræ lapides generari, cum nihil aliud indicetur, quam pluvia cadente pulverem terræ in glebas colligi, quemadmodum consideranti patet, & Belgæ etiam interpretantur. Similiter ex Jerem. xxxi. 35. *Sic ait Jehova, qui disponit Solem ad lucem interdiu, statuta Luna & stellarum ad lucem noctu, & Jesch. xxx. 26. Et erit lux ipsa Luna sicut Lux Solis, Lux autem Solis erit septupla, ut lux septem dierum*, vult probare stellas habere lucem insitam; quod quamvis de stellis fixis sit verum, quibus tamen fidiculis ex locis istis extorqueri possit, videre quidem nequeo. Eodem in loco, np. Tract. 4. cap. 27. ex Ezech. xxxi. 7. demonstrare conatur, Lunam habere lucem insitam propriam. Verba Ezechielis sic sonant: *Et operiam, cum extinguam te, cælos, atraque reddam stellas eorum: Solem nube operiam, Luna non faciet, ut splendeat lux sua.* Fortè ex eo id sequi putat, quia dicitur *lux sua*: at etiam lux in speculo & ab ea reflexa dicitur lux speculi, & à Terra reflexa dicitur Lux terræ: Ergo & Lux Lunæ dici potest, propter modificationem, quam accipit à Luna, quia ab ea reflectitur in terram. Psalm.

cxlviii. 8. *Laudate Dominum ignis & grando, nix & exhalatio, ventus turbineus, efficiens verbum ejus.* Ex his vult educere divisionem vaporum, quæ alii sint calidiores & sicciores, alii frigidiores & humidiores. Sed mens Psalmistæ non est, ibi species vaporum enumerare, sed tantum quædam ex meteoris nominare, quæ ad laudem Dei homines incitare debeant. Plura recensere defatigat, & facile posset ostendi, vix quicquam à Dano esse de natura rei alicujus naturalis ex Scriptura demonstratum. Cui otium est, attente perlegat, & assensum mihi præbebit.

LXXXVII. Ex hisce omnibus pater, se ipsos valde fallere, qui nescio quem honorem scripturæ se deferre putant, dum rerum naturalium explicationem exinde deducere conantur. Et hac quidem parte mecum sentit Verulamius, ut argumentum aliquod, ab auctoritate desumptum, ad hominem corollarii loco addam. Is Novo Organo aph. 65. Huic vanitati (qua nempe Theologia Philosophiæ admiscetur) nonnulli ex modernis summa levitate ita indulserunt, ut in primo capitulo Geneseos & in libro Job & aliis Scripturis Sacris Philosophiam naturalem fundare conati sint: inter vivos quærentes mortua. Et de Augmentis scientiarum lib. 9. In interpretandi scripturam modo soluto duo interveniunt excessus. Alter ejusmodi in scripturis præsupponit perfectionem, ut & omnis Philosophia ex earum fontibus peti debeat, ac si Philosophia alia quavis res profana esset & Ethnica. Hac intemperies in Schola Paracelsi præcipue, nec non apud alios invaluit: Initia autem ejus à Rabbiniis & Cabbalistis defluerunt. Verum istiusmodi homines non id assurgunt, quod volunt. Neque enim honorem, ut putant, Scripturis deferunt, sed easdem potius deprimunt & polluant. Cælum enim materiatur & Terram, qui in verbo Dei quasiverit (de quo dictum est, Cælum & Terra pertransibunt, verbum autem meum non pertransibit:) is sane transitoria inter æterna temere persequitur. Quemadmodum enim Theologiam in Philosophia querere, perinde est, ac si vivos quæras inter mortuos. Ita è contra Philosophiam in Theologia querere non aliud est quam mortuos querere inter vivos. Huic conjungo Neufvillium, Medicum, dum viveret, & Philosophum Clarissimum, qui ita in Physiologiæ suæ, sive Physicæ generalis præfatione loquitur. Hanc ob causam nonnulli, Scripturæ Sacræ divinitus nobis revelatæ auctoritate potissimum de rebus naturalibus certi aliquid desumendum esse contendunt: inter quos præcipue est Lambertus Danaus, qui Physicam Christianam ex sola ferè Scriptura collectam & deductam (nempe ex opinione sua, at quam sceleriter, à nobis hætenus ostensum) concinnavit. Idem statuunt Otto Casimannus in Prologomenis Cosmopæjæ & Uranographiæ Christianæ præmissus: Conradus Asiacus lib. 1. Physicæ Mosaica cap. 1. & alii. Et paulo post: Certum ta-

men

men est, ejusmodi (scilicet de rebus naturalibus) pauca admodum esse, neque eo modo tradita, uti eadem à naturali Philosopho scientia certa atque evidenti comprehendere debent, & constat Scripturam Sacram nobis longe alio fine à Deo esse traditam, videlicet, ut nos de voluntate Divinâ nostræque salute per Christum obtinendâ, erudiat.

LXXXVIII. Exc. 1. (M. p. 255.) Ex hoc forte confici posse, Physicam integraliter totam, id est omnibus numeris, membris, particulis consummatam ex Scripturâ non posse construi, at quid hoc ad nos, qui asserimus Physicam saltem aliquam essentialiter totam, quæ mundum, ejus præcipuas partes, causas, rerum effectus, præcipuas itidem affectiones explicet.

Resp. 1. Hoc vero contra Danæum imprimis facit, qui eo sensu Physicam ex Sacris Scripturis voluit petere, quo alii integram Physicam, ut Timplerus, Magyrus in Systemata reduxerunt. An vero hoc contra te esset facturum, nec ne, somnare non potui, qui tuam sententiam nunquam cognoveram. Si ex Scriptura Scientia Physica, vel cognitio rerum naturalium Philosophica, etiam si non omnium, saltem præcipuarum posset hauriri, adducendi loci Scripturæ essent, in quibus rerum naturalium causæ proximæ atque interior earum constitutio explicetur, quod fieri non potest.

LXXXIX. Exc. 2. M. p. 256. At ubinam tradit vester Philosophus causam caloris in igne, proximam & propriam in sole? humectationis in Luna, frigoris in nive? cedo cur Sol lucem habet insitam, reliquæ stellæ secundum vos nequaquam. Millenas ejusmodi quæstiones Philosophis vestris proponere vel rusticus nullo negotio posset.

Resp. Hic homo nec legitimè potest (quod rusticus posse ait) quæstiones proponere Philosophis, & ostendit quam parum sit versatus in Cartesio, contra quem tamen audet insurgere. Ignis & Caloris natura sufficienter explicatur à Philosopho Princ. IV. art. 29. & seqq. item 80. ad 117, nec Calor ab Igne differt, sed est ejusdem essentia: Calor enim est motus ille particularum primi elementi, qui Ignem constituit. Eadē ratio Solis, quem Cartesius Part III. alique flammā esse demonstrarunt. Itaque non debet quæri, quænam sit Caloris in Igne vel Sole causa, si de externâ id accipias, quemadmodum nec queritur, quæ sit causa humanitatis in homine &c. Humectatio in Luna nulla est, sed à Luna procedit, estque in rebus humectatis, ac multis modis tum à Lunâ tum ab aliis causis potest produci. Frigus sive quies particularum in Nive facile explicatur. Vide Meteor. cap. 1. art. 7. Quare Sol & Stellæ lucem habeant insitam, Planetæ non item (qui hic cum stellis confunduntur) explicat art. 55. & seqq.

seqq. Pp. p III. Millenas ejusmodi quæstiones explicuit vel saltem sufficientia præbuit fundamenta, quarum ne una quidem ex vulgaribus Scholasticorum Principiis, Materia & Formâ, Qualitat. & similibus potuit hætenus explanari.

XC. Status autem controversiæ, si recte expendatur (nimirum quæri, *An scientifica cognitio rerum naturalium, etsi non omnium saltem multarum ex quibus corpus Physicum possit confici ex S. Scriptura hauriri possit, quod nego,*) concident ea, quæ perro habet M. p. 256. Reliqua quæ reperiuntur p. 257. sunt meri coccylini, & falsæ hypotheses, mihi attributæ, quasi ego statuam, *Deum de rebus naturalibus loquentem non esse veracem, Scripturam erroribus vulgi scateri, Cælum esse magnitudine immensum, (si hoc intelligas absolute) cum dicam illud de finiri non posse &c.* quæ ampliori refutatione non habent opus. Cum itaque Institutio Philosophica de rebus naturalibus ad fines Scripturæ non tantum non requiratur, sed etiam expresse à Scripturæ instituto removeatur, cum Deus ab iis scriptoribus sacris, qui Philosophica rerum cognitione pollebant, quales Moses & Daniel, nihil eam concernens voluerit conscribi, & quæ à Salomone scripta sunt, intercidere fuerit passus, iis alibi non suppletis, cumque tandem specimina rerum naturalium ex Scriptura adducta, ad Philosophicam earum cognitionem non spectent (prout demonstratum) quis porro dubitabit, quin Philosophica rerum naturalium cognitio non ex sacris literis, sed ex lumine naturæ debeat hauriri?

CAPUT VIII.

Objectiones in contrarium adductæ solvuntur & refutantur.

XCI. Initium facimus à seqq. in quibus mixtæ sunt exceptiones ad nostra argumenta objectionibus, ad eaque conjuncta breviter respondebimus. (L. p. 189.) 1. *Præcipuum Theologiæ opus esse, Dei cognoscendi & colendi, hominisque ad aeternitatem beatæ vitæ perducendi, præcepta tradere non negamus.* 2. *Sed & licere Spiritui Sancto uti argumentis, à rebus vel natura vel artis petitis, ad hominem persuadendum, convincendum, nisi velimus cum ratione insanire, futeamur.* 3. *Deinde cæli & terræ machina, & utriusque operationes ad Dei notitiam sine suo deducunt: quare quæ à se, eadem & ex se instrumenta notitiæ divinæ persuadenda generare apta sunt.* 4. *Quid quod ancilla*

cilla ministerio uti nemo prohibetur: Quare nec Philosophiâ Theologia. 5. *Vel oblectamenti gratia, & lectoris in sacrorum librorum evolutione detinendi, permissum est Spiritui Sancto in res in rerum natura contentas excurrere.* 6. *Tempore, quo Moses & qui mox eum secuti scripsere, nullos apud Hebræos Philosophiam professos verisimile est. Voluit ergo Deus populum suum, ne crassa rerum caligine premeretur, de quibusdam natura oculis in sacris literis admonere, cæteris experientiæ & senum denunciationi relinquit.* 7. *Nemo Homero, Poëtæ & rerum bellicarum scriptori vitio vertit, Geographiæ & aliarum artium fines invasisse. Et hoc antiquissimo operum, quodque Deum ipsum auctorem habet, non licebit, quod Poëtæ fabularum conditori licuit? Et paucis interjectis. Age verò in rerum naturalium iudicio ferendo, Deus homines opinionis suæ reliquerit, nec calamum scribentium hac in parte direxerit. Nullius ergo iudicii fuisse Salomonem statuendum est, cui Deus disertis verbis sapientiæ omnes homines excellentis testimonium ultrò dedit? nec id in populo tantum iudicando: sed & in natura obscuritate evolvendâ, 1 Reg. IV. Quid Davidem? Quid Prophetas? fungosne fuisse & rerum humanarum aut naturalium omni cognitione exutos arbitramur? Præsertim otio abundantes & ingenii sagacitate propter situm locorum & cæli temperiem, vel Græcis & Italis, ne dum Germanis & Gallis longè præcellentes. Suam igitur vel imperitiâ vel iudicii iniquitatem prodant, qui ejus affricione ne quidem sacra maculare erubescunt.*

XCII. Resp. 1. Circa primum inter nos convenit. 2. nec negamus secundum: quæritur tantum, an in talibus argumentis à natura desumptis necesse sit, ut Sp. S. innitatur subtilioribus, & accuratioribus effatis Philosophicis, à veritate rerum naturalium accuratâ & interiori earum constitutione derivatis, an vero sufficiat ea superstruere vulgari earum cognitioni? nos posterius asserimus & suo loco probavimus. 3. concedimus itidem, per res naturales, per Cæli & Terræ machinam nos deduci ad Dei notitiam, sed vicissim dicimus, ad id sufficere cognitionem vulgarem, qualis per sensus à quovis haberi potest, quamvis non negemus, quo penitus natura rerum habetur cognita, eo plura argumenta suppeditari ad potentiæ, sapientiæ & bonitatis divinæ cognitionem. 4. Nec quartum nobis repugnat. Utatur Theologia Philosophiâ ut ancilla, sed propterea non opus est, ut vel Scriptura Philosophiam doceat, vel de rebus naturalibus accuratè loquatur. Sed Theologus, qui ex Scripturâ fundamenta fidei suæ hausit, ex Philosophiâ Objectionibus Adversariorum, quas specie rationis obvolvunt satisfaciât, utatur eâ ad Illustrandum & similia. quamvis propter usum quem præbet Theologiæ non magis Philosophiâ Theologiæ ancilla vocari debet, quàm vel Medicina vel

Jurisprudētia, vel etiam Theologia, quia Philosophiæ inservit & utilis est, nomine ancillæ insigniri meretur. Quodd si huic modo argumentandi semel aperiatur fenestra, poteris facile hoc nomine quævis tui cerebri fragmenta Scripturis tribuere. Exemplo inter alia sit Oleaster, qui quoniam voluit ex Gen. vii. 11. aquas supercælestes probare, hoc modo contrarium sentientium argumenta conatus est diluere: *Taxandi sunt, qui potius Sacram Scripturam Philosophiæ regulis subdere, quam, ut magis decet, Philosophiam tanquam ancillam illi deservire.* 5. Non quæritur quid permissum sit Spiritui Sancto, sed quid ipse sapienter facere velit. Suo loco vidimus ex celeberrimis Theologis, quod nolit rudioribus remoram injicere, per ista subtilia Philosophica, quæ non intelligant. Ergo nulla esset causa, quare potioem haberet rationem doctorum, ut eos oblectet, quam rudiorum, ne eos turbet. 6. De ipso Mose superius vidimus, quod ille fuerit eruditus omni sapientiâ Ægyptiorum. Sed vitæ antiquitatis & historiarum, ut sibi videtur, peritissimus ex Josepho Antiquit. i. cap. 3. discere potuisset, Sethi posteros duas columnas erexisse, alteram lapideam, alteram lateritiā, quibus artes à se inventas inscripserant. Item ex cap. 9. Abrahamum docuisse Ægyptios Astronomiam & Arithmeticam, & sic has artes primò à Chaldæis ad Ægyptios, ab his vero tandem ad Græcos traductas. Simile quid Josephum Ægyptiis præstitisse verisimile est, eumque esse, quem Diodorus Siculus Hermetem vocat, id est, interpretem, quem tradit disciplinas apud Ægyptios artesque reperisse. Quod si vel solum Polydorum Virgilium inspexisset, ex eo lib. i. cap. 16. discere potuisset, Philosophos Græcorum Philosophiam à Judæis accepisse, idque ab Eusebio in II. de præparatione Evangelicâ plenissimè demonstrari. Ex his igitur inter se collatis, quia Philosophia inter Sanctos Patriarchas viguerit, à quibus Israëlitarum sunt orti, ita ut ab iis demum Ægyptii & per eos aliæ gentes acceperint, quia Græci Philosophi à Judæis acceperint, ipseque Moses in ea fuerit insignis, colligere debuisset, longè verisimilius esse, fuisse tempore Moysis eorumque, qui eum secuti sunt, apud Hebræos Philosophiam profectos, quàm nullos tales fuisse. Et cum Deus æquè librum Naturæ & Lumen Naturæ hominibus istorum temporum ac nobis concessisset, præterea etiam insignes doctores inter eos excitasset, non opus fuisse, ut arcana Philosophica in sacris traderet, quæ ad alium scopum dirigebantur, sed sufficere ipsis debuisset, quod media prædicta largitus fuisset. 7. Ad septimum annoto, neminem hoc Deo vitio vertere, si voluisset Philosophiam in sacris literis tradere, sed tùm procul dubio fuisse eam demon-

straturum longe evidentius per causas rerum naturalium interiores quàm ab ullo homine fuit factum. Dein Salomoni sapientiam non negamus, sed ab eo descriptam sapientiam non exstare amplius, ostendimus. Nec etiam Davidem & Prophetas destitutos rerum naturalium cognitione fuisse asserimus, sed illam sapientiam suam totam in sacras literas retulisse negamus. Ex quibus lectori Judicioso patebit, utri imperitiam suam vel Judicii iniquitatem prodant, num illi, qui ipsam edocti, Scripturam de rebus naturalibus loquentem formulis uti receptis, veritatem non nudam sed ad homines relata[m] experimentibus, contendunt, neque Physicam ex scriptura petendam concedant, num adversarius, qui sine ulla ratione eos arguit macularum sacris literis affricatarum.

XCIII. Sequuntur nunc aliæ Objectiones magis distinctæ & ab invicem separatæ. Prima est Danæi, qui Physicæ Christianæ cap. 3. contra hanc sententiam insurgit, quorum summa huc redit: *Qui est artifex mundi, omniumque in eo creaturarum, ille optimè omnium potest de eo loqui. Quis enim melius de opere suo loqui potest, quam ipse ejus artifex? Quis melius omnium rerum causas, momenta, effecta, existendi modos & tempora quæ fuerint, scit & novit, quam qui ipse eorum omnium est Auctor & perpetuus Administrator? At Deus est artifex mundi &c.* Ergo ille potius audiendus, quam Philosophi etiam præstantissimo ingenio præditi, cum illi sepe pugnantia & veritati contraria doceant & docuerint.

XCIV. Resp. i. Absit ut omniscientiam Dei in dubium revoce-mus, è contrario certissimè persuasi, Deum non tantum harum rerum, quas ipse creavit, rationes habere perspectas, sed etiam omnium possibilitium, quæ revera sunt infinita; sed non quæritur quid Deus cognoscat, sed tantum quid nobis voluerit in suo verbo revelare? non autem voluisse eum rerum naturalium interiorē naturam ibi explanare, jam ut reor satis superque demonstratum dedimus. 2. non præferimus Philosophos Deo, aut eorum philosophemata sacris oraculis, sed dicimus, eum qui scientiam Physicam acquirere allaborat, eam frustra ex verbo Dei petere, non ad hanc rem inspirato, neque accuratè & scientificè de rerum natura loquente, sed eam quærere debere per lumen Naturæ, quod Deus in hunc finem dedit: neque statuimus, debere hominē quorumvis Philosophorum sequi auctoritatem, cum scientiam intendamus acquirere, non fidem humanam, sed volumus sapientiæ studiosum attendere ad *novas evolvas*, ad notitias menti insitas, easque cum rebus ipsis conferre, atque ita vel proprio Marte aliquid inde educere, vel alios educentes & demonstrantes audire, quibus tamen assensum non debeat

debeat præbere, nisi id quod dixerint clarè demonstraverint.

XCIV. Secunda Objectio à Danæo in eodem capite profertur, & in summam collecta huc redit: *Heb. xi. 3. legimus: Per fidem intelligimus compactum fuisse mundum verbo Dei, Ergo fide intelligimus mundum atque creaturas, quæ sunt in mundo. Quod si fide: Ergo per Sacram Scripturam, nec enim fides sine illa esse potest.*

XCVI. Resp. Plus concluditur, quàm fuit in præmissis. Concedimus libenter, nos fide intelligere, compactum fuisse mundum, id est, ex nihilo solo Dei nutu omnia fuisse creata. At an inde inferre licet? Ergo etiam fide intelligimus omnium rerum interiores naturas, causasque proximas quarumvis proprietatum & effectuum. Rerum itaque existentiam ex creatione cognoscimus, & res omnes ad Deum tanquam auctorem suum referimus, sed essentiam & naturæ interiorē constitutionem aliunde debemus cognoscere.

XCVII. Pergit idem Danæus tertio loco objicere: *Moses ille qui Dei jussu & præcepto mundi hujus & originis rerum omnium præclaram illam & verè admirabilem historiam conscripsit, aut vanus erit aut mendax, si Physicæ cognitio Scripturæ Sacra non continetur. Quid enim aliud agit, quàm ut ortum rerum, earumque vires, naturas & effecta, id est Physicē, brevissime quidem, sed tamen verissime & ordine explicet?*

XCVIII. Resp. 1. Quodnam Moses fuerit institutum superius vidimus. 2. concedimus, ex Mose historiam Creationis esse petendam, ab eoque discendum, quænam sit omnium rerum Prima Causa & Universalis, & cætenus Scripturam ad Physicæ cognitionem prodesse largimur, sed cum præter hæc multa alia, causæ nimirum particulares proprietatum omnium & effectuum, cognoscenda sint ei qui Physici nomen vult ferre, quorum explicatio in Scripturis non habetur, uti ostensum, illa certè aliunde, id est, ex lumine naturali sunt petenda. 3. Si Physicam in concreto sumas, pro compendio aliquo Physico, qualia multa habentur, in quo non continentur, nisi quidam rerum naturalium catalogus, cum paucis quibusdam descriptionibus potius quam definitionibus, quibus quædam etiam divisiones sint conjunctæ, possumus concedere, quod Moses Physicē explicet ordine: sed si Physica sumatur in abstracto, pro certâ & indubiâ scientiâ proprietatum & effectuum per causas proximas & immediatas, uti à nobis sumitur, & in hac quæstione sumi debet, negamus eam apud Mosen reperiri.

XCIX. Quarto loco profert dictum *Prov. 8. cap. 22. & seq. ubi omnia per sapientiam Dei & condita esse, & postea per eundem, ut sunt condita dicuntur conservari.*

Resp.

Resp. Filium Dei, substantialem, sive essentialem Dei sapientiam æque nosse omnium rerum naturas ac Patrem, easque intime habere perspectas, nulli dubitamus. At cum in Scripturam sapientiam hanc retulisse, in eaque res naturales accuratissime explicasse, magnum est postulatum, quod nondum vidimus probatum.

C. Quinto opponit loca *Apoerypha Ecclesiastici 42. 17. & lib. Sapientie 7. 22.* Resp. Sed in loco *Ecclesi.* non dicitur, quod Deus sanctos ex scriptura erudiverit de rebus naturalibus, sed tantum quod fecerit eos enarrare mirabilia sua, quod utique nobis non obest. In libro *Sap.* verò docetur tantum, quod sapientiæ insit spiritus intelligens, sanctus &c. At quid hoc confirmet sententiam oppositam non apparet.

CI. Tandem Sexto loco *objicit auctoritates Irenæi, Basilii, Ambrosii, Chrysostomi, & Tertulliani.* Sed Resp. breviter 1. nos quidem antehac usi fuimus auctoritate, sed non aliter ac argumento ad hominem, quod sciamus, illos cum quibus nobis est negotium auctoritate duci: sed quia ipsi met parum tribuimus auctoritati humanæ, cui videmus refragari lumen naturæ quod sequimur, argumentum tale apud nos non est magni ponderis. 2. Patres in citatis locis à Danæo docent, necessarium esse, ut ex scriptura Creationis cognitionem hauriamus, item ut ex illa cognoscamus causam mundi efficientem supremam ejusque finem ultimum: ostendunt itidem, mundum non ex ullâ præexistente materia esse creatum, sed non docent rerum naturalium cognitionem quoad causas internas, proximas, interiorēque constitutionem & similia, adeoque Physicam scientiam ex Scriptura hauriri posse.

CII. Aliæ nunc sequuntur Objectiones. Sit ergo Septima. *Si Physica non est ex Scriptura petenda: E. nullus usus erit Physica in Theologia. Atqui est usus quidam, ut ferè omnes concedunt. E.*

CIII. Resp. 1. Majoris Connexio est nulla. Similiter enim possem inferre: si Physica non est petenda ex Ethica: E. Physicæ nullus est in Ethica usus, cum tamen cognitio subjecti Ethicæ, hominis ab ea informandi aliquatenus prærequiratur, uti sunt passionēs quædam naturales. Et si itaque Theologia Philosophiam non doceat, ejus tamen cognitionem præsupponit in aliquibus, saltem in generalibus: ex. gr. ut cognoscamus differentiationem naturæ corporeæ & spiritualis &c. At potest Theologiæ cognitio consistere cum ignorantia circa particularia & deceptione sensus circa illa: ex. gr. Terræ motum sive delationem ignorare quis potest & tamen bonus esse Theologus. 2. non quidem est cognitio Physicæ necessaria ad rō esse: sed utilis ad rō bene esse: ita quis nomen Theologi obtinere

H

nerē

nere potest, sed non Disputatoris subtilis ac accuratissimi in Theologicis, si omni Physicæ cognitione sit destitutus, quia hæc sæpe requiritur ad destruenda fundamenta adversariorum Physica abutentium. 3. à Scriptura ad Theologiam non licet argumentari: illa enim quid strictius est, hæc aliquid latius: nam in Theologia etiam reperias argumenta, saltem secundaria, præter scripturam ex ratione deprompta: in Theologia invenies refutationes objectionum ex physica desumptarum, quo in casu Physicæ cognitio multum potest prodesse.

CIV. Objectionem Octavam ex Vallesio proferimus: *Si nulla alia ratione certi aliquid haberi potest de rebus Physicis: E. id ex scriptura petendum: sed verum est prius, cum tot dissidentes Philosophorum reperiantur sententia: E.*

Resp. Minorem non concedent Philosophi, qui ex Aristotele & Scholasticis, nescio quos thesauros colligi posse putant. Sed nos erimus liberaliores. Concedimus, si vulgari procedendi modo utamur, non innitentes certioribus Principiis, quam materiæ primæ, formis substantialibus, Qualitatibus Realibus, Auctoritati Aristotelis, Thomæ, Scoti & aliorum, vix quicquam certi posse reperiri; quod ipsa experientia docuit eos, qui non præjudiciis mentem habuerunt occupatam: at non itidem negandum, certi aliquid haberi posse, si viâ rectâ incedens & Principiis firmis innixus ad rerum naturalium cognitionem tendas, si studeas, ut habeas conceptus distinctos, confusos ejicias & reformes; si communibus notionibus rectè attendendo iis consecraria superadifices, nihilquæ judices, nisi de quo clara perceptio præcesserit. Ita certi non aliquid, sed multum inventum esse accuratæ demonstrationes Cartesii loquuntur, & plura inveniri posse, si simili viâ procedas, non desperandum.

CV. Obj. Nona (B. p. 16.) *Varia de rebus naturalibus aguntur in Psalmis & Iobo.*

Resp. afferri oporteret aliquam demonstrationem proprie dictam & Philosophicè scientificam explicationem ex scriptura, cum de eâ quæstio existat, non verò in generalibus hærendum, cum non negem multa naturalia incidenter in scriptura tradi, quatenus faciunt ad Dei sapientiam, bonitatem & potentiam agnoscendam & celebrandam, sed nego, ex illis cognitionem scientificam hauriri posse.

CVI. Object. Decima (H. p. 200.) *Quicumque nos sua verè docet opera, ille rerum naturalium aliquarum nudam veritatem manifestare vult. Atque Sp. S. &c.*

Resp.

Resp. Hæc mihi non contrariantur, cum quæstio non existat, An Sp. S. aliquam nudam veritatem rerum naturalium doceat, qualis etiam per communem notitiam haberi potest, sed an accuratam talemque, ex qua cognitio scientifica haberi possit. Videat Lector status Controversiæ constitutionem art. 30.

CVII. Obj. Undecima. (H. p. 200.) *Quicumque de rebus naturalibus aliquando loquitur ex rei veritate, ille nudam quoque rerum naturalium veritatem manifestat: At Sp. S. secundum te aliquando loquitur ex rei veritate: E.*

Resp. Spiritum Sanctum uti aliquando talibus formulis, quæ nudam veritatem exprimunt, omnino dico, sed tum nuda illa veritas talis est, quæ per communem notitiam cognosci potest; sed quæstio est, An scriptura de rebus naturalibus talem veritatem manifestet, ex cujus cognitione scientia gignatur, quod nego.

CVIII. Obj. Duodecima (H. p. 202.) *Nonne docuit Sp. S. motus Solis & Lune distinctionem, coordinationem, vicissitudinem, passionem &c.*

Resp. Quicquid de iis docuit id omne ad notitiam communem referendum est, non Philosophicam & Scientificam: motum verò solis realem docuisse Sp. S. in scripturis constanter nego.

CIX. Obj. Tertia decima (H. p. 202.) *Docuit Sp. S. Thubalkainum metalla fundere, Salomonem loqui de bestiis, Hyssope &c. Daniele instruxit sapientia &c.*

Resp. Id nihil ad rem; quæstio enim est de Scriptura: An in scriptura nobis voluerit manifestare cognitionem rerum naturalium scientificam: non verò, an Spir. sanctus sit auctor istius luminis, quo Moses, Salomon, Daniel alique obtinuerunt rerum naturalium cognitionem scientificam, quod libenter concedo.

CAPUT IX.

Cartesii sententia de Mundi extensione & Magnitudine proponitur.

CX. Ex his latè fusèque disputatis manifestum opinor evadet, oleum & operam perdere, qui in scripturâ quærentes quod non inest, quodque Deus ei inferere noluit, ex eâ cognitionem rerum naturalium Philosophicam cap. 1, descriptam se consequi posse putant: Atque è

H 2

con-

contrario rectè facere eos, qui ad lumen naturale confugientes, (quod Deus omnibus hominibus concessit, ut eo si rectè utantur, non tantum ab errando sibi caveant, sed etiam veritatem multarum rerum assequantur,) attendunt ad notiones menti insitas, adque Principia prima & maxime evidentia, ex iisque per manifestas consequentias gradatim institutas, innitentes clare & distincte antea cognitæ, rerum naturalium cognitionem accuratam & interiora aperientem acquirunt.

CXI. Id Cartesium fecisse loquuntur scripta ejus Philosophica & in specie Physica, in quibus mille veritates clare resectas & demonstratas reperiri, frustra reclamantibus adversariis, nobiscum cognoscunt omnes, quibus ea oculis mentis ab affectibus & præjudiciis expurgatis inspicere licet. Specimen ejus circa Systema Mundi & Ordinem atque situm Corporum Mundi præcipuorum hic damus, quod in seqq. planius exponere & explanare, atque contra antagonistarum insultus defendere constituimus.

CXII. Is ergo de Quantitate & Extensione Mundi sic æstimat. Infinitatem soli Deo reservat, propterea quod non tantum in ipso nullos limites agnovit, sed etiam positive nullos esse intellexit. Quoniam verò Mundi tantam reperit in se ideam, ut, quoscunque fines & terminos ei assignet, semper ultra eos spatia extensa concipere oporteat, & sic sub aliqua consideratione nullum finem in ipso reperiatur, cum Indefinitum censet habendum & dicendum.

CXIII. Hanc ejus esse sententiam liquet ex seqq. locis inter se ita comparatis, ut obscuriores per clariores, prout convenit legitimo Interpreti, explicentur. Eos prout in ipsius scriptis ordine occurrunt proponemus, atque à detorsione Adversarii liberabimus. Primus locus est Princip. I. art. 26. & 27. Ita nullis unquam fatigabimur disputationibus de infinito: Nam sane cum simus finiti, absurdum esset, nos aliquid de ipso determinare, atque sic illud quasi finire ac comprehendere conari. Non igitur respondere curabimus iis, qui quarunt, an si daretur linea infinita, ejus media pars esset etiam infinita; vel an numerus infinitus sit par anve impar, & talia; quia de iis nulli videntur debere cogitare, nisi qui mentem suam infinitam esse arbitrantur. Nos autem illa omnia, in quibus sub aliqua consideratione nullum finem poterimus invenire, non quidem affirmabimus esse infinita, sed ut indefinita spectabimus. Ita quia non possumus imaginari extensionem tam magnam, quin intelligamus adhuc majorem esse posse, dicemus, magnitudinem rerum possibilem esse indefinitam. Et quia non potest dividi aliquod corpus in tot partes, quin singula adhuc ex his partibus divisibiles intelligamur, putabimus quantitatem esse

esse indefinite divisibilem. Et quia non potest fingi tantus stellarum numerus, quin plures adhuc à Deo creari potuisse credamus, illarum etiam numerum indefinitum supponemus; atque ita de reliquis. art. 27. Hæcque indefinita dicemus potius quam infinita; tum ut nomen infiniti Deo reservemus, quia in eo solo, omni ex parte, non modo nullos limites agnoscimus, sed etiam positive nullos esse intelligimus; tum etiam quia non eodem modo positive intelligimus, alias res aliquam ex parte limitibus carere, sed negative tantum eorum limites, si quos habeant, inveniri à nobis non posse confitemur.

CXIV. Secundus locus est P. II, 21, 22. Cognoscimus præterea hunc mundum, sive substantia corporea universitatem, nullos extensionis suæ fines habere. Ubiunque enim fines illos esse fingamus, semper ultra ipsos aliqua spatia indefinite extensa, non modo imaginamur, sed etiam vere imaginabilia hoc est realia esse percipimus; ac proinde etiam substantiam corpoream indefinite extensam in iis contineri. Quia, ut jam suse ostensum est, idea ejus extensionis, quam in spatio qualicunque concepimus, eadem plane est cum idea substantia Corporea §. 22. Hincque etiam colligi facile potest, non aliam esse materiam cæli quam terræ atque omnino si mundi essent infiniti, non posse non illos omnes ex una & eadem materia constare; nec proinde plures, sed unum tantum esse posse: quia perspicue intelligimus illam materiam, cujus natura in eo solo consistit, quod sit substantia extensa, omnia omnino spatia imaginabilia, in quibus alii isti mundi esse deberent, jam occupare: nec ullius alterius materia ideam in nobis reperimus.

CXV. Tertius locus est Princ. III. 1, 2. Inventis jam quibusdam Principiis rerum materialium, quæ non à præjudiciis sensuum, sed à lumine rationis ita petita sunt, ut de ipsorum veritate dubitare nequeamus, examinandum est, an ex iis solis omnia natura phenomena possimus explicare; Incipiendumque ab iis, quæ maxime Universalia sunt, & à quibus reliqua dependent; nempe à generali totius hujus mundi adspectabilis constructione. De qua ut rectè philosophemur, duo sunt imprimis observanda: Unum, ut attendentes ad infinitam Dei potentiam, & bonitatem, ne vereamur nimis ampla, & pulchra, & absoluta ejus opera imaginari; sed è contra caveamus, ne si quos forte limites, nobis non certo cognitos, in ipsis supponamus, non satis magnifice de creatoris potentia sentire videamur. §. 2. Alterum, ut etiam caveamus, ne nimis superbe de nobis ipsis sentiamus. Quod fieret non modo, si quos limites, nobis nulla cognitos ratione, nec divina revelatione, mundo vellemus affingere, tanquam si vis nostra cognitionis, ultra id quod à Deo revera factum est, ferri posset; sed etiam maxime, si res omnes propter nos solos ab illo creatas esse fingeremus; vel tantum, si

fines, quos sibi proposuit in creando Universo, ingenii nostri vi comprehendere posse putaremus.

CXVI. Quartus locus est P. III. 29. fin. Ac deinde, juxta usum vulgi, non est cur Fixas consideret ut immotas, potius quam terram, nisi quod putet, ultra ipsas non esse ulla alia corpora, à quibus separantur, & quorum respectu dici possint moveri, terra autem quiescere, illo sensu, quo dicit terram moveri respectu Fixarum. Atqui hoc putare à ratione est alienum; cum enim mens nostra sit talis natura, ut nullos in mundo limites agnoscat, quisquis ad immensitatem Dei, & sensuum nostrorum infirmitatem attendet, aequius esse judicabit suspicari, ultra illas omnes stellas Fixas quas videmus, forte esse alia corpora, ad quae comparata terra quiescere, ipsa autem omnes simul moveri dici possint, quam suspicari nulla posse talia esse.

CXVII. Circa primum locum reprehendit (R. St. p. 83.) quod Cartesius suam sententiam involvat tanta arte ut qui eum solum legerit, facile Cartesium ab omni errore sit absoluturus, sed serio expensum nihil continere praeter meras tergiversationes, pravaricationes, & propriae opinionis eversiones. Primum enim $\alpha\pi\sigma\phi\acute{\upsilon}\rho\epsilon\tau\alpha\iota$, inquit, est in distinctione Infiniti & Indefiniti. Infinitum ei id, in quo omni ex parte nulli limites sint; indefinitum, quod non habet extensionem tam magnam, quin majorem habere possit (id quod vulgo dicitur *Infinitum $\sigma\upsilon\lambda\lambda\alpha\tau\iota\sigma\tau\omicron\tau\omicron\upsilon\mu\epsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$ sive potentiale*) & vult videri hoc unum Mundo tribuisse, non autem illud. Alterum est, in distinctione intellectus positivae à negativae; illam esse, cum in re aliqua intelliguntur nulli limites esse, hanc, qua rei alicujus limites, si quos habet, inveniri à nobis non posse confitemur, & hanc se, non alteram menti nostra adscripsisse videri vult.

Resp. Dispiciamus igitur, num monstrante Adversario illas tergiversationes & propriae opinionis Cartesii eversiones videre possimus. Cartesius P. I. art. 27. Infinitum ita describit: In quo omni ex parte, non modo nullos limites agnoscimus, sed etiam positive nullos esse intelligimus. Indefinitum vero P. I. 26. ei est, In quo sub aliqua consideratione nullum finem possumus invenire; unde apparet, quam fideliter hic sententia Cartesii fuerit relata. Nam definitio Indefiniti adducta, est tantum particularis alicujus Indefiniti, non omnis: at Cartesii est generalis. Ita quidem quoddam Indefinitum est, quod non habet extensionem tam magnam, quin majorem habere possit, sed tale non est omne Indefinitum, cum etiam alia dici possint Indefinita, praeterquam quae extensionis sunt participia. 2. Ad eoque nec Indefinitum hic simpliciter Cartesio idem est, quod Potentiale Infinitum, cum hoc illo sit angustius, ita ut omne quidem Potentiale Infinitum sit Indefinitum, sed non omne Indefinitum sit potentiale Infinitum.

finitum. Haec praenotanda fuerunt propter ea quae sequuntur.

CXVIII. Inst. 1. (R. A. p. 61.) Ex iis quae subnectit Cartesius exemplis patet, cum, quod generalius extulerat, ad particulare hoc Indefinitum extensionis videlicet & Magnitudinis restringere & quomodo fides hic mea in dubium vocabitur, qui generalitatem illam ad rem de qua agitur contraxi, cum de nullo alio Indefinito hic controversatur, quam de Mundo & ejus extensione? si mihi hac loquendi ratio quidquam commodaret, aut incommodaret Cartesio, rationem sane haberet adversarius expostulandi, nunc tantum nodum in scirpo quaerit.

Resp. Confitetur ergo, definitionem Indefiniti à Cartesio productam esse generalem, quod accipimus. 2. exempla adducta à Cartesio sunt quidem particularia, quae tamen non ita restringunt generale ad particulare, ut illud generale ad plura particularia non possit applicari, quemadmodum exempla regulis adjuncta non dicunt, illam regulam in his tantum exemplis locum habere. Ita ergo Indefinitum extensionis & magnitudinis possibilis particulare quidem est Indefinitum, quod sub generali comprehenditur, sed ita ut non excludatur Indefinitum extensionis & magnitudinis realis, quale est Mundi, qui talis ac tantus est, ut in eo nullos limites & fines agnoscamus, sed suppositis quibuscunque finibus semper ulterius adscendamus, de quo Indefinito hic controversatur. Sic datur Indefinita divisio, cujus non tot possum supponere partes factas, quin intelligam adhuc plures esse. Vid. P. II, 35. 3. Multum autem hac acceptio Indefiniti generalis commodat Cartesio, qui hac ratione liberatur ab accusatione, quod latebras in verbis & tergiversationes quaesiverit.

CXIX. Inst. 2. (R. A. p. 62.) Patere, quod Cartesius dicto loco per Indefinitum intellexerit Potentiale Infinitum, 1. quia non alia adducat exempla quam potentialis Infiniti, 2. quia dicat similem esse rationem reliquorum, his verbis; atque ita de reliquis.

Resp. Cartes. art. 26. docet, nos de Infinito nihil debere determinare v. g. si linea detur infinita, an etiam ejus media pars sit futura infinita; simul ostendit, quid circa ea sit faciendum, in quibus nullos limites possumus invenire; nempe, non dicendum, ea esse Infinita, quoniam hoc non possumus intelligere, sed Indefinita, atque varia adducit exempla eorum, in quibus sub ulla ratione nullos limites reperire possumus, eaque vult dici Indefinita; ac sic censet dicendum de reliquis, in quibus sub ulla ratione nullos limites possumus reperire. Non autem sequitur; non adducit alia exempla, quam potentialis Infiniti, ergo non alia sub Indefini-

to generaliter accepto comprehenduntur. Sufficit, quod talis sit generalis ejus natura, ut etiam alia exempla particularia sub eo possimus comprehendere.

CXX. Circa secundum locum objicitur 1. (R. St. p. 84.) Cartesius locis antea citatis, non de eo quod esse possit, egit, sed quod revera sit: mundum, inquam, nullos extensionis suae fines HABERE, in eo spatia REALIA Indefinite extensa ESSE, & substantiam Corpoream Indefinite extensam in iis CONTINERI. At Indefinitum illud, (quod improprie ita vocat) hoc est, Infinitum. Potentiale, nunquam actu HABETUR, nunquam EST aut EXISTIT. Exemplo sit divisio continui in infinitas partes, nunquam ad illas pervenitur, sed tantum earum numerum aliquem addi POSSE significatur, & hoc modo mundum non ita magnum esse fatemur, quin major à Deo fieri POSSIT: sed & habere eum, & in illo quoque casu habiturum extensionis suae limites contendimus. Nec ex hac potentiali Infinitate, ulla mundi AMPLITUDO sequitur, cum eadem vel minimis corpusculis conveniat, nullum enim tam parvum est, quin minus, nec tam magnum, quin majus fieri possit in Infinitum.

Resp. Cartes. P. II. 21. dicit, COGNOSCIMUS praeerea, hanc Mundum sive substantiam corpoream Universitatem, nullos extensionis suae fines habere: quae verba non dextre accepta obnoxia esse potuerunt calumniae: sed si conferantur cum aliis Cartesii verbis, eorum explicatio erit in promptu. P. III. 29. hanc sententiam suam ita profert, Cum mens nostra sit talis natura, ut nullos in Mundo limites agnoscat. Et in Epistolâ ab ipso ad Mortuum, in quas materia est divisibilis & similibus, an sint simpliciter Infinita neque, profiteor me nescire, scio tantum me in illis nullum finem agnoscere, atque idcirco respectu mei dico esse Indefinita. Repete verba P. I. 27. ubi dicit, nullos esse intelligimus. Unde patet, verborum P. II. 21. hunc esse sensum: Nos in Mundo nullos fines quos habeat cognoscimus, quod verum est & cum Mente Cartesii convenit. Ergo nulla hic Contradictio. Nam Mundum non vocat Infinitum potentialiter, quem admodum praecedente articulo intelleximus, sed Indefinitum, ita ut posito quocunque termino ejusdem, semper adhuc major Mundus sit concipiendus. Verum est, ad divisionem continui in infinitas partes nunquam deveniri: at divisionem in indefinitas partes actu fieri demonstravit Cart. Princ. II, 35. Sic omnia, quae hic de Infinito potentiali declamantur, in fumum abeunt.

CXXI. Atque huic formulæ antehac verba Cartesii Princip. II. art. 21. aequipollere dixeramus, quod in seqq. contra Antagonistâ Instan-

stantias tuebimur. Nunc si fortè alicui prior hæc æquipollentia videatur coactior (accurate expensis & consideratis iis quæ sequuntur) eam sic explicamus: Cognoscimus, huic mundum nullos extensionis suae fines, nobis determinabiles, sive quos nos possimus definire, habere. Ex sequentibus hoc fit manifestum, in quibus semper respicitur, quid nostra mens possit definire, percipere. Ubique enim fines illos fingamus &c. Id etiam patet ex art. seq. in quo dicitur: Illam materiam omnia omnino spatia imaginabilia jam occupare.

CXXII. Inst. 1. (R. A. p. 65.) quid est ad manifestam veritatem oculos claudere, si hoc non est. Hæc duas propositiones aequipollere censes, nos in Mundo nullos fines possimus cognoscere, & hanc, cognoscimus Mundum nullos extensionis suae fines habere. Si sic se res habet, idem quoque valebunt hæc duæ. Nos in Ecclesia Dei nullos Electos possimus cognoscere, & hæc, Cognoscimus in Ecclesia visibili nullos esse Electos &c.

Resp. Dixi has duas propositiones esse æquipollentes apud Cartesium: Cognoscimus hunc Mundum nullos extensionis suae fines habere, & Nos in Mundo nullos fines quos habeat cognoscimus, idque probavi ex locis Cartesii parallelis, in quibus ex professo quàm accuratissime & commodissime suos conceptus de Mundi extensione voluit exprimere. Ex iis enim apparet, Ipsum non Mundum Infinitum statuisse, hoc est, tale, in quo omni ex parte nullos limites agnoscimus, sive positive nullos esse intelligimus, sed Indefinitum, in quo aliquâ ex parte nullos extensionis fines agnoscimus. Cum ergò hæc verba Cartesii possint habere & sensum quem adversarius existimat, & quem ego puto, sintque ita ambigua, ex locis parallelis quem sensum habeant est dispiciendum, quoniam quilibet est optimus interpret suorum verborum. 2. Sic hæc duæ Propositiones, Cognoscimus hunc Mundum nullum certum numerum hominum sive electorum habere, & Nos in Mundo nullum certum numerum hominum, quem habeat, possimus cognoscere, æquivalere possunt, si id aliunde colligatur, sicut de Cartesii propositionum æquivalentiâ factum est.

CXXIII. Inst. 2. (R. A. p. 66.) Quod mundum respectu sui Indefinitum dicat, miror cum nusquam in excusis libris dixisse, quis enim hoc ei non concessit? sed amolius dixit, nempe, ubicunque fines illius esse FINGAMUS, semper ultra ipsos aliqua spatia indefinite extensa non modo IMAGINAMUR, sed etiam VERE imaginabilia, hoc est, REALIA esse percipimus, ac proinde etiam substantiam indefinite extensam in iis contineri. quis non videt, non modo respectu nostræ imperfectæ cognitionis Indefinitum dici, sed vere in sese & realiter &c.

I
Resp.

Resp. Quando Cartesius dicit articulo dicto, semper ultra quoscunque fines in Mundo suppositos nos percipere spatia realia, non negat mundum respectu sui Indefinitum, imò hoc vel maxime affirmat, dum illis ipsis verbis docet, se nullos in mundo fines posse reperire.

CXXIV. Inst. 3. (R. A. p. 67.) *At si mundus est major omni termino, ut dicis, recte dicitur non nostri tantum respectu, sed in sese & in rei veritate, nullos terminos habere.*

Resp. Si mundus sit omni termino major absolute, tum sequeretur id quod infert Antagonista, sed major debet concipi omni termino qui a nobis supponitur vel fingitur, tum quia hæc est ejus idea, tum quia non debemus existimare, nos terminos & fines operum Dei posse intelligere.

CXXV. Inst. 4. (R. A. p. 67.) *Quod ad eundem More scribit, an Mundi extensio sit simpliciter infinita id se nescire, id quoque mirum, nesciam eum in scriptis suis quæ publici fecit juris, profiteri, neque convenit hæc ignorantia cum ea quam præstavit cognitione.*

Resp. Id etiam si non *ὡπλεξεί* dixerit Cartesius in suis scriptis, tamen dixit verbis æquivalentibus, si conferas P. I. 26. & P. III. 1, 2. Nam ex priori constat, nos, Infinitum aliquid præter Deum esse, non debere determinare; ex posteriori, nos in extensione Mundi nullos fines posse reperire; unde sane colligitur, nos ignorare an sint nec ne. 2. quod autem ea quæ nec recta ratio, nec Scriptura determinat, ut in examine argumentorum apparebit, fatear cum Cartesio me ignorare, in eo facio id quod omnes non nimis superbe de se sentientes, nec omnia à se definita posse fatentes, facere debent.

CXXVI. Inst. 5. (R. A. p. 78.) *At Cartesius in Epistola ad More inquit, Repugnat conceptui meo, sive, quod idem est, puto IMPLICARE CONTRADICTIONEM, UT MUNDVS SIT FINITVS vel DETERMINATVS. Si putet hoc implicare contradictionem, sane putat hoc falsum esse, imò nec verum esse posse. observa porro mirabilem descriptionem implicatæ contradictionis, qua videlicet id omne contradictionem involvere putatur, quod repugnat conceptui Cartesiano.*

Resp. Verba Cartesii in epistolâ secundâ ad More Ep. 69. p. 362. sic habent: Repugnat conceptui meo, sive quod idem est, puto implicare contradictionem, ut mundus sit finitus vel terminatus, quia non possum non concipere spatium ultra quoslibet præsuppositos mundi fines, tale autem spatium apud me est verum corpus: nec moror quod ab aliis imaginarium vocetur, & ideo mundus finitus existimetur, novi enim ex quibus præjudiciis error iste profectus sit. Hoc

rum posteriora priora declarant, ita ut ex iis constet, Cartesium statuere implicare contradictionem, mundum esse *certis* finibus terminatum, cò quod repugnet conceptui suo sive ideæ, quæ talis est, ut suppositis quibuscunque mundi finibus semper tamen reperiamus ulteriorem extensionem, non vero simpliciter esse Finitum, de quo dicit se nihil determinare posse. 2. Hanc autem esse contradictionem, si aliquid repugnet conceptui manifestum. Quæro enim, quo modo alio censeatur implicari contradictionem, si non in nostro conceptu, in quo duorum sibi contradictionem invenitur repugnantia? Vel enim illa Contradictionis implicitatio est in rebus vel in nostro conceptu. At in rebus uti nulla est falsitas, ita etiam nulla potest esse Contradictio. Restat ergo, ut ea sit in nostro conceptu, quando nempe ei repugnat talia sociare, quæ semetipsa evertunt. Rectè itaque Cartesius quod repugnat conceptui suo judicat Contradictorium, quemadmodum tu judicare debes contradictorium id quod tuo conceptui repugnat, alius quod suo, atque ita Cartesius perceptionem sive conceptum suum propriam regulam sui non alterius Judicii constituit, quemadmodum à quolibet judicare legitimè volente fieri debet.

CXXVII. Inst. 6. (R. A. p. 67.) *Monstrandum esse vel unicuique scriptorem, qui Indefiniti vocabulum ita ut Cartesius accipiat, alioqui significationem hanc consistam esse non injuria arbitrabitur.*

Resp. Sufficit ostendisse ex ipso Cartesio, hunc quem dixi, esse hujus vocabuli sensum in Cartesii scriptis, hoc enim requirebatur ut liberaretur à tergiversationibus quibus ab adversario gravabatur.

CXXVIII. Videamus quæ contra alteram Cartesii distinctionem 2. obijciuntur (R. St. p. 85.) Perperam etiam huc trahitur distributio *Cognitionis in negativam & positivam*. Neque enim dixerat, mentem nostram mundi limites, quos habet, invenire non posse, sed eam cognoscere, mundum limites non habere, & ubicunque fines illos fingamus (non putat ergo eos vere dari) semper ultra ipsos spatia realia esse eam percipere.

Resp. Quàm benè adhibeatur à Cartesio divisio cognitionis in negativam & positivam patebit, si quis tantum ad ea quæ superius à nobis fuerunt allata attendat, ex quibus perspicier, quæ Cartesii mens fuerit, quando dicit, *Cognoscimus hunc mundum nullos extensionis sue fines habere*. Nec mirum est, quod non putet dari limites mundi, quia non statuit mundum esse finitum actu, quod hætenus solidis argumentis non fuit probatum. Neque tamen existimat, ipsum absolutè esse infinitum, quia & hoc ratio manifesta non demonstrat, aliudque ex ipsius verbis inferri

non potest, quàm nescivisse, an Mundus aliquos fines haberet nec ne. Sed tædet quæ tam clara sunt, toties inculcare.

CXXIX. Inst. (R. A. p. 69.) *Itane vero tanto molimine nihil nisi inscitiam suam Cartesius profiteri voluit? & nihil vel hoc ipso paragrapho ego in contrarium demonstravi? &c.* quæ tanquam dictæria prætereo.

Resp. Duo sunt de quibus agitur, nempe; 1. an mundus sit Indefinitus? 2. an sit Infinitus? posterius se ignorare fatetur Cartesius, & ego cum ipso, non propter ejus auctoritatem, sed quia nullas video firmas ab alterutrâ parte rationes. Prius vero demonstravit firma ratione, & ego ex ipso. Itaque non magno molimine voluit profiteri suam inscitiam, sed firma ratione suam sententiam de Mundi Indefinitate. 2. Verum enim vero exinde patet Philosophica Cartesii modestia, qui non voluit cum aliis magistraliter definire mundi terminos & figuram, nec de re ignotâ audacter judicare, operaque Dei sine ratione evidenti limitare & in arctum constringere, propter quam potius laudandus quàm reprehendus.

CXXX. Obj. 3. L. p. 285. *Mundum hunc sive substantiæ corporeæ universitatem nullos extensionis suæ fines habere, confidenter asseverat. Sententiæ notitiam probat à fctione & magnitudine nostra? Firmo scilicet argumento, & ad quævis opinionum monstra inducenda valido. Sive igitur Mundi appellationem nostro, id est, hominum loquentium usu accipiat, sive suo extensionis figmento corporeæ, neutro modo piaculi violatæ veritatis crimine purgatur. Nostro loquendi modo Mundus pro cœli & terræ complexu, adjuncta Terræ aqua, cœlo, aëre, usurpatur. hæc definito spatio esse corpora omnes qui non delirant unanimi voce docuere. Terram in medio quiescere, cœlum exterius in orbem moveri, cœli non omnium, recepta tamen quam maxime omnium sententia est. Jam si cœlum extremitate sua moveatur, extrema ejus poni & fines extensionis necesse est. alioquin ne moveri quidem possit. Taceo, jam nihil rerum humanarum esse ullo modo infinitum actu appellandum: ne propria Deo Infinitas cum rebus creatis confundatur.*

Resp. Ad hæc sequentia annotamus, 1. Cartesius non asseverat absolute, mundum nullos extensionis suæ fines habere, sed quod mens nostra talis sit naturæ, ut nullos in mundo fines invenire possit, cum id apud se expertus fuerit, & quilibet alius experiri possit, testenturque illi, qui loco spatiorum realium sive corporum spatia imaginaria fingunt. 2. Non desumit probationem Cartesius à fctione nostrâ, sed ab Ideâ mundi, quam quilibet secum circumfert, tali nempe, ut in ea nulli extensionis fines possint reperiri, quæ cum non sit à præjudiciis orta, necesse est, ut à Deo

Deo nobis sit indita, & per consequens non aliter ac veritas habet, rem repræsentet. 3. Mundum sumit Cartesius pro Universitate Corporum à Deo creatorum, neque in eo à communi acceptione recedit. Illi enim, qui Mundum τὸ πᾶν Universum appellant, ad hanc significationem attendunt. 4. Quod terra, aqua & aër reliquaque corpora per certum spatium sint determinata, nemo negat; at inde non sequitur, totam Universalitatem, quæ in Indefinitum se extendit, esse finitam, uti ex sequentibus patet. Ex quibus etiam constabit, dici non posse, quousque cœlum se ultra stellas fixas extendat, & an aliquis ipsi competat finis, qui quamvis competeret, non sequeretur tamen, Mundum se ultra illum per alia corpora nobis ignota non extendere. 5. an Cœlum moveatur, an Terra, in hoc tractatu determinabitur. Posito autem illud moveri, nihil id ad antagonistæ faceret institutum, qui ultra illud Cœlum stellatum, si de ejus finibus constaret, necessario alia corpora conciperentur. 6. quod hæc Indefinitas Mundi Dei perfectioni nihil detrahat, suo loco etiam ostendetur.

CXXXI. Inst. (R. A. p. 70.) *Ex meis verbis præcedente articulo posse meam prævaricationem manibus palpare lectorem, eo quod cum dicam, Cartesium ex Ideâ Mundi probare in ipso nullos extensionis fines posse reperiri, non possim Cartesio attribuere, quod suam ignorantiam profiteatur.*

Resp. ex responsione prima art. præc. apparet, me distinguere duas quæstiones, nempe, an Mundus sit Indefinitus, & an sit Infinitus: posteriorem concernunt ista mea verba, *An extensionis suæ fines habeat Mundus nec ne Cartesium non asseverare*: priorem verba sequentia, quibus dico, *Cartesium ex Ideâ Mundi probare, se nullos in Mundo fines posse reperire, ac proinde statuere Mundum Indefinitum.*

CXXXII. Ad locum Quartum observatur (R. St. p. 83.) *Cartesium vidisse incommoda, quibus sententia sua ex scriptura possit premi, idè ne Infinitus hic suus mundus cum innumeris mundis Metrodori, Anaximandri, Anaximenis, Archelai, Aristarchi, Xenophontis, Diogenis, Leucippi, Epicuri & Anaxarchi (cum quibus magnam affinitatem habet) erroribus infide accenseretur, ea commentum esse, per quæ vel perspicacissimos oculos configere se posse speravit. Nam loco dicto pro substantiæ corporeæ universitate supponere stellas fixas quas videmus, pro percipere nobis obtrudere suspicari, pro esse dicere posse esse, imò τὸ verè mutare in fortè, quod profecto hominis sit posticum sibi quærentis, quo elabatur, si quando hanc suam sententiam contingerit examinari.*

Resp. 1. Cartesius loco quarto, hoc est P. III. 29. non supponit pro
I 3.
substantiis.

substantia corporea universitate stellas fixas, sed eodem modo ac in priori ait, mentem talis esse naturam, ut nullos in Mundo limites agnoscat, quemadmodum art. 21. Pars. II. dixerat: sed asserit, forte esse ultra stellas fixas alia corpora, respectu quorum dici possint MOVERI, quod quia non est certum, per forte exprimitur, sed non dicit forte ESSE alia corpora, quod quidem ex indefinita extensione necessario sequitur: esse autem posse corpora ultra stellas fixas, etsi respectu eorum moveri dici non possint, satis puto manifestum: eo pertinet etiam suspicari Cartesii & posse esse. Videat attentus Lector verba art. 29. III. partis, & nihil à me fingi conspiciet. 2. Tantum abest, ut Cartesii sententia affinitatem habeat cum sententiâ eorum, qui infinitos mundos asseriebant, ut potius *dis ὁμοίων* ab eâ distet; quæ enim convenientia eorum, qui infinitos Mundos non tantum esse posse, sed etiam jam esse asserunt, cum iis, qui unicum mundum existere ita agnoscunt, ut ne quidem plures esse posse statuunt, quæ sententia est Cartesii eorumque, qui eum hic sequuntur. 3. quis error in fide, si statuas, mundum esse indefinitæ magnitudinis, ejusque finem à nobis comprehendere non posse, esse possit, equidem non video; monstretur ille si fieri potest.

CXXXIII. Inst. 1. (R. A. p. 59.) Illam meam interpretationem pendere à mutatione interpunctionis Cartesianæ, interpungere enim eum post corpora.

Resp. Et ego idem facio, atque in priori editione feceram; sed dixi verba illa, (ad quæ comparata terra quiescere) conjungenda esse cum antecedentibus, forte esse alia corpora, ut sensus sit: Ultra stellas fixas forte esse alia corpora, respectu quorum terra possit dici quiescere, ubi sanè Cartesius non de ipsis corporibus, sed de quiete terræ respectu stellarum fixarum dubitanter loquitur.

CXXXIV. Inst. 2. (R. A. p. 59.) Rationibus convinci posse, quod Cartesius verbis, de quibus controversatur, dubitet de existentia aliorum corporum ultra stellas fixas. 1. quia vulgi opinio sit non esse ibi alia corpora, & hinc non putet eas illorum respectu non posse dici moveri, quia videlicet nulla sint. 2. Idem evincere totam Cartesii argumentationem, quæ procedat ab immensitate Dei, quæ nihil faciat ad id ut quiescere dicatur terra, stella autem moveri respectu hujus vel illius corporis, sed ad ipsam corporum illorum possibilitatem.

Resp. ut evidentissime appareat mens Cartesii, verba ultima art. 29. P. III. paraphrastice exponamus. Ac deinde, juxta usum vulgi, inquit, sumendo motum, eo modo, quo supra dictum est, ut à quibusdam corporibus tan-

quam

quam immobilibus spectatis aliorum loca determines, non est cur Philosophus fixas consideret ut immotas potius quam terram, nisi quod putet ille Philosophus, ultra ipsas illas stellas fixas non esse ulla alia corpora à quibus separantur, & quorum respectu stella fixa dici possint moveri, terra autem quiescere, illo sensu quo dicit terram moveri respectu fixarum. Atqui hoc putare est à ratione alienum, quam Philosophus debet sequi. Cum enim mens nostra sit talis natura, ut nullos in mundo limites cognoscat, quisquis ad immensitatem Dei sensumque nostrorum infirmitatem attendet, ut ex ea novit, ultra stellas Fixas esse alia corpora, quod ex antecedentibus potuit colligi, ita ex ea probabiliter concludet & suspicabitur, esse illa alia corpora talia, ad quæ comparata terra quiescere, ipsæ autem omnes simul moveri dici possint, quam suspicari nulla talia posse esse, quod facere debent ii, qui hoc sensu asserunt terram moveri. Ex quibus patet, 1. Cartesium loqui de acceptione motus ex opinione vulgi, non verò hic refutare vulgi opinionem, quâ statuatur, non esse ultra stellas fixas alia corpora. Tantum dicit, eos qui considerare velint fixas ut immobiles, & ab iis velint motum Terræ sive variationem ejus loci determinare, debere supponere, ultra stellas fixas nulla esse alia corpora, respectu quorum illæ possint dici moveri, cum tamen contrarium sit probabilius. 2. Ex Immensitate Dei conjunctâ cum naturâ nostræ mentis, quæ nullos in mundo limites agnoscit, certò colligendum esse, dari alia corpora ultra stellas fixas, sed tantum probabiliter, quod eorum respectu terra possit dici quiescere, stellæ verò fixæ moveri. Manet ergo, sententiam Cartesii fuisse, Mundum constituere & asserere Indefinitum, ita ut quoscunque ejus limites supponamus, semper tamen ultra eos aliquam extensionem concipiendam reperiamus.

CXXXV. Inst. 3. (R. A. p. 57.) Ubi Cartesius negaverit plures mundos esse posse, fateor me ignorare &c. Ad rem, de qua agitur, dico, & magnam differentiam esse inter hasce duas opiniones, & magnam tamen affinitatem in eo videlicet, quod illa statuit infinitum numero, hæc vero Infinitum extensione, utrumque autem easdem difficultates patitur.

Resp. Ubi Cartesius statuatur, non posse esse plures mundos vel ex Indice potuisses cognoscere. Vide ergo P. II. 22. 2. Objection vel Censura circa hunc locum qui nunc examinatur, dixerat tantum, magnam esse affinitatem inter has duas sententias, nunc verò cum maxima differentia fuerit ostensa, conceditur & hæc, quæ quomodo cum illâ magnâ affinitate consistere queat non apparet. Nec verò ea magna affinitas inter sententiam Cartesii & eorum qui infinitos mundos asseriebant, est ostensa, cum falsum sit Cartesium infinitum extensione statuisse. Difficultates,

cultates, quibus premitur Cartesii sententia, suo loco videbimus ablatas.

CXXXVI. Inst. 4. (R. A. p. 57.) *De Infinito, deque eo, quod mente comprehendere non possumus, hic non agi, sed de Infinito & quidem simpliciter, id enim me hactenus ab omni incommodo liberare conatum fuisse, item de eo quod cognoscimus &c. Hanc sententiam erroneam in fide esse, si illa de Mundis innumeris sit talis. Utramque enim exhaustire omnipotentiam Dei.*

Resp. Imò verò de Indefinito agi debet, cum sententia Cartesii à te impugnetur, quæ non est, mundum esse Infinitum, sed Indefinitum. 2. Quamvis nullum incommodum deprehendam in sententiâ, quæ statuit mundum esse Infinitum, hoc est, quamvis nullas videam rationes, quæ contrarium probent, tamen cum & nullæ sint validæ rationes, quæ probent Mundum Infinitum, censeo hic neutram sententiam asserendam, sed de re dubiâ & incertâ assensum cohibendum. 3. Quid de mundo agnoscamus artic. 120. hujus capituli & seqq. ostendimus. 4. An verò hæc sententia de Indefinitate Mundi Omnipotentiam Dei exhaustiat in sequentibus videbimus.

C A P U T X.

Demonstratur sententia Cartesii de Mundi Indefinitate.

CXXXVII. Istam Mundi Indefinitatem demonstramus ex Idea Mundi, quam de eo omnes omnino homines habent, si modo ad eam attendere velint. Talis enim hic est natura nostræ mentis, ut ubicunque mundi fines supponamus, semper ulterius extensi quid concipiamus, atque ita fines, quos mundo dedimus, eo ipso iterum auferamus, ut quilibet apud seipsum poterit experiri. Hinc enim enatus est iste spatiorum imaginariorum Conceptus, qui apud plerosque invaluit, ut Localitatem soleant explicare per spatium imaginarium in infinitum protensum in Longum, Latum & Profundum, ex quo tamen potius Mundi Indefinitam extensionem elicere deberent. Atque hoc argumentum præcipue isto nititur fundamento, quod, cum omnis clara perceptio sit à Deo, si nihil ultra id quod percepimus judicemus, non possumus falli: cum ergo hic inveniamus apud nos extensionis ideam tantam, ut nullos ejus terminos queamus concipere (in quâ extensione corporis naturam consistere,

stere, ut eâ posita corpus sit ponendum, sublatâ tollendum, à Cartesio abunde est demonstratum) consentaneum est rationi, ut nullos terminos non cognitos Mundo attribuamus, sed eum potius ut Indefinitum nobis repræsentemus.

CXXXVIII. Exc. I. *Quod si quis exciperet, hunc conceptum oriri ex præjudicio & errore vulgi, concipientis mundum collocatum tanquam urbem in aliqua planitie; huic Resp. 1. Conceptus vulgi oriri solent ex præjudiciis sensuum & infantia (ita vulgus cælo tribuit extremitates, ibi, ubi se terminat visus; sic putat, se in medio mundi sive Terræ habitare, quia unidique circumspiciens se in medio Horizontis reperit,) at hujus sententiæ origo præjudiciis sensuum & Infantia adscribi nequit, cum in Infantia de Mundi magnitudine aut finibus non soleamus cogitare, neque etiam sensus huic sententiæ occasionem præbere potuerint. Quinimo 2. vulgus ex sensuum ductu contrarium potius statuit, & fines mundo solet assignare ibi, ubi est cælum stellatum, quia ultra stellas nulla corpora sensu deprehendere potest.*

CXXXIX. Inst. I. *At etiamsi hic conceptus non sit ortus ex præjudicio Infantia, vel sensuum, potest esse Conceptus Nihili, quod in Conceptu nostro solet Ens reale imitari. Quemadmodum solet Nihilum concipi, tanquam vasta solitudo, longe lateque extensa.*

Resp. Nihili Conceptus fit & fieri debet conveniens, per negationem Entis, ut Ne Hilum concipiamus; at ob summam Nihili Imperfectionem fit, ut mens ei non diu inhærere possit (nullâ enim perfectione mentem afficit, cum ipsum nullâ habeat) sed mox ad Conceptum Entis transfiliat, eique Nihili conceptum conformare velit; hunc autem conceptum, quo semper ultra quoscunque fines Mundi positos aliquid concipimus, non esse Nihili, vel exinde manifestum fit, quod, quando volumus ultra Mundi fines à nobis positos Nihil concipere, convenienti & legitimo conceptu, fieri non possit, quin semper extensionem adjungamus Mundo ultra fines quos assignavimus, cum ipsum Nihilum sine extensione facile concipi possit. 2. Non potest autem dici, hunc Conceptum à nobis esse fictum, similemque conceptui equi alati. Nam quæ sic à Mente sunt ficta, etiam ab eâ possunt dividi, quemadmodum quàm facile possum cogitare equum alatum, tam facile etiam equum non alatum concipere licet, quod hic fieri nequit. Mundum enim sine indefinitâ extensione, id est, cum terminis & finibus concipere non possum, sed semper ultra illos fines aliqua extensio porro concipienda occurrit.

CXL. Inst. 2. (R. A. p. 15.) *Si hic conceptus non est à præjudiciis Infantia,*